

Confusus enim de illius adiutorio: qui
 ora mutorum aperit et linguas infantium
 facit disertas. similis pro caniculo: qui
 latratu suo magnos leporarios incitat
 ad currendum: temptabo aliqua breui-
 ter scribere ut donem magis pueris et
 petitionibus materiam aliorum et sub-
 lora et magis utilia conscribendi. **C**on-
 fido enim quod ille qui dedit aquine balaam
 loquelam. Deutro. xxi. mihi sue rationa-
 li creature infunderet scientiam. Nec eru-
 bescent honorabiles sacerdotes a me co-
 rum seruitore nullo in aliquibus edo-
 ceri: sed considerent illud verbum do-
 ctoris erimur Augustini quod ponitur in
 decretis. Ego iam senex et sexaginta an-
 norum etatis non erubescerem a puero
 anniculo edoceri. Licet ei ut dicit **S**e-
 neca verecundum sit senes ad discere
 tamen magis verecundum est eis ig-
 norare. Quoniam quilibet si vult debi-
 te suum officium exequi debet scire ea que
 ad officium suum spectant. **O**fficium autem
 sacerdotum maxime curatorum consistit
 in quatuor: scilicet in quatuor et bimologias
 istius nominis sacerdos: que habetur
 a Damasceno. quod sacerdotes sunt missa-
 rum celebratores. Ideo dicitur sacer-
 dos quasi sacra dos. **S**acrorum ministratores
 idem dicitur quasi sacra dans. **C**onfessionum
 auditores: ideo dicitur sacerdos quasi
 sacer dux. **P**lebis doctores ideo dicitur
 sacerdos quasi sacra docens. Ergo
 propter primum debent habere tantum
 de scientia quod sciant recte et distincte le-
 gere et congrue pronunciare et accentu-
 are. et ad minus grammaticaliter intelli-
 gere ea que in missae officio continentur.
 Propter secundum debent tantum ha-
 bere de scientia quod sciant numerum sacra-
 mentorum et que sit debita forma et de-
 bita materia cuiuslibet sacramenti. et
 modum ea debite ministrandi potissi-

me de sacramentis que ad eos spectant
 Et propter tertium debent habere tantum
 de scientia quod sciant discernere inter le-
 pram et lepram: id est peccatum et pec-
 catum. et imponere penitentias saluta-
 res. Propter quartum debent tantum
 habere de scientia: quod sciant ad minus
 populum in articulis et in alijs rudimen-
 tis fidei informare. **O**missio autem pri-
 morum: quia illud spectat ad grammaticam
 et satis suppono quod sancti episcopi nul-
 lum ad sacerdotum ordinem promouent
 nisi sufficienter fuerit in grammaticalibus
 informatus. Et quia etiam de hoc age-
 tur quando dicitur de sacramento eu-
 charistie. De tribus alijs in hoc libel-
 lo est agendum: quem libellum volui
 vocare manipulum curatorum: ex eo
 quod sacerdotes potissime curati debent
 istum libellum portare in manibus ut vi-
 deant ea que circa suum officium sunt
 agenda. **E**xPLICIT prologus.

Incipit libellus qui dicitur mani-
 pulus curatorum qui habet tres partes.

Dividitur ergo prius opusculum
 in tres partes in quibus prima agit
 de sacramentis et de hijs que pri-
 nent ad sacramentorum administrationem
 Et in secunda de penitentibus et de hijs
 que pertinent ad confessionem audientiam et pe-
 nitentiarum impositionem. et in tertia de fidei
 articulis et de hijs que pertinent ad populi in-
 formationem **I**ncipit prima pars huius libelli

Quantum ad primam partem primo
 videbunt aliqua de sacramen-
 tis in generali. Secundo de quibus-
 libet eorum in speciali. Et primo de baptismo
 Secundo de confirmatione Tercio de sacra-
 mento eucharistie Quarto de sacramento penitentiae Qui-
 nto de sacramento ordinis Sexto de sacramento ex-
 tremae unctionis Septimo de sacramento matrimonij

De sacris Tractatus primus
 Quantum ad sacramenta in generali

Officium sacerdotum propositum
 in 1. 2. 3. 4.

Primo videndum est de eorū institutio-
ne. Secundo de eorū efficacia et vir-
tute. Tercio de eorū numero et distinctio-
ne.

De institutione sacramentorū ca. i.

Sciendū qd omnia sacramēta noue legis fuerunt immediate isti-
tuta a christo: quod pbat do-
ctores sic. Quia illius est sacramenta
alicuius legis instituire. cuius est legem
dare et condere. Sed xp̄s fuit immedi-
ate cōditor statutor et dator noue legis
ut diffuse probat ap̄ls in eplā ad gal.
et habet ab ysaiā dicente. Dñs rex no-
ster dñs legislator noster ipse veniet et sal-
uabit nos. ergo ad solū xp̄m p̄tinuit in-
stituire legis noue sacrā. **Q**uā sacrā
baptismi instituit qm̄ baptisimū a iohā-
ne in iordane suscepit. tunc enī et dicit
beda tactu sue mūdissime carnis vinū
regenerationis contulit aquis. Licet autē
tūc sacramentū baptisimi instituit tñ nul-
lus ad suspensionē baptisimi fuit obli-
gatus vsq; post resurrectionē qm̄ in die
ascensionis dixit ap̄lis et alijs discipu-
lis. Euntes in vniuersum mundū pre-
dicare euangelīū omni creature. Qui
crediderit et baptisatus fuerit saluus
erit. Qui vtro non crediderit condēna-
bitur. **S**acrā autē confirmationis insti-
tuit qm̄ ip̄s fuit manus sup̄ capita pui-
lorū et ap̄lis p̄hibentibus dixit. Eū-
te puulos venire ad me. Licet aliqui do-
ctores dicant qd sacrā cōfirmationis in-
stituit in die penthecostes qm̄ misit vi-
sibiliter spiritum sanctū super ap̄los.
primū tñ reputo verius. **S**acramen-
tum eucharistie instituit in die cene qm̄
post comestione agni paschalis panem
et vinū in suum corpus et sanguinē sua
ineffabili potentia conuertit dicens at
postolis. Accipite et comedite: hoc est
corpus meū. Et sumpto calice dixit.
Bibite ex hoc omnes: hic est calix san-

guinis mei. **S**acramentū autē p̄fite
instituit qm̄ exordium sue salutis et
predicationis assumpsit dicens. **P**eni-
tentiam agite: appropinquabit enim
regnum celorum. qd autē peccata esset
confitenda sacerdotibus figuratiue isti-
tuit. qm̄ decem leprosis ab ipso mūda-
tis precepit dicens. **I**te ostendite vos
sacerdotibus. Licet enim teste p̄pheta
ezechiele: qui dicit in persona dei: qua-
cumq; hora ingenuerit peccator omniū
iniquitatum eius non recordabor q̄uis
peccata in contritione dimittantur et
men peccata sunt sacerdotibus nullo-
minus confitenda si possibilitas occur-
rit. **S**acramentū ordīs instituit quā-
do in die cene postq̄ cōmunicauit apo-
stolos dixit eis. **H**oc facite in meā cō-
memorationem. tunc enim scōm docto-
res omnes ap̄los in presbyteros ordia-
uit. **S**acramentum autē extreme
unctionis instituit quando ap̄los misit
vngere et sanare infirmos. **U**nde illud
quod dicunt aliqui doctores qd sc̄ be-
atus iacobus instituit istud sacramentū
quando in canonica sua dixit. **I**nfirma-
tur quis ex vobis inducat presbyteros
ecclesie et orent super eū vngentes eū
oleo sancto. salua eorū reuerentia nō
reputo verum p̄pter rationem superius
in principio huius capituli dictā. **C**re-
do enim qd illud dictum beati **J**acobi
nō fuit institutio sacramenti sed eius p̄-
mulgatio. **U**nde beatus iacobus nō fu-
it institutor huius sacramenti sed solū
promulgator. **D**e sacramēto enim
matrimonij quando fuit institutum et
vtrum fuit institutū a christo incarnato ē
dubium cum nūquā fuerit in statu in-
nocentie et in tpe ante incarnationem:
sicut et post incarnationem. **E**t ideo
ad huius dubij solutionem sciendum
qd matrimonium potest tribus modis

considerari. Uno modo put est in offi-
ciū nature. Alio modo prout est reme-
diū carnalis concupiscentie. Tercio
modo prout est signum alicuius rei san-
cte coniunctionis scē christi et ecclesie
quam significat coniunctio animorū vi-
ri et vxoris et coniunctionem nature hu-
mane et diuine in psona filij dei quam
significat coniunctio corporū. **S**ecundū
primo et secūdo modis consideratum
non est sacramentū put loquimur hic
de sacō mionij. Tercio modo conside-
ratū est sacm. et sic fuit institutū a xpo
qm̄ in vtero virginis voluit naturā nrā
nature diuine vnire in vnitatē sui suppo-
siti seu psonę quam vnionez significat
mionij. Sicut enī in actu matrimoni
ali vir et vxor sunt duo in carne vna sic
due nature scē diuina et hūana sunt in
vna psona videlicet in psona filij dei.
Et istud sufficit de institutione sacōz.

De efficacia et virtute sacramen-
torum. **C**apitulum secundum

De efficacia et virtute sacōrum
Sciendū qd virtus sacōrū in
generalī quia postea dicitur
de virtute cuiuslibet in speciali consistit
in duobus scē in auferendo culpam et
in conferendo gratiam. **D**e enī sacm̄
noue legis nisi sit ober. i. impedimētū
exptereipientis auferit culpam si iue-
nit eam et confert vel auget grām. et p
hoc dñst sacm̄ noue legis a sacramētis
antique legis: quia sacm̄ veteris legis
sacō circumcisionis excepto quantum
erat expte operis operati nullam virtu-
tem habebant quantum ad ablutionē
culpe et collationē grē: sed totam virtu-
tem et efficaciam suam habebant ex pte
operis operantis. Sacm̄ aut noue
legis non solū habent efficaciam ex pte
operis operantis: imo etiam ex parte

operis operati. **O**pus opans et cal vel
nonio suscipientis sacramentū. **O**pus
opatum vocatur actus exterior circa sa-
cramentū sicut opus operatum i bap-
tismo est aspersio vel immersio aque et p-
latio verborum. Et qd sacm̄ noue legis
quantū est ex parte operis operati con-
ferunt gratiam et sint causa gratie patet
per diffinitionem sacramenti positam a
magistro sñarum in quarto libro que
talī est. Sacm̄ est inuisibilis grē visi-
bilis forma vt eius similitudinem ge-
rat et causa existat. **U**trū aut sint cā grē
sicut cā sine qua non vel sicut cā ppter
quā indiget maioris cōsiderationis qd
pōneat ad presens opusculum. Et est
alia virtus sacramentorū noue legis
qd quedam eorum imprimūt caractē
in suscipientibus ea. s. baptismus sacm̄
mentum confirmationis et sacramentū
ordinis. Et est caracter qdam potestas
spūalis per quam suscipiens sacramen-
tum potest aliquid facere vel recipere
quod non poterat ante sicut baptizatus
potest recipere alia sacramenta ecclesie
quod non potest non baptizatus. Et or-
dinatus potest exercere officium sui or-
dinis quod non potest facere non ordi-
natus. Et confirmatus tenetur audac-
ter confiteri fidem casti tempore per-
secutionis fidei. ad quod non tenetur
non confirmatus nisi forte ipse in spec-
ali requiretur de fide. **A**lia autem sa-
cramenta scilicet. eucharistia. penitē-
tia. extrema vntio. et matrimonium.
non imprimunt caracterem possunt o-
nim multociens iterari. Sicut homo
potest multociens communicare et mul-
tociens confiteri et multociens iungi
et mortua vna vxore potest cum alia cō-
trahere. Sed sacramenta que imprē-
munt caracterē non dñt nec pñt iterari
sic null⁹ v3 bis baptizari vel cōfirmari

vel ordinari. Et ratio est quia virtus semper manet scilicet. Character: qui est indelibilis. Et istud sufficiat de virtute sacramentorum in generali.

De numero et distinctione sacramentorum

Capitulum terciū

Quantum ad

numerum sacramentorum sciendum quod sacramenta sunt septem scilicet baptisimus confirmatio eucharistia penitentia extrema unctio ordo et matrimonium. Distinctio autem et sufficientia istorum sacramentorum datur a quibusdam doctoribus talis. Sicut est in vita corporali sic suo modo debet esse in vita spirituali. In vita autem corporali sic videmus quod primo generatur homo. secundo augetur: tercio nutritur. quarto venit ad tantam perfectionem virtutis quod potest sibi similem generare. et sic genus humanum multiplicatur. Et quia sanitas hominis potest impediri per infirmitatem ideo quinto indiget medicina duplici una contra infirmitatem. alia contra reliquias infirmitatis et sic in vita corporali sunt quinque necessaria scilicet. Generatio augmentum nutrimentum multiplicatio et medicina. Similiter in vita spirituali qualis est vita fidelium viventium in fide et unitate ecclesie sunt quinque scilicet spiritualis generatio que fit in baptismo per quem homo regeneratur christo. Spirituale augmentum: quod fit in confirmatione in qua gratia baptismatis augetur. Spirituale nutrimentum: quod datur in eucharistia: que est cibus anime. Et quod fideles indigent multiplicari spiritualiter et corporaliter quantum ad multiplicationem spiritalem accipiunt sacramentum ordinis per quod ministri ecclesie multiplicantur. Quantum ad multiplicationem corporalem accipiunt sacra-

In vita corporali quidquid per naturam

mentum matrimonij: quod ordinatur ad multiplicationem corporalem fidelium.

Spiritualis medicina contra spiritalem infirmitatem est duplex. Una est contra spiritalem infirmitatem que est peccatum et est sacramentum penitentie. Alia est spiritualis medicina contra reliquias peccatorum et est extrema unctio. Et sic patet numerus et sufficientia septem sacramentorum. Et ista sufficiant de sacramentis in generali.

Tractatus secundus prime partis de baptismo.

Hinc dicendum

est de sacramentis in speciali

Et primo de baptismo: circa quem consideranda sunt octo. Primo quid est baptisimus. Secundo de materia eius. Tercio de forma. Quarto de ministro baptismi. Quinto de suscipiente baptismum. Sexto de ritu baptismi. Septimo de effectu baptismi. Octavo de annexis baptismi.

Quid est effectus baptismi. Ca. 1.

Baptisimus est ablutio exterior corporis cuius prescripta id est taxata forma verborum facta ita quod illa ablutio materialis que fit exterior in corpore est figuram ablutionis spiritualis quam deus facit interior in mente.

De materia baptismi Capitulum. ij.

Materia baptismi est simplex aqua elementaris. Quia aqua fit materia baptismi propria propter institutionem christi qui instituit baptismum fieri in aqua. Si autem instituit baptismum fieri in vino vel in aliquo alio liquore vinum vel ille alius liquor esset propria materia baptismi. Aliqua tamen parva

Spiritalis medicina 3 duplex

Capitulum definitio

de materia

entie assignatur a doctoribus quare et
 flus instituit magis baptismum fieri in
 aqua q̄ aliquo alio liquore. **Q**uorum
 vna est q̄ sacramentū maxime necessi-
 tatis debz habere materiā maxime com-
 munem ne ppter defectum materie ali-
 quis impediretur a susceptione baptis-
 mi. **S**ed baptismus ē sacramentū ma-
 xime necessitatis. q̄ sine baptismo nul-
 lus potest saluari. **I**deo baptism⁹ debet
 habere materiā maxime p̄munem. **T**a-
 lis autē materia ē aqua que inuenitur
 in qualibet terra: de facili potest haberi.
Ideo nullus p̄t excusare se a suscepio-
 ne baptismi propter defectum vel cari-
 ssum materie eius sicut posset se excusa-
 re si materia baptismi esset vinum vel
 oleum vel lac vel aliquis alius liquor p̄-
 ciosus: qui non inuenitur in omni ter-
 ra. nec possz ita de facili a quolibet habe-
 ri. **A**lia congruentia quare aqua ē p̄-
 pria materia baptismi assignatur a do-
 ctoribus talis. **Q**uia proprietates aq̄
 maxime conueniunt cum baptismo. **E**st
 enim aqua mundificatiua sordiu. refrige-
 ratius estuantium. perua id est lucida
 oculis intuentiu. **S**imiliter baptism⁹
 mundat sordes anime. **I**deo vocat̄ ba-
 ptismus. **N**am baptismus grece idem
 ē lotō latine. vnde baptizare idem ē q̄
 lauare. **B**aptismus etiā refrigerat estū
 carnalis concupie. **I**lluminat oculos
 mentis respectu noticie diuine. **A**rguūt
 ergo doctores sic. **I**llud ē propria ma-
 teria baptismi cuius proprietates ma-
 xime conueniūt baptismō. sed vt stan-
 dictum ē proprietates aque maxime p̄-
 ueniunt baptismō. ergo aqua ē materia
 propria baptismi. **U**trum autem aqua
 sit benedicta vel non nihil facit ad bap-
 tismū. quia ita p̄t fieri baptismus in a-
 qua non benedicta sicut in benedicta.
Sed aqua baptismalis in ecclesia bene-

baptismatis

dicuntur propter solennitatem ⁊ maiore
 reuerentiam circa baptismum. **S**ed
 nunquid in aqua rosacea vel in aqua ar-
 dente vel in aquis alijs distillatis p̄t
 fieri baptismus si aqua elemental inue-
 niri non posset. **D**icendū q̄ non quia
 tales aque non sunt proprie aque s̄ hu-
 mores illorum corp̄ a quibus distil-
 lantur. **I**n lixiuo autē nisi aqua posset
 inueniri posset fieri baptismus cum lixi-
 uium nihil aliud sit q̄ aqua colata p̄ ci-
 neres. **E**t propter eandem ratōem di-
 cunt quidā doctores q̄ in vrina ppter
 defectum aque possz baptizari: q̄d tamē
 non credo esse verum. quia vrina non ē
 aqua sed humor resolutus a cibis cōe-
 stis. ⁊ idem dico de salina. **S**ed nōne
 in brodio carniū p̄t fieri baptismus.
Dicendum q̄ aut tanta resolutio ē fac-
 ta i brodio illo q̄ definit ibi species aq̄
 et est alia species de nouo generata. ⁊
 tunc ibi non potest fieri baptismus. **A**ut
 non est ibi tanta resolutio facta. et
 tunc fieri posset in tali brodio baptism⁹.
Quāto autem ē tāta resolutio facta vel
 nō p̄t perpendi in spissitudine ⁊c. **S**i
 enim sit spissitudo tanta illius brodij quā-
 ta ē in niceto vel aliquātulum minor nō
 credo q̄ posset in illo brodio baptizari.
Si autē non sit ibi tanta spissitudo q̄
 brodium sit pingue tunc credo q̄ in il-
 lo brodio posset fieri baptismus. **E**t idē
 dico de luto. **S**ed si aqua exprimeret̄
 de luto in aqua illa expressa posset fieri
 baptismus. **S**i nix etiam liquefieret in
 illa aqua liquefacta posset fieri bap-
 tismus. **S**olet autem ab aliquib⁹
 talis fieri questio. **S**i enim esset vn⁹
 puer baptizandus iuxta vnum puteū.
Et ille qui deberet puerum baptizare
 non haberet instrumenta aliqua cū q̄to
 q̄bz baptizare extaberet aquā d̄ puteo
 nec possz aliū de aquam habere ⁊ puer

*Item si aqua est baptismi
 puer*

esset in periculo mortis: nūquid debet
eum in puteum projicere dicendo. Ba-
ptiso te in nomine patris et filii et cetera.
Dicendum quod non. Nam secundum quod dicit
apostolus. non sunt facienda mala ut e-
ueniant bona. Licet ergo istud bonum
eueniret quod anima istius pueri saluare-
tur: tamen ille qui projiceret eum faceret
illud malum quod peccaret mortaliter. et
sic quantum in se esset damnavit animam
suam. Et quilibet scilicet ordinem cari-
tatis plus debet diligere animam suam
quam animam cuiuscunque alterius. Et si di-
catur quod talis potest consistere de illo pec-
cato et sic non damnavit animam suam.
Dicendum quod istud est fatuum dicere:
quia nullus est certus de vita sua. Un-
de iste non est certus si statim postquam
projiceret puerum vel etiam in actu projec-
tionis moreretur. Unde habere talem
spem est proprie temptare deum. quia
certum est quod talis si projiciat puerum
peccabit mortaliter. Incertum est autem
si deus dabit sibi spacium confitendi.
quare faciendum est secundum consilium be-
ati Augustini dicentis. Tene certum et
dimitte incertum. Notandum autem quod
si aqua sit calida vel frigida nihil facit
ad baptismum. sed semper vitandum
est periculum baptizandi.

De forma baptismi. Ca. iij.

Quia formam baptismi sciendum quod alia forma utuntur gre-
ci in baptizando et alia forma
utuntur latini. Nam greci utuntur tali
forma. Baptizetur servus christi. **N**. in
noīe patris. et filii et filii. Latini autem utuntur
tali forma. Baptiso te in nomine patris
et filii et filii. quāvis ex utraque forma se-
quatur baptismus. Nam greci ita bene
baptizati sunt sicut latini: quod patet quoniam

redeunt ad unitatem ecclesie romane
non rebaptizantur. tamen forma latino-
rum convenientior est quam forma grecorum
quod patet ex duobus. **P**rimo quia
illa forma baptismi convenientior est quam
magis concordat cum verbis christi in-
stituentis baptismum. sed christus insti-
tuens baptismum dixit apostolis. et re-
citavit beatus matheus in euangelio suo.
Ite docete omnes gentes baptizantes
eos in nomine patris et filii. Et cum istis
verbis magis concordat istud verbum
baptiso quam hoc verbum baptizetur. quia
hoc verbum baptiso est actiuum hoc ver-
bum baptizetur est passiuum. et illud par-
ticipium baptizantes descendit a verbo
actiuo et non passiuo. ergo convenien-
tior est forma latinorum: que dicit bap-
tiso quam grecorum que dicit baptizetur.
Secundo patet idem patere sic. Illa for-
ma est convenientior forma baptismi in
qua et per quam magis exprimitur ea
que sunt necessaria in baptismo. sed ta-
lis est forma latinorum per comparisonem ad
formam grecorum: quoniam in baptismo est neces-
sarius actus dei conferentis efficaciam
baptismi. et illud tangitur in utraque for-
ma cum dicitur. **I**n nomine patris. et filii. **E**st ibi
etiam necessaria persona infipientis ba-
ptismi. et ista exprimitur in forma gre-
corum cum dicitur servus christi. **N**. **I**n for-
ma latinorum exprimitur cum dicitur te.
Est ibi etiam necessaria persona ministris
baptizantis que non exprimitur ad mi-
nus explicita in forma grecorum. **I**n for-
ma autem latinorum exprimitur expli-
cite per hoc quod dicitur baptiso. quare
convenientior est forma latinorum quam gre-
corum. **V**erum etiam simile est quod forma
qua utitur romana ecclesia que omnium
ecclesiarum caput est et magistra sit con-
venientior quacunque alia forma. **E**x-
tra de baptismo et ipsius baptismatis

*For forma quidam et
et forma grecorum*

*Other
Latin*

de forma

baptismatis

effertur. **E**rgo debita forma baptismi. baptiso te in nomine patris et filii et spiritus sancti. **P** autem notetur pro-na baptizanda: vel quod ponatur ibi. ego et amen dicendo petre vel maria ego baptiso te in nomine patris et filii et spiritus sancti non sunt de essentia forme quia sine ipsis possit fieri baptismus. tamen debent poni in forma propter maiorem expressionem non est vere necessarium quod ponantur. **I**ta autem forma potest profertur in latino vel quocumque alio ydeomate. **U**trum autem possit aliquid mutari circa istam formam. **S**ciendum quod ille qui aliquid mutat circa istam formam aut intendit mutare ritum ecclesie. et sic non esset baptismus. **A**ut intendit facere illud: quod facit ecclesia. **S**ed si ex quadam ignorantia seu inadvertentia aliquid circa ipsam formam imutatur tunc circa hoc sciendum quod talis mutatio potest fieri quinque modis. **U**no modo mutando totaliter verba ipsius forme et non fit baptismus ex tali forma sicut si diceretur sic baptizo te in nomine patris genitoris et geniti et procedentis ab utroque. **L**icet enim ex communi usu loquendi genitor signat patrem et genitus signat filium et procedens ab utroque spiritum sanctum tamen proprie loquendo in divinis genitor genitus et procedens expressius signant actus naturales personarum que ipsas personas. **I**n forma autem baptismi debet fieri mentio expressa de personis. **A**lio modo potest fieri mutatio circa formam baptismi transponendo verba ipsius forme: sicut si diceretur sic. **B**aptiso te in nomine patris et filii et spiritus sancti. vel quolibet aliter transponendo et tunc maneat idem sensus verborum ex tali mutatione non impeditur baptismus. **A**lio modo potest fieri mutatio circa ipsam formam baptismi addendo aliquid ad ip-

sam formam et tunc talis additio aut corrumpit sensum verborum forme baptismi sicut mutabat formam arrius dicendo sic baptiso te in nomine patris maioris et filii minoris et spiritus sancti. **T**alis enim additio corrumpit sensum verborum forme cum tollat equalitatem personarum. **A**ut talis additio non corrumpit sensum verborum sed non obstante tali additione manet sensus verborum et tunc si ille qui addit aliquid intendat mutare formam nihil facit cum non baptiset in fide ecclesie. **S**i autem non intendat mutare formam ecclesie sed ex quadam fatua devotione addit ibi aliquid sic dicendo. baptiso te in nomine patris et filii et spiritus sancti. et beate virginis vel beata virgo adiunget te vel aliquid aliud tale. talis additio non impedit baptismum. **A**lio modo potest imutari forma baptismi diminuendo aliquid de ea et tunc si diminuatur dictio integra quecumque sit illa de omnibus istis baptiso te in nomine patris etc. nihil fit quia omnia ista verba sunt de essentia forme. **S**i autem non diminuatur dictio integra sed per dictionis tunc aut talis mutatio fit in principio dictionis sicut de ista dictione patris vel quacumque alia subtrahatur prima littera vel prima syllaba talis diminutio impedit baptismum cum tollat sensum verborum. **S**i autem fiat talis diminutio de fine dictionis sicut de ista dictione patris remoueaturs. vel aliquid tale talis non impedit baptismum cum maneat idem sensus verborum sicut narrat in decretis in tractatu de consecratione distinctione tertia. **R**etulerunt. quod quidam sacerdos ignarus lingue latine baptisabat sub ista forma. baptiso te in nomine patrias etc. **E**t dicit papa in decreto illo quod mere baptisabat. **A**lio modo potest fieri mutatio circa ipsam formam

Ergo
amen

ergo aliquid possit mutari
in ista forma

De ministro

baptismi interrompendo verba ipsius forme et tunc si sit tanta interruptio quod impediatur intentionem baptisantis sicut si de mane diceret ego baptizo te et postea iret ad expediendum negotia sua et quando rediret diceret in nomine patris et filii et spiritus sancti. nihil faceret. Si autem non sit tanta interruptio quod mutetur intentio baptisantis sicut si diceret baptizo te in nomine patris. et hoc dicto diceret astantibus tacete vel orate deum vel aliquid tale ex hoc non impeditur baptismus.

De ministro baptismi Ca. iij

Minister baptismi est duplex. Unus extra casum necessitatis et iste est sacerdos. Ad solum enim sacerdotem extra casum necessitatis pertinet. Cuius ratio quod assignatur a doctoribus est ista. Ille est proprius et ordinarius minister sacramentorum: qui habet potestatem super corpus christi verum. sed solus sacerdos habet potestatem super corpus christi. verum ideo solus sacerdos est proprius et ordinarius minister sacramentorum. Alius autem ad illum pertineat dispensatio sacramentorum: qui habet potestatem super corpus christi verum probatur sic. Quia ad illum pertinet ordinatio corporis christi mystici: quod est ecclesia id est congregatio fidelium qui habet potestatem super corpus christi verum sed dispensatio sacramentorum pertinet ad ordinationem corporis christi mystici. ergo dispensare sacramenta pertinet ad illum qui habet potestatem super corpus christi verum. Sed talis est solus sacerdos quia ad solum sacerdotem pertinet dispensare sacramenta. Alius est minister baptismi in casu necessitatis et iste potest esse tam vir quam mulier tam fidelis quam infidelis. Hoc

baptismatis

est interest inter baptismum et alia sacramenta quod minister baptismi potest esse alius quam sacerdos non autem minister aliorum sacramentorum. Et ratio istius est quia baptismus est sacramentum maxime necessitatis non autem alia sacramenta. quia sine baptismum non potest esse salus. nullus enim sine baptismum saluari potest sine autem alijs sacramentis saluantur multi. Arguunt ergo doctores sic. Illud sacramentum quod est tate necessitatis: quod sine eius sumptione nullus saluari potest: debet habere ministrum ita communem quod propter defectum ministri nullus excusetur a sumptione eius sed sacramentum baptismi est tate necessitatis quod sine sumptione baptismi nullus saluari potest: videtur ergo christo salvatore nostro in iohanne. Nisi quis renatus fuerit ex aqua et spiritu sancto non potest intrare in regnum dei. Ideo sacramentum baptismi debet habere ministrum communem quod nemo propter defectum ministri excusetur a sumptione baptismi. Et idcirco in casu necessitatis tam vir quam mulier fidelis vel infidelis sicut iudeus paganus hereticus baptizare potest. dummodo baptizet in aqua et debite proferat verba forme baptismi et habeat intentionem faciendi illud: quod facit ecclesia licet infidelis credat illud nihil valere. Ita tamen quod semper deferendum est ceteris paribus digniori. Cum infidelis in presentia fidelis non debet baptizare. Mulier etiam in presentia viri non debet baptizare non promotus enim ad sacros ordines non debet baptizare in presentia promoti. laicus in presentia clerici confutati non debet baptizare. Et ratio istius est: quia ille qui baptizat baptizat in persona christi et representat eius personam: que perfectius representatur per fidem quam per infidem per virum quam per mulierem per promotum quam per non promotum per tonsatum

De ministro

ratum q̄ per non consuratum. **S**cient
dū tamen q̄ in illoz qui baptizat requi-
ritur intentio baptisandi scilicet facien-
di illud quod intendit seu facit ecclesia
aliter non est baptismus quantumcūq;
alia necessaria sint tibi. nunc autem non
requiritur q̄ sit talis intentio: quod bap-
tizans intendit baptismum valere bap-
tizando ad vitam eternam ymo cum intē-
tione contraria scilicet cum intentione
q̄ baptismus nihil valet solum q̄ bap-
tizans intendat facere illud quod facit ec-
clesia quodcūq; sit illud valet baptis-
mus. **S**ed nunquid si aliquis mini-
mus vel quicūq; lūdēdo aspergat aquā
super aliquos non baptizatos dicendo
baptizo te in nomine patris et filij et s. s.
tales essent baptizati. **D**icendum q̄ ta-
lis aut intendit baptizare intendēdo fa-
cere quod facit ecclesia licet de hoc faci-
at trufas et derisiones suas et tunc talis
quāvis grauer peccet faciendo irzenel-
tentiam sacramēto tamen vere confert
baptismum. **S**i autem non intendit fa-
cere q̄ facit ecclesia nihil facit. **N**un-
quid etiam in casu necessitatis aliquis
potest baptizare seipsum. **D**icendum q̄
iste casus ponitur in quadam decretali
debitum extra de baptismo et ei effectum
vbi narratur de quodā iudeo qui prop-
ter iudeorum metum non erat ausus vo-
care aliquē fidelem sed accipiens aquā
dixit. **B**aptizo me in nomine patris et
filij et spiri. sc. **A**d huius evidētiā vi-
dendum est q̄ triplex est baptismus scilicet
fluminis fluminis et sanguinis. **F**lu-
minis est quando quis baptizatur aqua
et istud est sacramentum ecclesie et de isto
loquimur hic et loquendo de tali bap-
tismo nullus potest baptizare seipsum. **E**t
ratio redditur a papa in illa decretali.
quia baptismus est quedam generatio
spiritalis. **E**t ideo sicut nullus potest

baptismatis

seipsum generare corporaliter dicente
bto augustino in libro de trinitate. nul-
lus genuit seipsum. **E**t est alius bap-
tismus scilicet baptizatus fluminis. quāto
spiritus mundat et abluit animā alicui?
inuisibiliter a peccato. **E**t talis baptismus
potest aliquis baptizare seipsum. dispo-
nendo scilicet se ad gratiam. et ideo non
baptizatus adultus habendo deuotionem
nem ad baptismum et essendo in propo-
sito q̄ si haberet oportunitatem suscipe-
ret sacramentum baptismi. si moriatur
in tali proposito saluatur. nec est contra
hoc verbum supra allegatum. nisi quis
renatus ē. quia hoc intelligendum est
ex aqua in paruulis in re sed in adultis
vel in re vel in voto. **E**t licet non sit re-
natus ex aqua in re. est tamen renatus
in voto. **E**st alius baptismus scilicet
baptismus sanguinis quando scilicet ali-
quis non baptizatus sustinet mortē pro
fide christi et talis baptismus proficit ad
salutem dum tamen habeatur bap-
tismus aque in voto si ille qui sustinet sit
adultus sicut habetur in legenda beate
katherine de illis rethoribus qui ad
eius predicationē conuersi fuerunt q̄s
imperator fecit comburi. **S**i autem nō
sit adultus non requiritur tale votum
sed sufficit ad salutē mors tolerata pro
christo sicut fuit de innocentibus et de ta-
li baptismis nullus potest se baptizare.
quia nulli licitum est interficere seipsum
pro quacūq; causa. nec contra hoc de
samlone et tala qui interfecerunt seip-
sos quia vbi dicit Ieronimus factum
eorum non est trahendum ad consequē-
tiam. quia privilegia paucorum non fa-
ciunt legem cōmunem. **N**unquid
etiam in ministro baptismi requiritur bo-
nitas vite q̄ scilicet sit sine mortali peccato
Dm q̄ illa q̄stio intelligēda est de sa-
cerdote qui vt dicitur est: p̄p̄r minister

*Corpe Ludo p̄ baptiza
et aliquis*

*Capitulum baptismi
fluminis*

flaminis

Sanguinis

baptismi. Ad huius solutionem dicen-
dum qd quantum ad effectum baptis-
mi. nihil facit bonitas vel malicia ministri.
quia siue sit bonus siue malus confertur
vt dictu est vere baptisimus. Sed qua-
tum ad ministrum utrum peccet in bap-
tizando vlt non. Dicendum qd sacerdos
aut baptizat in casu necessitatis siue so-
lemnitate aliqua sicut faceret vna vetu-
la et tunc non peccat mortaliter si bap-
tiset existens in peccato mortali. Aut bap-
tizat extra casum necessitatis et cum so-
lemnitate et tunc peccat mortaliter si bap-
tiset existens in peccato mortali quia facit
irreverentiam sacramento. Verum est
qd dominus durandus quondam episco-
pus amiciens. qui fuit doctor sacri pal-
lacij dicit in quarto suo qd quomodo cu-
qz sacerdos existens in peccato mortali
baptiset peccat mortaliter. Et vtru ei?
opinio sit vera nescio tamen scio qd sa-
tis est dura. Sciendum ena qd mini-
ster baptismi debz esse vnus. Et ratio as-
signatur comuniter a doctoribus. quia
baptizans baptizat in persona cristi qui
est vna persona et ideo persona bap-
tizans debet esse vna. Unde plures non
possunt baptizare vnum. Et si dicant
vnus potest baptizare plures dicendo
baptizo vos in nomine patris et filij et spi-
ritus sancti. ergo cõsimili modo plures
possunt baptizare vnum dicendo. Nos
baptizamus te in nomine patris et filij
et spiritus sancti. Dicendum qd non est
simile: quia quando dicitur. Baptizo
vos idem est ac si diceretur. Baptizo te
et te: quia nihil mutatur in forma. Nũ
dicitur baptizamus te idem est ac si di-
ceretur. Ego et tu baptizamus te: quia
differentia est inter nos et vos quia nos
id est ego et tu vos autem id est te
et te. Ideo dicendo vos nihil mutatur
in forma sed dicendo nos mutatur. Ho-

let autem poni ab aliquibus talis casus
Potatur qd hic sint duo quoz vnus
sit mutus et alius mancus et sit ibi vnus
puer baptizandus et mutus aspergat eu
aqua et mancus pferat verba. Querit
tur vtru talis sit baptisatus. Dicendũ
qd aut isti baptizant in forma grecorũ
vlt latinorũ. Si baptizant in forma latinorũ
tũc dicunt aliq doctores qd ille puer nõ
sit baptisatus qz vt dictũ est sup baptisatus
in quacunqz forma baptiset baptizat in
persona cristi vt dixit iohannes baptista
dicens de xpo qui me mi. bap. ip. mi. di.
sup. q. vi. hic est qui baptizat. Per so-
na at xpi est vna quare oportet qd ille q
baptizat sit vnus in quacunqz psona bap-
tizet. Alij aut doctores dicunt qd si bap-
tizent in forma grecorum qd est baptiza-
tus quia vt dicunt isti doctores licet il-
le qui baptizat in persona cristi: cuius
persona est vna baptizat tantum in no-
mine trinitatis in qua persone sunt plu-
res qz non contrariatur baptismus fm for-
mam grecorũ si baptizantes sunt plures. q
istaz opinionũ sit vera nescio sz meo iu-
dicio papa est cõsulendũ sup. Si at bap-
tizant in forma latinorũ dicunt cõmuniter
quasi oēs doctores qd nõ baptizat ppter
rõem sup factã de nos et vos qd est ratio
scilicet thome de aquino in vltia pte sũme.
Assignatur tal rã a magro bernardo qd in
facto marie veritatis nihil debet esse fal-
sitate. Sed baptismus est sacramentũ
maxime veritatis ergo in baptismo nõ
debz esse aliquid falsitatis sed si isti vte-
rentur forma latinorum scilicet forma
qua vtitur ecclesia et sibi adherentes essz
in baptismo talis falsitas quia mancus
in dicendo ego baptizo te. id est abluo
te in nomine patris et filij et spiritus
sancti. mentiretur quia ipse non bap-
tizat. i. abluo ymmo s facit mutus quare
baptismus talis nullus est. Hanc autẽ

pot qd bap sit mutus et ad
mancus sit sit bap bap-
tizandus puer

inquit filij iudeorum paruli sint baptisandi inuitis parentibus. Dicunt dum qd aliqui doctores sicut Johannes scotis et dominus durandus episcopus amiciens et sui sequaces dicunt qd sic. Dicunt enim qd principes et domini terrarum in quibus habitant iudei possunt eis auferre filios et eis inuitis eos facere baptisari cum iudei sint serui eorum secundum leges: filij seruorum sunt res dominorum quorum sunt serui a lescita qd domini possunt eos vendere et impignorare. Arguunt ergo sic. Maius est aliquem posse obligare et tradere serui tui alicuius domini temporis qd serui tui dei cui omnis homo de iure naturali tenetur seruire: sed domini terrarum in quibus habitant iudei possunt vendere filios iudeorum et tradere in seruos alteri domino eis inuitis. ergo possunt eos eis inuitis tradere serui tui iusti: quod fit per suspensionem baptismi. Alij vero doctores sicut sanctus Thomas de aquino et sui sequaces dicunt qd filij iudeorum paruli non sunt inuitis parentibus baptisandi. et hoc propter periculum quod posset contingere. quia quando isti paruli qui inuitis parentibus essent baptisandi essent adulti cum proles natura iter sequatur patrem: nisi forte abnegarent baptismum et redirent ad iudaismum. Respondeo am simile est qd si iudeorum paruli essent inuitis parentibus baptisandi christiani summi imperatores et reges qui precesserunt et fuerunt tanti zelatores fidei iudeorum filios fecissent baptisari. et etiam summi pontifices inducerent reges et principes in quorum terris habitant iudei ad hoc faciendum. Quis istorum verius dicat lectorum iudicio relinquo. Sed nunquid furiosi et amentes debent baptisari.

Dicendum qd isti furiosi aut fuerunt furiosi a natiuitate ita qd nunquam habuerunt rationis usum aut amiserunt ipsum propter aliquam causam. Si fuerunt furiosi a natiuitate non sunt baptisandi: quia ut dictum est in adulto qui debet baptisari requiritur fides et intentio suscipiendi illud quod confert ecclesia. Sed tales non possunt habere fidem nec intentionem cum ponant nunquam habuisse usum rationis. Ergo tales non possunt suscipere baptismum. Si autem non fuerunt furiosi a natiuitate sed habuerunt aliquotiens lucida intervalla et tunc scilicet in tempore quo habent usum rationis vel tempore quo habebant lucida intervalla habuerunt fidem et deuotionem ad baptismum et petierunt ipsum tunc debent baptisari quacumque sint in furia. Si autem in tempore quo habebant lucida intervalla vel usum rationis non habebant fidem nec deuotionem ad baptismum nec petebant ipsum non debent baptisari. Et idem dico de demoniacis quia si antequam essent demoniaci habebant fidem et deuotionem ad baptismum et petebant debent baptisari. Si autem non habebant non debent baptisari. Simile iudicium est de frenetico. Utrum autem aliquis dormiens debeat baptisari. Dicendum qd si per excitari non debet baptisari in somno. sed si non potest excitari tunc distinguendum est sicut supradictum est aut tempore vigilie habuit deuotionem ad baptismum et petiuit ipsum tunc debet baptisari: aut non habuit fidem nec deuotionem ad baptismum. et tunc non debet dormiens baptisari. Sed quid si sit unum monstrum quod habeat corpora piuncta debet baptisari vtriusque personae vel due. Dico qd cum baptismus fiat propter animam non propter corpus quantumcumque essent duo corpora si solus esset una

anima debet baptisari ut una persona
Sed si essent due aie debet baptisari
ut due. Sed quod sciatur utrum sit una
aia vel due: dico qd si sint duo corda sunt
due aie. si est vnu cor est vna anima. et
ideo si sint duo pectora et duo capita:
supponendu est esse duas aias. si autem
esset vnum pectus et vnu caput quantum
cumq; omnia alia membra essent dupli-
cata esset vna anima.

De ritu baptismi Capitulum sextum.

Baptismus fit duobus modis
vno modo immergendo in aqua

Alio modo in aspergendo aqua

Quis autem sit melius. Dicendum qd
nisi timeatur de periculo vel propter de-
bilitatem baptisantis vel pueri vel ali-
quid aliud melius sit in immergendo qm
aspergendo: cuius ratio assignatur qd
baptismus significat sepulturam chris-
ti. Unde dicit Apostolus. Consepul-
ti estis christo per baptismum. Sed melius
figuratur sepultura quando fit mergen-
do qm quando fit aspergendo. Sciendu
autem qd vnusquisq; debet seruare ritum
ecclesie sue nec debet ipsum mutare.

Utrum autem requiratur trina immersio
vel aspergio vel sufficiat vna. Dicendu
qd sufficiat vna: sed ceteris paribus melius
sit per trinam: qd baptismus datur
nomine totius trinitatis: qd trinitas me-
lius representatur per trinam immersionem
vel per aspergionem qm per vnam. Ita ta-
men qd verba non finiantur anteqm om-
nes tres sint complete. In hoc autem
qd fiat vna vel trina qui libet de seruare
ritum ecclesie sue ut dicitur super de alio.

De effectibus baptismi. Ca. vij

Effectus baptismi est delere ceteram cul-
pam tam originalem qm actua-
lem et conferre gratiam et ape-
rire ianuam regni celestis: in quo differt

a circumcisione: quia licet ante passionem
chasti circumcisio deleat culpam origina-
lem et conferret gratiam: tamen ianuam
regni celestis aperire non poterat. Et ista
est sententia. Debet dici in omni-
liis de circumcisione domini. Scire debet
fraternitas vestra qd idem salutare cu-
rationis remedium olim circumcisio in
lege contra originalis peccati vulnus a-
gebat: quod nunc tempore reuelate gra-
tie baptismus agere consuevit excepto
qd ianuam regni celestis aperire non po-
terat. Sciendu autem qd baptismus
aliter operatur ista in paruulis et aliter
in adultis: qd in paruulis nihil requiri-
tur a parte ipsorum. sed in adultis requi-
ritur a parte eorum qd non ponunt obice-
to est qd non habeant contrariam disposi-
tionem. scilicet qd non accedant fide ad bap-
tismum: sed accedant cum debita deuoti-
one. Non solum autem baptismus confert
gratiam immo confert omnibus ipsum
suscipientibus tam paruulis qm adul-
tis qui non ponunt obicem omnibus ritibus
tam theologicis qm morales. et finis
quantum ad vltimum ad minus quantum
ad habitum. Et ista est sententia consi-
lij generalis et habetur in constitutioni-
bus domini Clementis quinti. extra de
summa trinitate et fide catholica. c. si
dei catholice. Est etiam alius effectus
baptismi quia per ipsum contrahitur cog-
natio spiritualis: que impedit matrimoni-
um contrahendu et dirimit iam contrac-
tum. De hoc tamen dicitur infra: qm agitur
de matrimonio. Per baptismum etiam im-
primatur character ut dicitur est supra. Et ideo
baptismus non debet iterari. immo pena
illius qui iteraret secundum leges est deca-
pitatio. Certe sanctus baptismus iteretur.
libro secundo. Secundum canones vero
est qd non posset ad sacros ordines pro-
moueri.

De annexis

baptismi

De annexis baptismi.

Capitulum octavum.

Baptismus

Bquando fit debita solemnitate tunc procedunt cathecismus et exorcismus. Et est cathecismus id est per quod instruitur baptizandus in fide et merito fidei. Unde a baptizato petit sacerdos. Quid petis ab ecclesia. et ipse si est adultus respondet fide. Si autem sit paruulus. tunc patrum in persona eius. et tunc sacerdos petit. fides quid tibi prestabit. et ille respondet vitam eternam. Et tunc dicit sacerdos. Hec est vita eterna. Et in isto cathecismo facit tria sacramenta baptismi. Primo mittit digitum in aures eius et ponit de salua in ore eius. et signat quod baptizandus debet habere aures apertas ad audiendum verba dei et documenta fidei. Positio saluae in ore signat quod debet esse promptus ad respondendum et ad loquendum. quia locutio fit mediante salua. Secundo facit ei crucem in fronte et in pectore. et signat quod baptizandus debet habere et recipere fidem christi in corde: quod signat crux facta in pectore et in ore nec debet erubescere confiteri fidem christi: quod signat crux facta in fronte. quia in fronte statim appareret verecundia. quia secundum quod dicit apostolus ad Romanos. Corde creditur ad iustitiam. Ore autem confessio fit ad salutem. Tercio ponit de sale in ore et signat quod iuxta doctrinam apostoli omnis sermo debet esse sale diuine sapientie conditus. Exorcismus est idem quod adiuratio. quia adiuratur demon ut recedat de anima baptizandi et det locum spiritui sancto aduenienti. Facit tria sacerdos baptizando quod primo facit ei crucem cum pollice in fronte. et signat quod baptizandus consignatur ut templum sive habitaculum spiritui sancto.

Secundo facit ei crucem de sputo ad aures et ad naves et ad os. et signat quod baptizandus debet habere aures cordis clausas ne audiat suggestiones dyaboli. et debet habere os clausum ne loquatur verba mala. et debet sic viuere ut sit firmus doctrinam apostoli bonus odor christi inuita. Vel istud signat quod talis debet emittere fumum deuote orationis: per quam effugatur demonum genus. iuxta verbum Raphaelis in Tobia dicentis. Fumus eius effugat omne genus demoniorum. Et iste fumus cum sputo id est virtute christi que signatur per sputum. Nam secundum quod dicit glossa super illud verbum Iohannis. Lumen fecit ex sputo. Sicut sputum mittitur ab interioribus cordis. ita filius dei gignitur ex substantia dei patris. Tercio facit ei crucem de oleo exorizato in pectore et in scapulis. Et signat quod baptizandus debet esse fortis ad luctandum contra dyabolum et ad portandum onera penitentiae: et ista sunt mediante oleo diuine gratie. Post baptismum autem sacerdos facit tria baptismi. Quia primo inungit eum crismate et signat unctione gratie spiritus sancti quam suscipit in baptismi. Secundo tradit ei vestem albam et signat innocentiam baptismalem. Tercio tradit ei cereum accensum et signat lumen fidei quod datur in baptismi. Sciendum autem quod ista non sunt de essentia baptismi. quia sine istis potest dari baptismus in casu necessitatis. sed in tali casu si baptizatus superuixerit debet portari ad ecclesiam et ibi debet catholicizari et exorizari propter ritum ecclesie suum. Non autem debet baptizari iterum si sit certum quod sit recte baptizatus. Sed si non est certum quod sit recte baptizatus debet rebaptizari sub ista forma. Si es baptizatus ego non te baptizo. Et

q. 9. bap. m. p. d. s. f. a.
baptizato h. a.

Non form. bap. m. r.

Exorcismus

Ita refert mag. m. r. d. l. a. 9. de h. r. a. m.
libro q. d. i. a. l. a. t. o. r. a. n. g. q. e. a. u. t. e. l. i. c. i. t.
q. u. i. d. s. a. t. a. c. e. n. o. s. q. u. i. d. i. u. i. t. m. i. n. d. u. m.
d. e. i. d. i. c. i. t. N. u. l. l. u. s. d. e. f. i. l. i. i. s. a. d. n. a. s. t. i. t.
q. u. i. n. o. t. a. n. t. p. a. t. e. r. n. u. m. e. t. i. d. p. l. o. r. a. t. n. o.
c. i. f. e. r. a. s. e. x. e. i. g. t. a. c. t. u. p. e. m. a. r. i. a. e. t.
f. l. i. u. s. e. r. g.

confirmations

Nervus folia 29 et diemenz sub

radice iure pullulant sex scz. **H**ix timor
mentis. cōmētie clamor. indignatio
blasphemie. **D**e voraci radice gula nas
cuntur quinqz scz. inepta lenicia scurrili
tas inuidicia multiloquiū ebrietas sen
suum. **D**e sicca radice inuidie germināt
quinqz scz. odium susurratio detractio.
exaltatio in aduersis proximi. afflictio
in prosperis. **D**e radice nequā accidie
procedunt sex scz. malacia rancor pusil
lanimitas despectus torpor erga precep
ta. **V**acatio mētis circa illicita. **I**ste
igitur sunt septem radices cum ramus
culus suis qui in vniuerso sunt. xliij. ⁊
sic computans septem radicibus erunt
in vniuerso. l. de quo quinquagenario
dixit helyas propheta. **S**i seruus dei
sum descendat ignis de celo ⁊ deuoret
te ⁊ quinquaginta tuos. **I**ta debet di
cere confessor p̄fitenti. **S**cio pro certo
quia homo dei sum id est loco dei sum.
descendat ignis de celo id est ignis spi
ritus sancti descendat in animā tuam ⁊
deuoret in te veterem hominem. ⁊ qui
quaginta tuos id est istas radices. **N**ūc
ergo videndum est quomodo sacerdos
debet interrogare de istis. **S**i enim pecca
tor vel per se vel ad interrogationē sacer
dotis confiteatur de superbia dicendo.
Peccavi peccato superbie. **S**acerdos
debet interrogare de modo dicēdo. **P**er
quem modū fuisti superbus fuisti vnqz
inobediens mandans maiorū mōrū
sicut ecclesie vel prelati vel parentū vel
domini vel magistri ⁊ hoc fin conditio
nem persone que semper debet inspicī.
Et si dicat q̄ sic. **I**nterroget quibz mā
datis ⁊ quomodo ⁊ quonēns ⁊ quare
⁊ quando ⁊ vbi. **Q**ue circumstantie vt
dictū est supra sunt in omnibus pec
catis considerande. **D**einde interroget
iactasti te aliquando de bonis collariis
tibi a dō siue sint bona nature sicut sunt

pulchritudo fortitudo ap̄tudo nobili
tas ⁊ similia siue sint bone fortune sicut
sunt diuitie ⁊ denarij agri possessiones
⁊ alia bona temporalia. **S**ive sint bona
gratie sicut sunt sapiētia scientia eloq̄n
tia virtutes ⁊ similia. **D**ebet ergo dice
re fuisti vnqz elatus in mēte tua vel glo
riasti te vnqz de fortitudine pulchritu
dine nobilitate diuicijs sapientia scien
tia eloquētia ⁊ virtutibus ⁊ ceteris alijs
bonis collariis tibi a dō deo tuo. **I**ta q̄
non humiliasti te coram deo pro huius
modi bonis tibi collatis sicut ⁊ quantū
debuiisti. v̄ credidisti ista habere ex me
ritis tuis ⁊ nō ex gratia diuina v̄ prop
ter ista credidisti te pl⁹ q̄ aliq. ita q̄ cō
temneris dicta vel facta aliorū ⁊ de
dignareris esse equalis eis. si dicat q̄
sic interroget quonēns ⁊ quomodo. **D**e
inde interroget ad hoc vt cōmendare
ris ⁊ honorareris p̄re alijs fuisti vnqz
ypocrita ita q̄ ostenderes exterius san
ctitatem ⁊ bonitatem ⁊ interius retine
res maliciam ⁊ iniquitatem. **E**t si dicat
q̄ sic interroget quonēns quomodo et
sic de alijs. **D**einde interroget eum. nū
quid quia non honoraberis vel promo
uebaris p̄re alijs mouisti vnqz contem
ptiōes ⁊ discordias in ciuitate vel in vil
la vel in societate vel collegio. **E**t si di
cat q̄ sic. interroget eum si mala fuerūt
inde secuta et que quia omnium illorū
est ipse reus. **D**einde interroget nūquid
propter superbiam tuam ne videreris
superari ab alijs fuisti pertinax in susti
nendo contra veritatem ⁊ iusticiam sen
tentiam tuam vel verbum tuum vel cō
silium tuum. **E**t si dicat q̄ sic interro
get eum si aliquod damnum est inde let
cum: quia si sic ipse tenetur. **D**einde
interroget eum presumpsisti vnqz ali
quid facere quod excederet vires stan
⁊ conditōem tuam ⁊ morum. **E**t si di
b q

de interrogatione

eat q̄ sic. interroget euz fuit ne aliquis
lesus vel damnificatus ex hoc. quia si sic
ipse tenetur. Et ita poterit ista pessima
radix sup̄bie euelli de corde pctōis. Co
dem modo dicendum est de radice aua
ricie: quia si peccator per se vel per sacer
dotis interrogationem confiteatur de
peccato auaricie interroget eū de modo
dicendo fecisti vnq̄ fraudem vel fallaci
am vel dixisti vnq̄ mendacium vel
periurasti etiā vnq̄ in emendo vel ven
dendo vel cōmutando vel aliquem aliū
contractum faciendo. Et si dicat q̄ sic.
interroget eum quam fraudem vel fall
laciā si ipse non specificet sibi eam.
Istud enim est habendum pro regula ge
nerali q̄ in istis interrogationibus non
debet descendere confessor ad specialia
peccata vel ad speciales circumstantias
peccatorum. Quia forte multi post tales
interrogationes delinquerēt. quia offē
derentur eis modi et maneries peccato
rum: que ipsi alias nescirent cogitare.
Et ideo semper interroget in generali
dicendo sicut dictum est fecisti vnq̄
fraudem vel fallaciā. vel dixisti vnq̄
mendacium vel periurasti in emendo vel
vendendo vel cōmutando vel aliquem ali
um contractum faciendo. Et si dicat q̄
sic. interroget quam et quare et quibus
modis et contra quos et quotiens et qui
bus casibus. Deinde interroget eum.
dimisisti vnq̄ propter auariciā mag
implere septem opera misericordie et
specificet ea sibi dicendo. vidisti vnq̄
aliquem esurientem cui non dedisti mā
ducare et sic de alijs operibus misericor
die de quibus dicetur infra in tertia par
ticula huius operis. Et si dicat q̄ sic in
terroget eum de circumstantijs vt sta
tim dictum est. Circa etiā peccatum
auaricie interroget eum de ludo furto
rapina et usura: de quibus dicetur alii

peccatorum

quid infra. Sequitur de fetidissima ra
dice luxurie. Circa quam notan
dum est q̄ luxurie septem sunt species.
Prima species luxurie est fornicatio.
Secunda species est adulterium. Tercia
species est stuprum. Quarta species
est incestus. Quinta species est raptus.
Sexta species est sacrilegium. Septi
ma species est peccatum contra naturā.
Fornicatio est cōcubitus soluti cum so
luta. Adulterium est alieni thori viola
tio. Stuprum est illicita defloratio virgi
num. Incestus est affinium vel consan
guineorum abusus. Raptus est cum
puella violenter de domo patris extra
bitur et corrupta in uxorem vel concu
binam habeatur. Sacrilegium vt hic
sumitur est religiosorum vel religiosar
um vel promotorum ad sacros ordi
nes. Peccatū contra naturam fit mul
tis modis. Vno modo quando non se
quatur species sicut quāto fit cum iumē
to. et istud vocatur bestialitas et de hoc
dicitur in lege moysi qui coierit cū quo
cunq̄ iumento morte moriatur. Alio
modo fit quāto seruatur species sed nō
seruatur sexus sicut masculus cum masculo
vel femina cū femina. et istud vocat̄ pprie
peccatum sodomiticum quia sodomiti
te isto vicio laborabant. Alio modo fit
quando non seruatur vas debitum vel
modus debitus licet seruetur sexus sci
licet quando vir abutitur vasculo muli
eris vel quando non cognoscit eam in o
naturali. Alio modo fit quando idem
est agens et patiens sicut quāto vir cor
rumpit seipsum vel mulier seipsam. Et
istud vocatur peccatum molliciei. Vnde
dicit Apostolus. Neq̄ molles neq̄
masculorum concubitores regnum dei
possidebunt. Circa istud ergo maledic
tum peccatum luxurie cautissime debz
procedere sacerdos in interrogando ita

omni auge

omni

q̄ non descendat nimis ad particularia quoniam frequenter compertum est tā vires q̄ mulieres per nimis expressam nominationem ⁊ interrogationem criminum in peccata que non nouerant incurasse. **U**nde si peccator per se vel ad interrogationem sacerdotis dicat se peccasse peccato luxurie sacerdos interroget eum vtrum sit solutus ⁊ vtrum peccauit peccato fornicationis vel adulterij vel stupri vel incestus vel sacrilegij vel peccato cōtra naturam ⁊ interroget eū si illa cum qua peccauit erat soluta vidua coniugata v̄l vtergo affinis vel consanguinea vel religiosa ⁊ vtrum habuerit per violentiam vel ne. **E**t istud sufficit si confitens est persona intelligens. **S**ed si est persona simplex. interroget vtrum cognouit modo naturali. **N**on tamē descendēdo ad particularia id est nō interroget si cognouit eam ante vel retro ⁊ sic de alijs. **E**t interroget etiam de numero personarū id est si cognouit vnā vel plures. nullo modo tamen interroget de nominibus personarum. **I**nterroget etiam de numero actuum scilicet si semel vel bis vel ter vel pluries. **D**e tempore scilicet si tempore sacro vel nō sacro. **E**t etiam de loco ⁊ etiam quali temptatione peccauerit ⁊ vtrum preuenit temptationem vel fuerit preuenit ab ea. **E**t vtrum peccauerit sponte vel coacta ⁊ qua coactione an conditionali an absoluta. **E**t vtrum peccauit ex libidine vel ex paupertate ⁊ istud habet locum possime in mulieribus ⁊ ita de alijs que magistra rerum est experientia docebit eum. **S**ed quia ista pessima radix luxurie ita extēdit ramos suos q̄ etiam corrūpit lectos lege matrimonij coniunctorum. **S**ciendum est q̄ per peccatum luxurie potest homo peccare multis modis etiam mortaliter cū vx-

ore sua: qui modi continētur in istis verbis. **Q**uinq̄ modis peccat cum vxore maritus abutens. **T**empore mente loco conditione modo. **T**empore id est si cognouit eam tempore menstruoꝝ quia si sciēter homo faciat peccat mortaliter ⁊ in lege veteri mādabatur interfici. sed quid de muliere menstruatā nō peccat sicut vir? **D**ico q̄ si vir tempore menstruoꝝ petat debitum sibi reddi ab vxore ipsa debet quantum potest persuadere ne petat dicendo se esse infirmā nec esse paratam propter opus illud. non tamen debet se dicere esse in passione illa nisi constaret sibi de prudentia ⁊ discretionē viri. quia vir posset tantam abhominacionem concipere contra eā q̄ dimitteret eam. **S**ed si constaret sibi de discretionē ⁊ prudentia viri posset sibi reuelare. ⁊ si ipse nollet desistere: reddat sibi debitum cum dolore ⁊ amaritudine animi. **T**empore etiam si cognouit vxorem diebus ieiuniorum vel diebus sanctorum vel diebus communio nis vel tempore puerperij. non tamen credo q̄ sit in isto casu peccatum mortale dum tamen non transgrediantur limites matrimonij. sicut dicitur statim licet sint monendi q̄ tempore tali abstineant ab actu carnali. **M**ente id est intentione. quoniam si vir accedens ad mulierem haberet intentionem coeundi solum ad restaurandum suam libidinem ⁊ nō procreande prolis gratia peccat mortaliter quia recedit a bono finali cuius gratia matrimonium a cristo institū ⁊ sanctificatū ē. **C**irca q̄d notādū q̄ quadruplici mente. id est quadruplici intentione potest vir accedere ad vxorem. **U**no modo vt generet ex ea prole que sit ad seruiciū ⁊ cultum dei. **A**lio modo vt reddat debitū quod ab eo exigitur ⁊ si cum tali mente accedat ad eā

non solum non peccat nec mortaliter nec venialit̃ ymmo meret̃ dūmodo ibi nihil aliud cōtineatur. Alio modo q̃ cōtrahitur cōcupiscencia carnis. et si talis concupiscencia manet infra limites matrimonij sc̃z q̃ accedat ad eam non solū sicut ad uxorem sed sicut ad mulierem ita q̃ si haberet aliam ita in promptu si eū istam ita accederet ad eam: iam ē peccatum mortale. Loco id est si cognouit eaz in ecclesia vel in cimiterio vel in alio loco sacro. Et in isto casu credo q̃ p̃ter q̃ peccat mortaliter. Conditione id est si cognouit eam sub conditione inhonestā et illicitā sicut visum fuerat supra q̃ agebatur de matrimonio. Modo id est si cognouit eam contra modum institutum a natura et istud est grauissimū peccatum in uxore. Augustin⁹. Uisus qui est contra naturā execrabili⁹ fit in meretrice sed execrabili⁹ in uxore. xxiij. q. v. adulterij. Sc̃dm ergo ista poterit sacerdos formare interrogand⁹ suas de peccato luxurie circa virum et uxore saluo tamen q̃ non descēdat ad nimis p̃icularia. **Circa peccatum ire.** Si peccator per se vel ad interrogationē sacerdotis confiteatur de eo poterit sacerdos interrogare: propter irāz blasphemasti vñq̃ de deo vel de s̃ctis. Et si dicat q̃ sic Interroget quomodo q̃niens quare et sic de alijs circumstantijs. Deinde interroget. Dixisti vñq̃ propter irāz verba contumeliosa proximo. Et si dicat q̃ sic. Interroget que verba et quare et quonien⁹ et vbi et coram quibus Interroget etiā si fuit iniuriatus alicui propter irāz percutiendo vel verberando eū. Et si dicat q̃ sic Interroget quis erat. si erat clericus vel laicus. religiosus vel secularis et sic de alijs circumstantijs persone. Interroget etiā quonien⁹ iteravit iniurias et vbi et quare et sic de alijs

circumstantijs. **Circa peccatum gula.** Si peccator per se vel ad interrogatio⁹ nem sacerdotis confiteatur de peccato gula Interroget sacerdos si propter gulam suam fregit vñq̃ ieiunia ecclesie vel si comedit carnes in eis. quare et quonien⁹. si inebriauit se. et si habet in cōsuetudine q̃ inebrietur et si propter ebrietatem dixit verba scurrilia et inhonestā vel iniuriōsa et quonien⁹ dixit et quibus et sic de alijs. Et nota q̃ sc̃dm q̃ dicit Gregorius Quinq̃ modis peccat homo per gulam. Et isti modi continentur in hijs versibus. Est certum q̃ quinq̃ modis gula damnat et dētem. Dum nimium comedit. dum et dēdi p̃euenit bonam. Querit delicias. parat escas deliciosas. Aut sumit auidē q̃ non erat deliciosus. Et nota q̃ comedere multum vel ratione complexionis vel etatis vel laboris non est peccatum. dum tamen non studio vel ardore vel auiditate sumatur. Item p̃ciositas moderata maxie in diuinibus qui talibus vñ solent non est peccatum dummodo tamen non sumantur nimis auidē nec stultus suus obstat. Et quia facta est mentio de ebrietate. Nota q̃ ebrietas dicitur tribus modis. Primo modo dicitur pena et obliuio mentis. ista non est peccatum decima quinta questione prima Hanc. Secūdo modo dicitur ebrietas frequēs actio bibendi. Hec vt ait Augustinus. est peccatum veniale nisi sit assidua. q̃ tunc est peccatum mortale. maxime si nouit vires vini et nō vlt apponere aquam. vicesima sexta distinctione. capitulo Criminis. Tercio dicitur quedam dispositio⁹ mentis et studium ad inebriandum et ista est peccatum mortale. vicesima quinta distinctione ante omnia. qua ebrietate destruitur intellectus p̃spicacitas. **Circa**

de interrogatione

peccatū inuidie Si peccator cōfiteat de
de peccato inuidie vel per se vel ad inter
rogatōnem sacerdotis interroget sacer
dos si placuit ei malū vñ damñū prīmū
et displicuit sibi bonum vel cōmodum
eius. Iterum si vnq̃ ex inuidia detrahit
sibi imponendo ei falsū crīmē vel bo
num quod erat in eo diminueno vel
occultando. vel malum quod erat in eo
augmentādo vel illis qui non nouerāt
maifestādo. Itē q̃nēfecit talia et quare
et sic de alijs. Iterum si portat odiū vel
rancorem vel malum voluntatem pro
imo et quare et sic de alijs. Circa accidia
interroget sacerdos si potuit multa bo
na facere que non fecit. dicere que non
dixit. cogitare que non cogitauit. et mū
ta mala vitare que non vitauit. Item si
ex negligentia omisit ire ad missam ad
sermonem et ad alia bona opera et sic de
alijs. Scdm̃ ergo doctrinam istam sa
cerdos poterit formare interrogatiōes
suas: quia in istis vnctio quam accepit
a deo et experientia docebunt eum ma
gis q̃ aliqua lectio. Clerum quia iuxta
varietatem personarū variande sunt
interrogationes. Ideo iuxta varietatē
confitentium debet sacerdos variare in
terrogationes. Vnde si confitens sit re
ligiosus interroget de tribz vñs regule
scilicet obediētia paupertate castitate.
Interroget eum de obseruantijs regu
laribz. Et potissime de duobz cum abusi
onibus claustrī quibus frequenter reli
gionis status corrumpitur. Et sunt iste
Relatus negligens. Discipulus ino
bediens. Iuuenis ociosus. Senex ob
stinatus. Monachus curialis. Mona
chus seu canonicus regularis cauidi
cus. Habitus preciosus. Cibus exqui
situs. Rumor in claustrō. Lis in capim
lo. Dissolutio in choro. Irreuerētia cir
ca altare. Et scdm̃ ista et scdm̃ alias ob

peccatorum

seruātiās regulares confessor potest et
debet formate interrogationes. Circa
etiam clericos et seculares faciēde sunt
interrogationes de simonia. de negoci
atione boni alicui et alijs que pertinet
ad auariciam. Et si habet administratio
nem vel beneficiū interroget de dilapi
datione bonorum vel si expendit in ma
los vsus bona ecclesiastica. Item vtrū
interfit diuinis officijs et bonis canoni
cis. Vtrum portet coronam et habitū
congruentem vtrum dicat complete et
perfecte officium diuinum. Item inter
rogandi sunt de luxuria de venatiōe de
irregularitate de ludo alearum et si est
in sacris de aduocatione et similibus in
quibus sepius solent peccare. Circa
principes interrogandum est de iusticia.
Circa milites de rapina. Circa mercat
tores et alias officiales artes mechan
icas exercentes de fraude de dolo de mē
dacio de periurio de furto et similibus.
Circa burgenſes et ciues cōmuniter de
vsuris et pignoribus. Circa rusticos et
agricolas de inuidia de furto et maxime
circa decimas et primicias tributa et cen
sus. Et est sciendum q̃ licet forma ge
neralis supra posita sit obseruanda in
omnibus tamen scdm̃ formam diuer
sarum personarum et officiorum studio
sius et specialius est circa specialia crimi
na insitendum. Factis istis interroga
tionibus si confitens est persona sim
plex interroget eū si scit. Pater noster.
Aue maria et Credo in deum et sciat se
signare et si nescit instruat eum vel mo
neat eum q̃ addiscat. Deinde interro
get eum si temptatur aliqua temptati
one et qua temptatione et quomodo se
habeat in resistendo vt doceat eum mo
dum resistendi scilicet si temptatur de
superbia cogitet de humilitate filij dei
qui humiliavit lemetipsum factus est

Quid vna ratiōe

*Quia p̃m̃cipio de m̃p̃na et
fir de alijs et gaboz*

obediens vsq; ad mortem pro nobis.

Cogitet etiam de casu dyaboli qui propter superbiam suam de paradiso cecidit in infernum et de angelo factus est dyabolus. Si temptatur de auaricia cogitet de auaricia cogitet de breuitate vite et instabilitate et vanitate mundi et quod nihil secum asportabit de omnibus diuitijs suis. Si temptatur de luxuria cogitet de morte et qualiter caro post mortem cogitet etiam de penis inferni et gaudijs paradisi et multa talia debet eis ostendere et dicere. Hoc facto recolligat et repetat in generali confessionem suam dicens. Amice tu confessus fuisti peccata ista et ostendat ei magnitudinem peccatorum increpando eum dure et inducendo eum ad lacrimas et compunctionem et contritionem. Et ad hoc valet et sacerdos ostendat vultum dolens et lacrimabilem peccatori. Sicut legitur de beato Ambrosio. quod quando aliquis confitebatur sibi lapsum suum ita amare flebat quod confitentem quantumcumque obstinatum ad fletum et lacrimas prouocabat. Sic debet facere sacerdos ut sic peccator verecundia ductus ad lacrimas inuitetur ut lacrimae admonentis lacrimas excitent confitentis et penitentis. Et ideo summo opere caueat sacerdos quod non aduleatur alicui in confessione ymmo quantumcumque sit magna vel verecunda persona increpet et corrigat eam dure. Caueat tamen ne nimis exasperet vel quod non sit nimis durus verbo sed si peccator bene vult penitere promittat sibi veniam de peccatis ista quod semper peccator recedat consolatus ab eo. Et istis rite peractis faciat sibi confessionem generalem monens quod si recordetur de aliquo peccato mortali reuertatur ad confessionem et sic imposita penitentia absoluat eum in nomine domini. Ita ta-

men quod si sit excommunicatus maiori excommunicatione nullo modo absoluat de necessitate ab excommunicatione absolutus. Sed quia secundum communem doctrinam qui libet habere curam animarum potest absolvere a minori excommunicatione. Ideo antequam procedat ad absolutionem de peccatis absoluat eum ab illa excommunicatione dicens. auctoritate dei tibi commissa absoluo te a vinculo excommunicationis si quam incurristi per aliquam participationem excommunicatorum. Et postea absoluat eum a peccatis obliuiscitis et confessis. Sed ponatur quod aliquis sacerdos habet aliquos parochianos surdos vel mutos vel cecos vel furiosos vel demoliacos et forte scit istos esse in peccato mortali quid faciet de istis si enim moueat surdum ad penitentiam non prodest quia non audit. si mutum non potest confiteri. Et si aliquis talium est cecus talis non potest videre signum aliquod nec etiam potest legere figuratus non est capax rationis nec etiam demoliacus. Dico quod sacerdos debet facere posse suum ut eos inducat ad penitentiam et contritionem secundum quod est possibile scilicet verbis vel scriptis nuntius vel signis et omnibus alijs modis quibus poterit. Et si non potest orare ad dominum et faciet orare populum suum ut deus illustret corda eorum ad penitentiam. et cum nihil omiserit de contingentijs non imputabitur sibi. Quomodo autem debet se habere sacerdos ad infirmum qui amisit loquelam et non potest confiteri. Vide supra parte prima tractatu de eucharistia capitulo nono.

De potestate clauium et effectu confessionis.

Capitulum decimum.

Quia supra cū

de effectu contritionis age
retur dictum est qd pctā i cō
tritione dimittitur dubium existit qd
dimittit sacerdos virtute clauium in ab
solutione cum non dimittit culpam qz
illa vt dictum est dimittitur in contri
one. nec etiam penam: quia adhuc poss
qz absolutus est remanet obligatus ad
penam. Circa istam materiam istud mi
bi videtur dicendum. Iste enim qui ac
cedit ad confessionem aut est perfecte cō
tritus aut non. Si est perfecte contrit
tunc deus virtute contritionis dimittit
sibi peccata: ita qd anteqz accedat ad cō
fessionem mundatus est a culpa. Si au
tem non est perfecte contritus tunc vir
tute confessionis ista imperfecta contri
tio reducitur ad perfectam. ita qd de at
rito fit virtute confessionis contritus
et virtute confessionis remittit sibi pec
catum quantum ad culpam. **N**otādū
autem qd quando dicitur peccata in con
tritione vel confessione dimitti: intelli
gendum est deum dimittere peccatum:
non contritionem vel confessionem. vñ
de Ambrosius. Et ponitur de penitētia
distinctione prima. vñ: vñ dei pecca
ta dimittit. Et Augustinus de consecra
tione distinctione. iij. nemo tollit pecca
ta nisi solus christus qui est agnus tol
lens peccata mundi. tollit autem et di
mittendo q̄ facta sunt et adiuvando ne
fiant. et perducendo ad vitam vbi fieri
non possint. Quod autem dicitur sol
christus non excludit patrem aut filium
et spiritum sanctum: quia indiuisa sunt
opera trinitatis. Et istud verum est quā
tum ad opera que sunt ad extra. **Q**
uid ergo ibi faciunt clauis vel abso
lutio sacerdotis. Dicendum qd dicunt
aliqui qd deus mundat animam a macu

la culpā. et sacerdos absoluit eam a vin
culo pene eterne fateor qd non intelligo
istos: non enim video qd aliquis postqz
mundatus est a macula culpe mortalis
sit obligatus pene eterne cum ista pena
non debeat nisi peccato mortali. Si
ergo deus mundat animam in contriti
one a culpa mortali: absoluit eam p cō
sequens a vinculo pene eterne. Et ideo
dicunt aliqui qd quis peccatum in con
tritione dimittitur et quantum ad cul
pam et quantum ad reatum pene eterne
tamen peccator adhuc remanet obliga
tus ad duo. scilicet ad confitendum pec
cata et aliquam satisfactionem pro pecca
tis faciendam. Et ideo sacerdos virtute
clauium absoluit eum a vinculo quo
tenebatur ad confitendum et ligat eum
ad satisfactionem. et sic sacerdos dicit
soluere et ligare virtute clauium. Quā
uis verum sit qd peccator sit obligat^{us} ad
illa duo: non video tamen qd scdm viā
istorum forma absolutionis sacramēta
lis possit bene verificari. non enim dicit
sacerdos. Absoluo te a confessione sed
dicit. Absoluo te a peccatis. ergo scdm
istam viam oportet qd aliquo modo ab
soluat eum a peccatis. Et ideo dicunt a
liqui qd peccator per peccatum non solū
est obligatus deo quem offendit immo
etiam ecclesie cui peccando se subtrahit
et ideo quāuis in contritione reconcilie
tur deo: adhuc tamen remanet reconci
liandus ecclie et reconciliat^{ur} ecclie p^{er} confessio
nē p^{er}fitendo. s. illi qui est rector ecclesie
et licet istud sit verum non tamen vide
tur sufficere cum clauis non solum se ex
tendant ad soluendum. et ligandum in
terris immo etiam in celis: dicente xps
Quodcumqz ligaueris super terrā. et c.
Et ideo dicunt aliqui qd sacerdos vir
tute clauium nō facit aliqd nisi solū ostē
dere. Unde dicunt qd absoluit. id ē ab

Sed sub qua forma reuelabit isti peccatum quod alter confessus est sibi. *Ere* do q̄ sub ista. si talis casus accideret qd esset faciendum vel aliquis confiteretur de isto peccato quid esset sibi consulendū non autem ut credo debet dicere. *Ego* audiui istud in confessione: quia dicendo sic mentiretur: quia nō audiuit ut ipse immo ut vicarius et tenens locū dei multo minus debet dicere quidam confessus est mihi istud: quia dicendo sic generali et implicite reuelat confessionē et etiam quia confessio fuit facta deo et non sibi nisi ut tenenti locum dei. *Sed* pone sacerdos super crimine quod audiuit in confessione inducitur in testē compellitur iurare: quid faciet si dicat reuelat confessionem: si negat periurat. *Dico* q̄ si solum sciat per confessionem ipse debet iurare se nil scire de materia illa super qua interrogatur: nec periurat quia ipse nihil sciat: quāuis enim sciat aliud crimen sibi fuisse confessum tamē nescit utrum confitens in confitendo dixerit verum vel falsum. *Et* ideo vere potest iurare se nihil scire. *Sed* quid iudex erit cauillosus et interrogabit eum per iuramentum utrum audiuerit aliqd de crimine illo de quo agitur. *Dicēduz* q̄ iuramentum non ligat eum ad dicēdum aliquid de materia ista: cum enim iuramentum non fuerit inuentum ut esset vinculum iniquitatis. extra de iureiuran. capitulo. in quanto. in nullo qd sit contra mandatum dei est obligatorium iuramentum. *Unde* cum reuelare confessionem sit contra mandatum dei. scz. contra illud. Non falsum testimonium. et. nullum iuramentum obligat ad hoc. unde talis licite potest iurare se nihil audisse. et intelligat q̄ nil audiuit ut homo vel per modum de quo debet attestari ulterius.

Pone sacerdos iuramentum nō est iniquum et esset vinculum iniquitatis

per confessionem scit aliquem hereticū in parrochia sua vel alibi qui alios inducit ad heresim: quid faciet iste sacerdos *Raymundus* in summa sua videtur dicere in isto casu confessionem posse reuelari. *Et* ratio sua est q̄ talis non fuit fides cum sit hereticus et infidelis. *Et* ideo tali nō est fides seruanda. xxiij. q. prima. noli. salua tamen reuerentia *Raymundus* magis mihi videtur consona equitati opinio alia quam etiam idem *Raymundus* recitat. s. q̄ sacerdos nō debet reuelare confessionem istius. sed debet adire ep̄m vel inquisitorē hereticū et dicere. Custodi et vigila super oues tuas: quia lupo est in grege. *Et* quod dicit raymundus. Cum iste sit infidelis: fides non est ei seruanda. *Dico* q̄ ipse reuelando confessionem non seruatur fides homini sed deo qui est fidelis in omnibus vjs suis. *Sed* nunquid confitens potest licentiarē confessorē qd dicat illa que dixit sibi in confessione. *Et* co q̄ confitens potest facere q̄ illa que confessor suus scit ut deus sciat ut homo: dicendo scilicet extra confessionem illa que dixit sibi in confessione. *Et* sic confessor potest illa dicere ex quo audiuit ea extra confessionem. *Sed* nunquid sufficit q̄ confitens dicat confessori. *Ego* do vobis licentiam: q̄ dicatis ea que dixi in confessione vel oportet q̄ replicet sibi omnia extra confessionem. *Aliqui* autem doctores dicunt q̄ sufficit q̄ confitens licentiat suum confessorē. *Dominus* tamen durandus ep̄s copus dicit in quarto suo q̄ non sufficit: immo tenetur sibi omnia dicta sua replicare extra confessionem. *Et* ratio sua q̄ occurrit q̄m ad nūc ē ista q̄ isti que sunt de necessitate facti nullus potest dispensare: nec etiam papa de quo magis videretur: sed tenere secreta est de

necessitate confessionis sacramentalis
ut diffuse probat. Ideo nullus potest
contra hoc dispensare. Unde nullus po-
test licentiarum quod ea que sciuntur in confes-
sione reuelantur. Ideo ad hoc quod reuelan-
tur oportet quod sciatur aliter quam per confes-
sionem. Ex his patet quod si aliquis sciat a-
liquid per confessionem aliter quam per con-
fessionem potest illud reuelare. et super
illud testificari eo modo quo scit extra
confessionem. Notandum etiam quod sigil-
lum confessionis directe et principaliter
respicit peccata ut patet ex decretali.
Omnis utriusque sexus. ubi dicitur Ca-
ueat omnino sacerdos ne verbo aut sigi-
no aut quouis alio modo prodat pecca-
tum. Ex consequenti tamen et quadam
congruitate respicit alia. et hoc de confes-
sione sufficiat.

Tractatus tertius secunde partis de sa-
tisfactione.

Expeditis per
gratiam dei duabus parti-
bus penitentie. contritione
scilicet et confessione: de tertia. scilicet satisfac-
tione dicendum est. Circa quam confi-
teranda sunt sex. Primo quod est satisfactio
et in quibus consistit. Secundo de illa que est
prima pars satisfactionis. Tercio de ie-
iunio que est secunda pars. Quarto de
oratione que est tertia pars. Quinto de
mensura satisfactionis. id est quod per illam est impositio
da per unum quod per totum. Sexto utrum
possit satisfacere pro alio.

Quid est satisfactio et in quibus confi-
sit. Capitulum primum.

Satisfactio fm gre.
est peccatorum causas excidere. et earum
suggestionibus aditum non indulgere
Ita quod in diffinitione ista tanguntur duo
que debent esse in omni vera satisfactio

ne. Sicut enim bona et completa medi-
cina debet esse curativa infirmitatis pre-
terite et preservative respectu future. Ita
satisfactio debet esse in remedium peccati
preteriti et in cautelam futuri. Patet ut
tangitur cum dicitur. peccatorum causas
excidere. Secundum ibi. earum suggestio-
nibus. id est. quia etiam medicina fuit con-
ueniens debet esse appropriata infirmi-
tati et ordinari directe contra infirmita-
tem. teste beato Hieronymo. qui dicit. Me-
dicina enim cuilibet morbo adhibenda
est. non enim sanat oculum quod sanat
calcaneum. Et secundum quod dicit beatus iohannes
in prima canonica sua. Omne quod
est in mundo aut est concupiscentia car-
nis aut concupiscentia oculorum: aut su-
perbia vite. Et vult dicere quod tres sunt
radices omnium peccatorum. scilicet. Avaricia que da-
tur intelligi per hoc quod dicit concupiscentia
oculorum. Luxuria que datur intelli-
gi per hoc quod dicit concupiscentia car-
nis. Superbia que datur intelligi per
hoc quod dicit superbia vite. Ideo cen-
tra istas tres radices peccatorum ordinan-
tur tres partes satisfactionis. scilicet. Elemo-
sina que ordinatur contra avariciam. Je-
iunium quod ordinatur contra luxuriam
Oratio que ordinatur contra superbi-
am et sic sunt tres partes satisfactionis. scilicet. el-
emosina ieiunium et oratio. Et de istis
tribus per ordinem est dicendum. et pri-
mo de elemosina.

De elemosina Capitulum secundum
Hecet varia et
diversa de virtute elemosine a

sanctis doctoribus sunt scripta. tamen
ille sanctus iohannes oia breui sermone
comprehendit. dicit. Elemosina aiam a
morte et a peccato liberat. et non patietur
ea ire ad tenebras. Elemosina autem
est triplex. Prima consistit in cordis con-

Amigo amico

In istis elen-
sinis
tritione quā. s. aliquis se offert sacrifici-
um deo de quo dicitur in psal. Sacrifi-
cium deo spūs contribulatio. Et de
ista elemosina dicit sapiens. Discre-
te anime tue placens deo. Et elemosina
sic dicta non est pars satisfactionis im-
mo est pars integralis penitentie cōdi-
uita satisfacioni prout dicitur qd penitē-
tie sunt tres ptes. s. contritio confessio
et satisfactio. Alia est elemosina que cō-
sistit in compassione proximi inquan-
tum comparatur alienis miserijs sicut
nostris. Et de ista dicit Job. Ab initio
conualuit mecum miseria. et ab vter-
o matris egressa est mecum Tercia cō-
sistit in largitione naturali. quando. s.
aliquis exhibet alicui aliquid tempo-
rale subsidium propter deum et de ista
intendimus hic. Et de hac dicit salu-
tor in Luca. Date elemosinā et ecce di-
nia munda sunt vobis. Et Ambrosius
Pascite fame morientē. et nisi pauperis
occidisti. Et sub ista elemosina continē-
tur septem opera misericordie de quib-
us dicitur in tertia particula. Sed
quantū ad nūc circa elemosinā confide-
randa sunt quatuor. primo de quo de-
bet fieri elemosina. secundo a quo de-
bet fieri elemosina. tertio cui debet fie-
ri elemosina. quarto quō debet fieri

De quo debet fieri elemosina
Immissa ista distinctione de necē,
no et superfluo que ab aliquibus
doctoribus fit. Dicendū qd in hoc con-
cordant doctores omnes qd de alieno
et de illicite acquisitis non debet fieri
elemosina. Unde thobias ostendens
filio suo de quo eēt elemosina faciēda
dicit. Honora dominū de tua substan-
tiā de tua dicit non aliena. Et Grego.
Non est putanda elemosina si pauperi-
bus dispensetur quod ex illicitis rebus

acquiruntur. Notandum tamen circa hoc
qd illicitum acquisitum potest esse tri-
bus modis. Sunt enim quedam illiciti
te acquisita in quibus non transfertur
dominiū in accipientem: vt in rapina
et furto. Sunt alia in quibus transfertur
dominiū: sed tamen competit repetitio
vt in vsura. Sunt alia in quibus trans-
fertur dominiū et non competit repeti-
tio. vt in pecunia vel rebus acquisitis
ex hitionatu: vel meretrizio. In pri-
mis duobus casibus scilicet quādo nō
transfertur dominiū vel si transfertur
competit repetitio: non tamen potest fie-
ri elemosina. In tertio autem casu scilicet
cum transfertur dominiū et non cō-
petit repetitio: sicut in acquisitis ex h-
itionatu vel meretrizio de istis potest
fieri elemosina. Et hanc distinctionem
approbat Ambro. xiiij. q. v. non sane in
fine. Sed nunquid de hīs que acqui-
runtur ludo aleę vel taliorum vel quo-
cunq; alio ludo potest fieri elemosina.
Dicendum qd intelligo hoc quando lo-
quor de ludo non de ludo que fit causa
solaciij vel recreationis qui a talis lud-
est licitus solum qd sit honestus et de
bijs circumstantijs inuestias. sed lo-
quor de ludo qui fit causa cupiditatis:
qui est omnino et simpliciter illicitus cū
in eo concurrant multa peccata. Pri-
mo est ibi desiderium lucrandi. ecce cu-
piditas que est radix omnium malorum.
Secundo est ibi voluntas spoliandi pr-
imum. ecce rapina. Tercio est ibi vsura
maxime scilicet unde un pro duodeci
non solum in anno vel in mense: sed in
eodem die. Quarto multiplicatur ibi
demi mendacia et vba ociosa et vana.
Quinto est ibi blasphemā. ecce hres
Sexto est ibi corruptio multiplex pri-
morum qui ludum aspiciūt. Septimo
ē ibi scandalū bonor. Octavo prēpt-

Job. Honora dñm de tua substantia

prohibitionis sancte matris ecclesie. No
no est ibi amissio temporis et aliorum bo
norum que illo tempore tenetur homo
facere. Ex quibus omnibus patet quā
tum peccant qui talibus ludis vacant
Et de p̄a clericorum q̄ talibus ludis vacāt
legitur in canonibus apostolorum sic.
Episcopus aut presbyter aut dyacon⁹
alee aut ebrietati deserviens: aut desit
nat aut certe dāminatur. Subdiacon⁹
aut lector aut cantor similia faciēs aut
desinat aut communione privetur. Pa
tet ergo q̄ illud quod ludo acquiritur
illicite acquiritur. Sed nunquid potest
repeti. Dicunt aliqui doctores q̄ non.
sed ille qui lucratus est debet illud pau
peribus erogare. ar. xiiij. q. v. non sane
Cum enim turpitudine vertatur ex par
te utriusq̄ melior est conditio possidē
tis. Alij dicunt et fere omnes docto
res canonice q̄ potest repeti. et proba
tur de aleatoribus. l. v. in fine. Et vi
cit greca constitutio q̄ vsq̄ ad quinqu
ginta annos potest repeti. et scdm istos
de acquisitis in ludo non potest fieri ele
mosina. Raymundus et concordat
cum eo sanctus thomas. et quasi omēs
doctores theologi dicunt q̄ distinguē
dum est quia aut aliquis lusit volunta
rie et ex cupiditate non coactus per ali
quem. et tunc si amisit non potest repe
tere quod amisit. Sed ille qui lucrat⁹
est tenetur illud dare pauperibus. si lu
cratus est tenetur restituere i iudicio ani
me. Aut lusit attractus per vim vel per
importunitatem alterius. et tunc si ami
sit potest repetere: si lucratus est non te
netur restituere: sed debet quod lucrat⁹
est pauperibus erogare. Istam senten
tiam probant p̄ multa iura et est satis
consona rationi et equitati. **N**otandū
tamen q̄ sunt aliquę persone qui
bus indistincte tenetur quis restituere

quicquid lucratus est ab eis in ludo.
ut furiosi prodigi pupilli minores. et v
mente capti surdi ceci muti. et qui mor
bo perpetuo laborant: quia rebus suis
superesse non possunt. Ideo dant eis
tutores et curatores. Idem videtur de
monachis et ceteris religiosi et filijs
familias: qui non habent peculium cas
treense vel quasi castrense. et vxor que si
habet res paternales. et etiam admini
strator rerum ecclesiasticarum que pau
perum sunt et similibus. Nam cum tal
is pecunie administratio multiplici ra
tione rerum et facti sit culpabilis et vi
tiosa sit restituenda est. non dico ei qui
amisit eam in ludo: sed tutori vel cura
tori vel domino vel marito vel patri vel
monasterio vel ecclesie.

Quoniam potest facere elemosinam
Elemosinā potest facere quicquid
est sui iuris et habet dominium vel
administrationē aliquorum bonorum t̄pali
um. Nūquid ergo monach⁹ vel aliqua
alia persona religiosa potest facere eleo
sinam. Dico q̄ talis persona aut habet
administrationem aut non habet. Si
habet administrationē potest et debet
immo quicquid superest sibi in necessita
tibus ecclesie et causis pijs est expendē
dum: dicente beato Ber. Bona eccle
siarū pauperum sunt. et quicquid a mi
nistis ecclesie preter victum et vestitū
retinetur totum est sacrilegium et rapia
Si non habet administrationem credo
saluo meliori iudicio q̄ non potest nec
debet facere elemosinam nisi de prela
ti sui petita licentia et obtenta. Mona
chus enim non potest tractare etiam v
tilitates monasterij sui nisi de precepto
abbatis. vi. questione. i. monachi. de
consecratōe distinc. v. non oportet. Et
hoc intelligo nisi ille qui indiget elco

Admone aliquem

*dictum a p̄a
nisi amissum*

fit verior fateor me nescire. **P**rimam tamen opinionem reputo securiorem. Et ad eam confirmandam adducitur frater **Bernhardus de Gannato** quondam electus claremontensis bacculatus in theologia. in correctorio suo contra magistrum **Eurichum** talia duo ponens signa. **P**rimum signum quia sacerdos in missa non ostendit populo sanguinem adorandum quousque completuerit omnia verba predicta scilicet. **Hic est calix sanguinis mei** usque in remissionem peccatorum. Et statim dictis his verbis eleuat calicem ostendens sanguinem christi esse populo adorandum. in signum quod tunc est completa consecratio sanguinis et non ante. **S**ecundum signum est quod beatus **Ambrosius** qui est unus de quatuor doctoribus principalibus ecclesie in missali suo scripsit omnia verba predicta aureis litteris. ergo de intentione beati **Ambrosii** fuit quod omnia verba sunt de consecratione sanguinis. Iudicio autem meo paruo istud videtur esse de intentione illius decretalis de celebratione missarum. Cum **marthe**. **C**ausa enim decretalis est iste. **Q**uidam enim episcopus attendens et videns quod in nullo euangeliorum inuenitur quod aliquis euangelistarum posuerit ista verba misterium fidei. mirabatur quis fuerit tante audacie quod ausus fuerit verbis sacramentalibus interponere verba ista super hoc consultum dominum papam. Et constat quod intentio sua erat quod illud esset de integritate forme. aliter questio sua esset nulla. quia eodem modo posset querere de quolibet verbo totius canonis. Et papa non reprehendit eum de questione illa: immo commendat. ergo videtur quod omnia illa verba sunt de integritate forme. Et quid quid sit de veritate istarum opinionum

consulo tamen cuiuscumque celebranti quod dicat ista verba sub uno contextu. et cum actuali intentione quanta poterit celebrandi.

Sciendum autem quod hec verba istius forme tangunt quatuor beneficia: que recepimus a passione christi: cuius passionis istud sacramentum est rememoratorium secundum verbum pauli apostoli primo ad corinthios dicentis. **Q**uotiescumque manducabitis panem hunc et calicem bibentis mortem domini annuntiabitis. **P**rimus effectus siue primum beneficium passionis iesu christi. est quod per ipsum sumus a potestate dyaboli liberati. et istud tangitur in forma sacramenti cum dicitur. **Calix sanguinis mei** noui et eterni testamenti qui per multos. **S**icut filii israel fuerunt de potestate et seruitute **pharaonis** per sanguinem agni paschalis liberati. Ita populus fidelis est a potestate demonis liberatus per sanguinem christi. secundum quod confitetur beatus **Iohannes** in apocalypsi primo capitulo dicens de christo. **R**edemisti nos deus in sanguine tuo. **S**ecundus effectus siue secundum beneficium: quod recepimus per passionem christi est quod per ipsam sumus celestis glorie heredes facti. Et istud tangitur in forma ista cum dicitur. **N**oui et eterni testamenti. **S**icut enim pater condens testamentum filios heredes instituit. sic christus nouum testamentum ordinans fideles heredes glorie paradisi formauit. Et istud sacramentum fuit in sua passione confirmatum. quia testamentum morte testatoris confirmatur. Et hoc est quod dicit beatus paulus in epistola ad **Hebræos** dicens de christo. noui testamenti mediator est. ut morte interueniente re promissionem capiant qui vocati sunt superne hereditatis possessores.

Sciendum autem quod lex euangelica dicitur nouum et eternum testamentum: ad differentiam legis moysayce que fuit testamentum vetus et transitorium. Et dicitur nouum. quia noua promittit viz bona celestia que nunquam leguntur promissa in veteri testamento. sed solum bona temporalia. ideo quia bona temporalia transitoria sunt. ideo testamentum vetus fuit transitorium. Sed quia bona celestia eterna sunt. ideo testamentum nouum vocatur eternum. Dicitur etiam nouum quia fuit nouo modo institutum. Lex enim moysayca fuit instituta cum sanguine animalis. secundum quod legitur et recitat apostolus in epistola ad hebreos dicens. Postquam scripserat moyses legem in libro et legerat eam coram omni populo asperxit librum et populum sanguine dicens. Hic est sanguis testamenti. Sed lex euangelica fuit instituta mediante sanguine christi secundum quod ait idem christus dicens. Hic calix nouum testamentum est in meo sanguine. et istam rationem tangit apostolus ad hebreos dicens. Non enim per sanguinem vitulorum aut vitulorum sed per proprium sanguinem introiuit semel in sancta eterna redemptione inuenta et ideo noui testamenti mediator est. Tercius effectus siue beneficium: quod per passionem christi accepimus est: quod per ipsam sumus de fide catholica informati et istud tangitur in forma istius sacramenti cum dicitur. Misterium fidei. Sicut enim secundum quod dicit beatus Ambrosius in libro qui vocatur Exameron. Sanguis extractus de sub ala dextera columbe valet ad illuminandum oculos corporales. ita sanguis christi qui exiuit de latere dextero eius pendens in cruce valet ad illuminandos anime oculos ad credendum ea que sunt fidei. Et in huius figura valde

templi: quod occultabat ea que erant intra sancta sanctorum fuit in passione christi scissum in signum quod ea que erant occultata et velata sub umbra legis et prophetarum erant manifestata et reuelata. Quartus effectus siue quantum beneficium: quod per passionem christi suscepimus est quod per ipsam sumus a peccatis emundati. Et hoc tangitur in forma istius cum dicitur remissionem peccatorum. Et de hoc loquitur beatus Iohannes in apocalypsa primo capitulo. Dilexit nos et lauit nos a peccatis nostris in sanguine suo. Ex his patet quod forma consecrationis corporis christi consistit precise in his verbis. Hoc est corpus meum. Forma autem consecrationis sanguinis consistit in his verbis. Hic est calix sanguinis mei noui et eterni testamenti. et versus ibi in remissionem peccatorum. Et si aliquis querat vel dubitet quare in forma sanguinis non dicitur. Hic est sanguis meus sicut in forma corporis dicitur hoc est corpus meum. Potest dici quod causa huius est ista. Hoc enim sacramentum ordinatur ad usum fidelium: qui versus est spiritualis et sacramentalis potus quantum ad sanguinem. et quia homines magis laborant bibere sanguinem quam comedere carnem. Ideo ad remouendum horrorem non dicitur in forma consecrationis sanguinis hic est sanguis meus. sicut dicitur hoc est corpus meum. sed dicitur. Hic est calix sanguinis mei. et est ibi quedam figura quam grammatici vocant methonomiam. quando scilicet continens ponitur pro contento. sicut quando dicitur bibatis istud vas vini. quia non est sensus quod homo bibat vas. sed quod bibit vinum sic quando dicitur. Hic est calix sanguinis mei. non est sensus quod intextorum sit ibi calix. quod antea erat ibi. sed quod ibi sit sanguis christi. Si

aliquis etiam dubitare et quare in forma consecrationis corporis non dicitur. hoc est corpus meum quod pro vobis traditur: sicut dicitur in forma consecrationis sanguinis qui pro vobis effundetur cum ita bene corpus fuerit traditum pro nobis sicut sanguis effusus. Ad hoc dicendum quod istud sacramentum est re-
memoratiuum passionis et mortis christi. Ita dicit apostolus ad corinthios. **Quoniam** cum sumemus panem hunc et calicem bibitis mortem domini annuntia-
bitis donec veniat dies iudicii. Christus etiam istud sacramentum instituens dixit. **Hoc** facite quoniam cum sumis in meam commemorationem: hoc est in memoriam mee passionis. Passio autem et mors christi melius representatur per effusionem sanguinis quam per traditionem corporis. ideo dicitur in forma consecrationis sanguinis: qui pro vobis effundetur. et non dicitur in forma consecrationis corporis quod pro vobis traditur. **Notandum** etiam quod licet ex virtute verborum forme consecrationis corporis sub specie panis sit tantum corpus christi et ex virtute verborum consecrationis sanguinis sub specie vini sit tantum sanguis. tamen ex quadam naturali concomitantiâ sub utraque specie est totus christus verus deus et verus homo. ita dicitur in prosa de corpore christi ubi dicitur sic. Caro cibus sanguis potus manet tamen christus totus sub utraque specie.

De loco ubi debet dici missa. Ca. v
Quod estatur omnium philosophorum sententia quod mirabilis est influentia loci proprii et reuera mirabilis. In tantum est enim mirabilis quod rem mutat et alterat a sua natura sicut narrat Aristoteles in libro de plantis et

omnis perficitur ductis a patria ubi primitus inuenta fuerunt. nam illa que nascuntur ibi comesta interficiunt. ea autem que nascuntur apud nos sunt ad comedendum suavia et iocunda. Ex quo patet manifeste quantum facit locus ad mutationem rei et propter hoc fuit preceptum filiis israel in libro numerorum ne offerrent sacrificium nisi in loco quem dominus elegerit. Si ergo sacrificium israeliticum quod de carnibus hircorum et vitulorum et agnorum fiebat non debet offerri nisi in loco sancto et mundo: quantum magis sacrificium catholicum in quo christus verus deus et verus homo offertur non debet offerri nisi in loco mundo et sancto. Unde locus in quo regulariter debet missa celebrari est ecclesia. Et ita dicit Augustinus. **Extra** ecclesiam non est locus mihi sacrificii veri. Et dico regulariter. quia in aliquibus casibus potest missa celebrari extra ecclesiam. **Notandum** autem quod quo ad nunc ecclesia potest accipi duobus modis: quia ecclesia uno modo idem est quod congregatio fidelium: qui congregantur fide et caritate. et ita accepit Augustinus ecclesiam quando dicit quod extra ecclesiam id est extra fidem ecclesie non est locus mihi sacrificii. Alio modo idem est quod ista domus materialis in qua dicuntur hore et misse. Et extra ecclesiam sic dicitur in aliquibus casibus missa celebrari potest sicut in honesto exercituum: quando ad aliquam festiuitatem vel aduocationem alio sancti vel obsequium alio defuncti propter aliquam missam nouam vel ad aliquod tale puenit multitudo magna populi et ecclesie propterea ita quod non potest ibi recipi populus in cimiterio vel aliquo platea honesta: modo da erigi altare et ibi decens aptari. ne pulvis fiat ventus aliquid aliud possit ibi aliquod offediculum inferre. de licet

tia autem dyocesani p[ro]pter aliquā
 necessitatem missa celebrari in domo a
 licuius in aliqua camera ad hoc apta.
Ita tamen q[uo]d semper celebretur super
 altare portatile super aliquam tabulam
 dispositā lapideā alicui stipiti annexā
 benedictam ab episcopo. et ista tabula
 debet esse integra: quia si esset fracta nō
 debet ibi celebrari missa nec etiam si eēt
 a stipite amota immo peccaret si ibi ce
 lebraret. **I**sta etiam tabula debet esse la
 pidea et non de aliqua alia materia. Et
 ratio huius est: quia xp[istu]s qui immo
 latur ibi vocatur petra. Unde dicit apo
 stolus. **P**etra autem erat christus.
Alia causa ē quia sepulchru[m] christi
 quod representat altare fuit excisum in
 petra ut dicunt euangeliste. et propter
 istam eandem rationem corporalia de
 bent eē linea et non de aliqua alia mate
 ria quia xp[istu]s in monumento fuit inuolu
 tus in sindone munda id ē in lino cādi
 tissimo et corporalia significant ista lin
 theamēta quibus christus mortuus fuit
 inuolutus. **C**alix etiam non debet esse de
 vitro quia de facili posset frangi nec de
 ligno quia lignum porosum est et in po
 ris posset sanguis subintrare nec de cu
 pro vel auricalco. quia inducunt fastidi
 um et posset esse periculum de vomitu.
Potest autem fieri de auro vel argen
 to vel stanno. **S**ciendum autem
 quanto altare est benedictum non opor
 tet q[uo]d ibi sit tabula talis. **N**otanduz
 vero. q[uo]d altare siue sit in ecclesia siue ex
 tra ecclesiam semper debet erigi versus
 orientē ita q[uo]d ille qui dicit missam faciē
 habeat ad orientē. Et ratio ē una: quia
 christus vocatur oriens **L**uc. i. **V**isitauit
 nos oriens ex alto Et de cristo cantat ec
 clesia. **O**riens splendor lucis eterne et
Alia causa est quia scōm q[uo]d dicunt phi
 losophi pars orientalis est dextera ps

celi. scōm autem q[uo]d dicit christus in ma
 theo. **D**eus statuit in iudicio bonos a
 dextro. **U**t ergo in iudicio mereamur
 poni a dextris debemus orare versus ori
 entem quia principalior omnium ora
 tionum est missa. **I**do ille qui dicit mis
 sam faciem debet habere ad orientem.
Et autem ecclesia in qua dicitur missa
 sit p[ro]secrata vel non nihil facit ad missaz
 licet quantum ad solennitatem semper
 si possibile est debet dici in ecclesia con
 secrata. et sit multum honorificum et vti
 le ecclesiam esse consecratam quia cum
 aliquis causa orationis intrat ecclesiaz
 consecratam remittitur sibi peccata ve
 nialia. **S**ciendū etiam q[uo]d in mari nunq[ua]m
 debz celebrari missa propter periculum
 effusionis sanguinis. **I**n ecclesia enim
 sanguinis vel seminis effusione polluta
 non debet celebrari. et si aliquis ibi cele
 braret graviter peccaret. non tamen ex
 hoc efficeret irregularis sicut fuit decla
 ratum per dñm bonifacium octauuz ex
 tra de sen. et interdicti. c. is qui in eccle
 sia libro. vi. **S**i etiam ecclesia esset pre
 dicto modo polluta non possz in cimitē
 rio sibi contiguo celebrari quia quāto
 ecclesia est polluta cimiteriū sibi conti
 guuz reputatur similiter pollutum non
 autem econuerso id est si cimiteriū sit
 pollutum q[uo]d ecclesia contigua sit pollut
 a. cum principale trahat annexum qui
 dem non principale ut dicitur extra de
 consecratione ecclesie vel altaris. capi.
 si ecclesiam libro. vi. unde in cimitērio
 annexo siue contiguo ecclesie pollutez
 nō debet aliquis celebrare nec debet ibi
 aliquis etiam sepeliri. secus essz si cimi
 terium nō esset contiguum ecclesie. qz
 posito q[uo]d ecclesia esset polluta cimitē
 rium non sibi contiguum non esset pol
 lutum ut patet in capitulo preallega
 to. **T**empore etiam interdicti non de

bet dici alta voce nec ianuus apertus mis-
sa nec etiam alie hore in ecclesia: nisi in
quatuor festiuitatibus. scilicet in die natalis
domini. in die resurrectionis. et in die
penthecostes. et in die assumptionis
domine nostre. **N**e autem ecclesia de-
fraudet seruitijs debitis. et ne diui-
num officium negligatur et ne fidelium
deuotio minuatur et in deuotio fidelium
augeatur tempore cuiuscunque interdic-
ti ianuus clausis excommunicatis et iter-
dictis exclusis campanis etiam non pul-
satis debet missa et totum diuinum offi-
cium tam diurnum quam nocturnum dici
submissa voce in ecclesia ita quod non pos-
sit audiri ab his qui sunt extra. **I**sta om-
nia habentur extra de sen. ex. et inter-
dicti. c. alma mater. li. vi. et qui contra-
rium fecerit est irregularis et ineligibilis
nec etiam ipse potest eligere nec potest
absolui nisi in casu mortis nisi per sedem
apostolicam ut habetur extra de sen. ex.
c. his que in ecclesia. li. vi. **A**liquo eti-
am excommunicato presente nullus de-
bet celebrare nec in ecclesia nec aibi ali-
oquin peccaret mortaliter. et ultra hoc
esset suspensus ab ingressu ecclesie nec
posset absolui nisi ab illo qui tulit sen-
tentiam excommunicationis. ut dicitur
extra de priuile. ca. episcoporum li. vi.
et non contemnat istud. quia si sic sus-
pensus celebraret esset irregularis. ut
habetur expresse extra de sen. ex. ca. is-
cui. li. vi.

De tempore quo debet dici missa.

Capitulum sextum.

E dicit sapiēs Salomon omnia tempus suum habent. et bocrationabiliter res enim penes vari/ et aten tempoz maximam acquirunt immutationem: quod euidētissime

apparet in lactuca que euz tempore sue
iuuentutis frigide et humide sit natu-
re fetuorizsqz sanguinis. et colore extrin-
seua ex quo frondescit in humerem con-
uertitur calidum et amarum quo obesi
coleticis siue calefactis. **Ex** qua re li-
quide apparet quantum res penes mu-
tationem temporum mutantur et alte-
rentur quod satis pulchre fuit figurati
Exodi ca. xvi. **U**bi legitur qd manna col-
lectum tempore debito erat habens o-
ne delectamentum et omnem saporem
suauitatis. quando autez colligebatur
tempore non debito. scilicet sabbato
computruebat et vtrimbz schaturie-
bat. **O**anna istud erat figura corporis
christi: sicut dicitur i historia corporis
christi vbi dicitur. **Q**uius sacramenti
figura precessit quando pluit domi-
n? manna patribz in deserto. **S**icut ex-
go manna non debebat colligi nisi tem-
pore debito. ita istud sacrosanctum ay-
cificium non debet offerri nisi tempo-
re debito et statuto. **S**cienduz ergo qd
missa debet celebrari de die ⁊ non de
nocte: nisi in festo natiuitatis christi in
quo missa celebratur media nocte. qz
illa hora natus fuit christus. de hoc ta-
men magis dicetur infra. **A**ntiquitus
etiam in vigilia resurrectionis diceba-
tur missa de nocte. **U**nde in oratione
misse dicitur adhuc. qui hanc sacratis-
simā noctem. **R**atio quare missa cele-
bratur de die et non de nocte est vna:
quia in missa rememoratur passio chri-
sti que fuit facta de die et non de noc-
te. **A**lia ratio est quia per noctem signi-
ficatur status peccati. per diem signifi-
catur status gratie. vt dicit glosa super
illud verbum ad **Romanos.** **A**biicia-
mus opera tenebrarum id est peccati ⁊
induamur arma lucis. id est virtutis:
que sunt arma gratie. **A**d significandū

De tpe.

ergo q̄ ille dicens missa d̄z eē in statu
gracie et sine peccato dicitur missa de
die et non de nocte. Quia autem hora
diei dici debet missa notanduz q̄ tres
sunt principales in quibus dici debet
missa. scilicet. tertia sexta et nona. et in
istis tribus horis magis q̄ in alia de-
bet dici missa. Ratio enim est vt fre-
quenter dictū est missa de in memori-
am passionis christi. Christus autem
in istis tribus horis fuit passus et cru-
cifixus. Hora autem tertia fuit crucifi-
xus linguis iudeorum et sententia py-
lati. quia hora tertia clamabant iudei.
crucifige eum. et illa hora pylatus ad-
iudicauit fieri penitenciam ipsorum. ho-
ra sexta fuit eleuatus in cruce. Unde vi-
ditur in iohanne. Erat autem hora sext-
ta et crucifixerunt eum. hora autem no-
na emisit spiritum. Unde dicitur ima-
theo. Et circa horam nonam exclama-
uit voce magna dicens. et sequit̄. Emi-
sit spiritum. Et istud intelligo de missa
que dicitur solēnter in ecclesia: q̄ mis-
se particulares possunt dici a pūcto au-
rore vsq̄ ad sextam. et in diebus ieiū-
niorum vsq̄ ad nonam. Post nonam
autem nō debet celebrari missa nisi for-
san in diebus ieiuniorum et ratione co-
dinum. Incidentaliter est autem no-
tandum q̄ non solum missa verum etiā
omnes alie hore canonice dicuntur
in memoriam passionis christi. Quia
tunc dicuntur in memoriam quia chri-
stus hora matutinali captus et vincens
fuit et multipliciter delusus. Et debet
dici matutina media nocte. iuxta illud
psalmiste. Media nocte surgebam ad
confitendum tibi super iudicia iustifica-
tionis tue. Prima dicitur in memoriam
q̄ illa hora christus in domum cayphe
ligatus ad columnam fuit grauius me-
flagellatus: ita q̄ scdm̄ p̄dixerat Isay

legendi oras

as propheta. A planta pedis vsq̄ ad
verricem non erat in eo sanitas. Ter-
cia dicitur in memoriam q̄ illa hora chri-
stus ductus ad pylatum fuit crucifig-
linguis iudeorum clamantium et dice-
ntium. Tolle tolle crucifige eum. Et tūc
fuit impletum illud psalmiste. Aperue-
runt super me os suum sicut leo rapiēs
et rugiens. Sexta dicitur in memori-
am q̄ illa hora christus spoliatus et il-
lulus a milibus fuit clauatus in cruce.
Et tūc fuit impletum illud psalmiste.
Foderunt manus meas et pedes meos.
Nonā dicitur in memoriam q̄ illa
hora christus felle et aceto potatus ex-
pirauit dicens. Pater in manus tuas
commendo spiritum meū. Tunc fuit i-
pletum illud psal. Dederūt in escam me-
am fel. et in siti mea potauerunt me ace-
to. Vespere dicuntur in memoriam q̄
illa hora christus a pilato datus nobi-
li decurioni ioseph fuit de cruce deposi-
tus. Completorium dicitur in me-
moriam q̄ illa hora christus a sua ma-
tre tristissima et alijs sanctis mulierib-
lamentatus et aromatibus conditus
fuit positus in sepulchro. Et sic bonuz
esset et congruum q̄ quelibet istarum
septem horarū diceretur in sua hora de-
terminata. Iuxta illud psalmiste. Sep-
ties in die laudem dixi tibi. Verum
quia propter familiaris rei occupatio-
nem vel propter humanam fragilita-
tem nequit istud seruari. seruatur tamē
illud quod ordinatum est extra de cele-
bratione missarum. capitulo. preby-
ter. vbi dicitur sic. Presbyter matu-
no officio completo. scilicet media no-
cte mane pensum sue seruitutis. vide-
licet. primam. Terciam. Sextam. Non-
nam. vespere et completorium om-
nibus diebus persoluat. Ita tamen
vt ipse prebyter singulis horis compe-

tentibus aut a se aut a scholaribus co-
pleatur. Deinde peractis horis et infir-
mis visitatis si voluerit exeat ad opus
rurale ieiunius. et dicantur omnes iste
hore per modum quo precipitur. extra
eodem titulo. capitulo. dolentes. ubi
precipitur qd diuinum officium tam di-
urnum qm nocturnum dicatur studiose
pariter et deuote. Et qui scienter trans-
greditur illud mandatum sciat se mor-
taliter peccare: utpote quia est trans-
gressor precepti ecclesie. **N**otandum
autem qd non debet dicere missam quisqz
dixerit matutinas. Congruum etiā est
qd prima dicatur ante missam. Alie eti-
am hore preter vespervas et completo-
rium possunt dici etiam ante missam
vel post.

Quotiens in die debet dici missa
Capitulum septimum

Ex quo dictum est qd missa de-
bet dici de die. Restat dicen-
dum quotiens in die debet di-
ci missa. Et est sciendum qd sicut dici-
tur extra de celebratione missarum. ca-
pitulo consilii. nullus debet dice-
re missam nisi semel in die. Valde enī
felix est qui celebrat vnam digne. Er-
cipitur dies natiuitatis domini: qua
die celebrantur tres. Ita qd vnus sa-
cerdos potest in illa die celebrare tres
missas. vt dicitur de consecratione di-
stinctione prima. capitulo nocte sancta.
Et ratio quare illa die dicuntur tres:
vna est propter misterium qui a pistras
tres signantur tres status. s. status an-
te legem, sub lege et status gratie. Il-
la missa que cantatur media nocte rep-
sentat statum qui fuit ante legem quā-
do totus mundus erat in tenebris. **U**n-
de in illa missa cantatur illa propheta

Isaie. Populus gentium quiambu-
labat in tenebris vidit lucem magnā.

Secunda missa que dicitur in auro-
ra significat statum qui fuit sub lege in
quo statu inceperunt scire christum per
dicta legis et prophetarum sed nō ha-
bebant perfectam noticiam de eo. et iō
cantatur in auroa quando incipit ap-
parere lux diei sed non bene clare. **U**n-
de in missa illa cantatur. Lux fulgebit.
Tercia dicitur de claro die et significat
statum gratie in quo sumus. Et dicitur
officium. Puer natus est nobis. Alia
causa est ad representandum tres nati-
uitates christi. Nam prima dicitur ad
representandum natiuitatem eternam
qua nascitur ex deo patre. **U**nde dicitur
in introitu misse illius. Dominus di-
xit ad me. filius meus es tu: ego hodie
genui te. Et dicitur in illa missa de no-
cte quando est tempus obscurum. ad de-
signandum qd natiuitas illa est nobis
occulta. **S**ecunda dicitur ad represen-
tandum natiuitatem spirituale qua
nascitur in animabus iustorum per grati-
am. **U**nde cantatur in illa missa. Lux
fulgebit hodie super nos. Lux scilicet
gratie dei. **T**ercia representat natiui-
tatem temporalem qua natus est ex be-
nedita maria virgine pro salute nrā.
Unde cantatur. Puer natus est nobis.
Quātamē si considerentur euangelia
que dicunt in missis istis. **P**rima mis-
sa representat natiuitatem temporalem
qua christus natus est scdm carnem ex
maria virgine pro salute nostra. **U**nde
illud euangelium quod dicitur in missa
sq. **E**xijt edictū. etc. loquitur de ista na-
tuitate vt patet in menti. **S**ecunda di-
citur ad representandū natiuitatem spūa-
lem qua nascitur in animabus iustorum
per gratiam. **U**nde dicitur in missa il-
lud euangelium. Pastores loq̄bāt etc.

De numero

quod loquitur de natiuitate filij dei spi-
rituali. **T**ercia representat natiuitatem
eternam qua nascitur ex patre. Unde
tunc dicitur illud euangelium. In prin-
cipio erat uerbum: quod totum loquitur
de natiuitate eterna filij dei. **N**o-
tandum etiam quod in die parasceues non
debet dici missa. Et ratio est quia istud
sacramentum est figura passionis christi
sive que tali die fuit facta: sed ueniente
ueritate debet cessare figura. Alijs au-
tem diebus non debet dicere sacerdos
nisi unam missam nisi in casu necessita-
tis: in quo potest celebrare duas tantum.
Et unus casus est si aliquis moritur et
sacerdos celebravit missam de die: po-
test dicere pro defunctis. scilicet missam de
Requiem: dummodo sit ieiunus. et non
sit alius sacerdos qui celebrat. Alius ca-
sus est si sit aliquis in periculo mortis.
et petat corpus christi sibi dari. et sacer-
dos non habeat hostiam consecratam po-
test iterum celebrare: dummodo sit ut
dixi ieiunus. et non sit alius patris cele-
brare: quia istud semper intelligendum
est in necessitate. Alius casus est prop-
ter necessitatem nuptiarum. scilicet quando
transit tempus nuptiarum et dicta mis-
sa perueniunt aliqui qui habent contra-
here. potest sacerdos iterum celebrare:
dummodo sit ut dixi supra. Alius ca-
sus est propter necessitatem peregrino-
rum quando scilicet dicta missa super-
ueniunt peregrini. et istum casum ponit
Raymundus in summa. Sed salua re-
uerentia circa istud videtur expresse contra
illud capitulum. extra de celebratione
missarum. referente. Casus illius ca-
pituli est quod archiepiscopus sepontinus
in die cene domini de antiqua consue-
tudine tenetur conficere crisma in eccle-
sia sepontina. et idem archiepiscopus
ascendit de mane de consuetudine ad gar-

missarum

ganicam ecclesiam ut recipiat ibi pere-
grinos ipsius loci. et ibi a clero et popu-
lo celebrare compellitur. Unde super hoc
implozant consilium pape. et papa re-
spondit. quod in ecclesia sepontina in qua
tenetur conficere debet tantummodo ce-
lebrare. Ex quo manifeste apparet quod ra-
tione peregrinorum non debet transgre-
di constitutio de unica missa celebranda
in die. Unde saluo meliori iudicio ma-
gis approbo consuetudinem que serua-
tur in aliquibus ecclesijs gallicanis:
quando scilicet veniunt dicta missa ali-
qui peregrini ad aliquam ecclesiam: si
non sit ibi sacerdos paratus dicere mis-
sam. sacerdos induit se sicut si deberet
dicere missam et dicit eis officium de
beata virgine. vel de spiritu sancto vel
de trinitate. vel de illo sancto pro quo
fit peregrinatio. non tamen dicit cano-
nem: nec consecrat. et ostendit eis reli-
quias loco elevationis corporis christi
et ista missa vocatur missa sicca. tamen
si alibi seruatur illa consuetudo iuxta o-
pinionem Raymundi. non condemno
eam. Alius casus est propter boni-
tatis necessitatem vel utilitatis. ut si
dicta missa superuenit aliqua magna
persona que velit missam audire potest
sacerdos iterum celebrare: dummodo
sit ut dixi supra ieiunus. Istum casum
ponit glossa super capitulum. Consuluit
isti. De ista necessitate nescio quid di-
cam. quia non video hic tantam neces-
sitatem quod propterea debeat transgre-
di mandatum de unica missa celebra-
nda. presertim cum magne persone non
multum temporibus nostris ita affici-
antur ad missas. et illi qui afficiuntur
ducant secum proprios sacerdotes.
Alius casus est propter necessitatem de-
biti: sicut quando sunt due ecclesie an-
nexe. et quelibet est curata. id est habens

curam animarum. et habent redditus
ita tennes q̄ non sufficeret duobus sa-
cerdotibus. sed vnus solus sacerdos
habet curam vtriusq̄ in isto casu sacer-
dos potest in vna die in qualibet cele-
brare in illis diebus in quibus tenet
dicere pro populo suo missam. vel ad-
ministrandum sacramenta vel alia offi-
cia que requirunt missam. et iste casus
in multis locis contingit et seruatur in
partibus tholosanis. Et credo q̄ in iu-
re non inuenitur preceptum expressum
de vnicā missa tantum celebranda cum
in omnibus capitulis et in quibus sit
mēto de ista materia ponatur istud ver-
bum sufficit: quod verbum non impor-
tat vim coactionis. Consuetudo tamē
ecclesie que preeminet cuiusq̄ aucto-
ritati habet et tenet hoc. et ideo nullus
debet facere contra eam. et si facit pec-
cat et puniri debet. **I**n quocumq̄ au-
tem casu sacerdos celebras p̄ ures mis-
sas non debet sumere aliquid nec vinū
nec aquam nec aliquid aliud post sup-
p̄tionem sanguinis. sed solum debet la-
uare os et cauere sibi quantum potest:
ne aliquid transglutiat: quia sacramen-
ta a ieiunio sunt recipienda. et in quali-
bet missa corpus christi recipiat et san-
guinem. et in vltima recipiat ablutio-
nem: que communiter recipiatur post
supp̄tionem sanguinis christi et non in
alijs vt dixi. **H**abentur ista extra de ce-
lebratione missarum. capitulo ex parte
et de consecratione distinctione quinta
vt ieiunij et. vij. q. i. nihil.

De vestibus quibus induitur sacer-
dos in missa. **C**apitulum octauū.

Omnī tempore vestimenta tua
sint candida. verbum est sapi-
entis. Quantum facit debet?

vsus vestimentorum ad debitam mini-
strationem officij: quod quis exerceat sa-
tis ostendit experientia medicorum. **C**on-
pertum est enim q̄ collurum salubriter
dolorum oculorum mitigatiū trini ab
apotecario induto veste qua die prece-
denti indutus fuerat inde aliquid in ius-
sum oculis patientem cruciabat. **S**i er-
go vestis indebita nocet in consecratione
collurij quantum agis nocet in consecra-
tione corporis christi. **U**nde figuratiue
fuit preceptum legislatori in exodo xxxi.
capitulo. **I**sto modo facies vestes aa-
ron sanctas in quibus sanctificatus mi-
nistret mihi. **U**nde sciendum q̄ om-
nes vestes quas induit sacerdos in mis-
sa debent esse sanctificatę id est benedi-
cte ab episcopo. **N**otandum autem
q̄ illa vestis que primo induitur scilicet
illa camisia parua vel superpellicium non
est de essentia missę in simplici sacro-
te: quod dico propter episcopos et ca-
nonicos regulares quorum talis vestis
est habitus. **S**ciendum ergo q̄ com-
putata illa camisia de qua dictum est:
vel loco eius computato superpellicio
septem sunt vestes quibus induitur sa-
cerdos in missa: scilicet illa camisia vel
loco eius superpellicium amictus: ve-
stis alba. cingulum. manipulus. stola.
casula. **E**t iste septem vestes significat
septem dona spiritus sancti quibus de-
bet esse sacerdos p̄fusus. **U**nde actu-
um primo. **I**nduamini virtute scilicet
spiritus sancti ex alto. **E**t signant q̄ de-
bet esse contra septem peccata morta-
lia munitus et armatus. **U**nde **A**pосто-
lus. **I**nduite vos armatura dei vt possi-
tis stare aduersus insidias dyaboli. **E**t
signant septem virtutes. scilicet. tres
virtutes theologicas. et quatuor cardi-
nales quibus debet sacerdos esse ador-
natus. **U**nde **A**póstolus. **I**nduamini

arma lucis. glo. arm a virtutum: qz non
est licitum indutum sacco id peccato au
lam regis id est christi qui est rex regum
intrare. vt dicitur in libro hesler. Vel si
gnificant qz debet esse sacerdos septe
operibus misericordie deditus. Unde
Apostolus. Induimini dominum ihe
sum christum cuius misericordie nō est
numerus: vt dicitur in psalmo. Vel si
gnificant qz septem petitiones orationis
dominice exaudiuntur in missa. In sig
num cuius legitur in libro hesler. qz
hesler induta vestibus regis fuit exau
dita ab assuero. vel significant qz sacer
dos digne cum istis septem vestibus
celebrans habebit septem cotes in pa
radiso. quatuor ex pte corporis. et tres
ex parte anime. In cuius signum legi
tur in Gen. xxiij. capitulo. qz iacob in
dutus vestibus esau valde bonis: ha
buit benedictionem patris. Vel signifi
cant qz pius ihesus toto tempore quo
munus durabit quod tempus septem
diebus voluitur erit nobis presens in
isto sacramento. et ita promisit ipse qui
non mentitur dicens. Ecce ego vobiscū
sum vsqz ad consummationem seculi.
Et vt specialius de vnaquaqz veste di
catur. Sciendum qz illa camisia vel su
perpellicium significat qz sacerdos de
bet habere mundiciam vite. Est enim
illa camisia vel superpellicium de lino
albo et mundo. et propter hoc dicit ip
se. Lauabo inter innocentes man⁹ me
as. et circumdabo altare tuum domine
Amictum quod ponitur super caput
signat elevationem mentis ad deum: z
quam sacerdos debet habere pre alijs
maxime quando dicit missam. Unde
dicit ipse. Sursum corda. id est corda
sint eleuata sursum ad deū. Alba que
est longa significat perseverantiam in
bono quam debet habere sacerdos: qz

qui perseverare it vsqz in finem hic sal
uus erit. Cingulum quod prohibet ve
stes ne fluant per terras significat timo
rem dei qui prohibet ne anime fluant p
peccatum: quia vt dicit sapiens. Qui
timet dominum: preparabunt corda
sua. et in conspectu illius sanctificabūt
animas suas. Manipulus significat
fructum bonorum operum: quem boni
sacerdotes reportabunt in paradiso.
Unde de eis dicit psalmista. Venien
tes autem venient cum exultatione por
tantes manipulos suos. Stola signifi
cat mortificationem carnis. vnde ponit
ur ad modum crucis ad tenotandum
qz sacerdos debet portare crucem in cor
pore suo. Et ita dicit Apostolus. Mor
tificationem ihesu christi in corpore vel
stro circumferentes. Vasula que operit
alias vestes et preeminet omnibus el
ijs significat caritatem que preeminet
omnibus virtutibus. et que coepit m⁹
timiditatem peccatorum. In caritate et
go fundati et radicati iuste viuamus vt
dicit Apostolus. Multe alie adapta
tiones possent adduci. Sed iste quo ad
nunc sufficiant.

Cui debet dari eucharistia **Capitulum nonum.**

Quoniam non est bonum sume
re panem filiorum et mittere
canibus. Et margarite nō sūt
porcis donande. Cum in isto sacramē
to contineatur panis viuus qui de cel
lo descendit. christus scilicet verus de
us et verus homo qui est illa preciosis
sima margarita: quam qui inuenit be
mo abscondit. et pre gaudio illius va
dit et vendit vniuersa que habet et
imit eam. Ideo istud sacramentum nō

est dandum canibus vel porcis peccato-
ribus. scilicet crudelibus et immundis
Ad videndum ergo quibus debet dari
istud sacramentum videndum est primo
de modis manducandi istud sacramen-
tum. Sciendum ergo quod istud sacra-
mentum potest sumi quatuor modis.
Primo modo corporaliter. Secundo
modo sacramentaliter. Tercio spirita-
liter. Quarto hijs tribus modis simul.
Quidam enim sumunt istud sacramen-
tum corporaliter tantum. sicut si aliquis
infidelis qui non credit in isto sacramēto
esse veraciter corpus cristi sumeret ho-
stiam consecratam sumeret hoc sacra-
mentum corporaliter tantum. quia con-
stat quod non sumeret spiritaliter tantum
cum non perciperet fructum sacramenti
nec etiam reciperet sacramentaliter quia
recipit illud sacramentum sacramenta-
liter qui credit in isto sacramento esse
veraciter corpus cristi. sed iste ut dictum
est non credit. quare non recipit istud sa-
cramentum sacramentaliter. sed solum
corporaliter. et idem dico de iure vel de
cane vel de quacūq; alia bestia come-
dente hostiam consecratam. Quidam
recipiunt istud sacramentum spiritali-
ter tantum sicut fideles iusti et sancti cum
deuotione audientes missam vel haben-
tes deuotionem ad audiendam eam.
qui licet non communicent sunt tamen
participes fructibus istius sacramenti Et
sic intelligitur verbum Augustini dicē-
tis Crede et manducaſti. crede scilicet fi-
de formata et manducaſti scilicet spiri-
tualiter. Quidam comedunt siue su-
munt istud sacramentum sacramentali-
ter et corporaliter simul sicut sunt falsi cri-
stiani qui sumunt istud sacramentum in
peccato mortali. tales enim corporaliter
sumunt quia presupponitur quod recipiūt
species consecratas et etiam sumunt sa-

cramentaliter quia ex quo sunt cristia-
ni credunt sub illis speciebus corp⁹ cri-
sti veraciter contineri. et sic videntur sa-
cramento ut est sacramentum. sed non
recipiunt spiritaliter quia non recipi-
unt fructum sacramenti. Quidam enim
recipiunt istud sacramentum corporali-
ter sacramentaliter et spiritaliter simul.
ut illi qui cum fide et deuotione existen-
tes in caritate et in gratia dei recipiunt
istud sacramentum qui ex perceptione
eius multa bona recipiunt in presenti.
scilicet gratiam et in futuro gloriam.

Secundo videndum est que requi-
runtur ad debitam susceptionem hui⁹
sacramenti et sunt tria scilicet Immu-
nitas a peccato mortali. eleuatio mentis
ad deum. mundicia corporalis De pri-
mo dictum est supra capitulo primo.
et dicitur aliquid in isto. de secundo sci-
licet de eleuatione mentis dicit sacer-
dos ante inceptionem canonis. Sur-
sum corda. quasi diceret quod volens su-
mere istud sacramentum debet habere
cor sursum eleuatum ad deum. De ter-
cio scilicet de mundicia corporali vide-
mus quod tractaturi aliquod sacramentum
manus suas lauant. et ideo cum in isto
sacramento tractetur ille qui est sanctus
sanctorum requiritur in sumente mū-
dicia corporalis. Notandum ergo
quod immunitas a peccato mortali de ne-
cessitate requiritur ad debitam sumpti-
onem istius sacramenti. Alia autē duo
requiruntur de magna congruitate Et
ideo cum aliqua immundicia corpora-
lis habeat aliquo modo secum annexam
culpam mortalem et ebetudinem mentis
scilicet pollutio que accidit in somnis.
Videndum est de ista pollutione quomodo
dicitur sumptionem istius sacri. Sciendum
quod pollutio que accidit in somnis non est
peccatum de se. sed potest esse effectus peccati mortalis

Unde etiam pollutio

lia vel venialis. vel nulli peccati fin q
causa esse potest. vel peccatum mortale
vel veniale vel nullum. semper ergo te
curtendum est ad causam vnde proue
nit ista pollutio. **P**otest aut ista pollutio
puenire vel ex cogitatioe pterita vel ex
ebrietate et crapula. vel ex temptatioe
dyabolica vel ex infirmitate vel aliena
tione nature. **P**rimis duobus modis
non potest esse sine peccato mortali vel
veniali. quia si cogitatio deliberata et cū
consensu precessit vel ebrietas vel crapu
la fuit deliberata vel consuetudinaria fu
it mortale peccatum. et ideo tal pollutio
ipedit de necessitate sumpcionem istius sa
cramenti. **S**i aut cogitatio non fuit cū
consensu deliberata vel ebrietas non fu
it deliberata nec consuetudinaria fuit pec
catum veniale. et ideo talis pollutio nō
impedit de necessitate sumpcionem isti
us sacramenti sed tamen de congruitate
impedit: et potissime si fuit cū turpi imā
ginatione quia ex tali ymaginatione vt
cōmuniter deprimitur mens. sed si sit a
liquid quod preponderet sicut deuotio
festiuitatis vel timeatur de scandalo. nō
debet dimiti propter hoc perceptio cor
poris cristi. **S**i autem proueniat ex il
lusione dyabolica nō credo q debeat di
miti maxime si eueniat tempore magi
ne festiuitatis vel generalis cōmunionis.
Si aut eueniat ex nature infirmitate vel
alleviatione si dimittat propter reuerē
tiam laudabile est nisi sit aliud quod re
formet peccatum vt dictum est supra.
Et illud decretum quod dicit q homo
post talem pollutionem debet abstinere
xxij. horis intelligendum est cum di
stinctione predicta. **N**isi ergo quot mō
dis sumitur istud sacramentum et que
requiruntur ad debitam sumpcionē isti
us sacramenti. videndum est nunc qui
debent sumere istud sacramentū. **I**n de

sciendum q istud sacramentum non de
bet sumi nisi a ieiunis. vt dicitur septi
tima questione prima. nihil de cōsecra
tione distinctione quinta. **N**otandū
vero q duplex est ieiunium: quia quod
dam est ieiunium nature: quoddam est
ieiunium ecclesie. **I**eiunium nature sol
uitur per sumpcionē cuiuscūqz cibi vel
potus. **I**eiunium ecclesie soluitur per
commestionem cuiuscūqz sumpti in
modū cibi vna commestione excepta
quando ergo dicitur q sacramentum eu
caristie debet sumi a ieiunis intelligitur
de ieiunio nature. quia primo debz in
trare in os cristiani iste sanctissimus ci
bus qz quicūqz alius cibis ita q ille
qui sumit istum cibum sacrosanctū nihil
ante sumpserit illa die per modum cibi
vel potus. **C**eterum tamen quia necessi
tas non habet legem et infirmis non est
lex posita. **I**nfirmi et illi qui sunt in ne
cessitate consistenti nō sunt obligati ad
hoc quin quacūqz hora siue de die siue
de nocte siue post prandiu siue ante pos
sint quando eis necesse fuerit sumere il
lud sacramentum. **S**ed quid si aliquis
sacerdos vel aliquis qui debet cōmuni
care de mane et lauit suum os. et forte
transglutit aliquid de aqua. nunqd im
peditur a perceptione istius sacramenti?
Dico q ante suscepōem istius decēs
est q quilibet et spiritaliter et corpora
liter mundet se quantum potest et ideo
lauare os ante susceptionem istius sa
cramenti approbo et laudo. ita tamen q
caueatur ne aliquid de aqua transgluti
atur scienter. **C**eterum tamen si aliquid
transglutiat sed non in magna et nota
bili quantitate cum transglutiat cum
salua et per modum salue: nō credo q
impediat sumpcionem istius sacri. **S**z
pono q aliquis de nocte comederit anisū
vel feniculū vel aliqd aliud de reliquijs

remansit inter dentes et cum os abluir
transglutit aliquid de hoc quod remansit in
ter dentes nonne impeditur assumptione
istius sacramenti? **D**ico quod non ex quo
scienter non facit sed transglutit in mo
dum salive. **I**stud etiam sacramentū
nō debz sumi nisi ab illo qui habet vsuz
rōnis. vñ nō debz dari pueris atqz ve
niant ad annos discretionis. sicut ha
bentur extra de penitentia et remissione.
Omnis vtriusqz sexus. quia ante istū
tēp? nesciunt discernere inter istū cibū
et cibum corporalem. et si non exhibe
rent reuerentiam debitam tanto sacra
mento. **E**tiam etiam rāōne istud sacra
mentum non est dandū amenibus si
ue furiosis. **D**istingnendum est de istis
quia tales aut fuerūt furiosi a natiuita
te ita quod nunqz habuerunt vsū ratio
nis et credo quod talibus istud sacramentū
non debet dari. quia istud sacramentum
requirit actūalem deuotionem in susci
piēte et tales non possunt habere eam.
Aut tales aliquotiens habuerunt vsuz
rationis sed amiserunt eam propter ali
quam causam et habēt aliqua lucida in
terualla. tempore ergo quo habent ista
lucida intervala si petūt cum deuotione
istud sacramentum et velint ipsum reue
renter recipere debet eis dari. Ita tamē
quod tempore furie nullo modo detur eis
propter causā iam dictā. **F**renetici
etiam non debet dari istud sacramentū
et maxime si timeatur de irreuerētia ad
sacramentum sicut de expuisione vel de
aliquo alio tali. loquor de frenetico qui
bus ligatus est omnino vsus rationis.
Demoniacis autem si tamē cum deu
otione et reuerentia peterent credo quod de
bet dari cum tales habeant vsū ratio
nis et actūalem deuotionem ad sacramē
tum quod vident illius sacramenti a demo
nio liberarentur. **L**eprosus etiam nō

debet dari istud sacramentum. quod in
telligo de leprosis sic infectis. quod nō pos
sunt corpus dominici sic tractare quin
reicerent ipsuz sicut sunt multi quibus
ceciderūt labia et dentes et sunt toti cor
rosi vsqz ad guttur. **S**icut legitur de q
dam monacho cisterciensi in vita san
cti lotharici quondam regis francie cui
quāto ponebatur bolus in ore cadebat
bolus de ore. et tali sic leproso non de
bet dari corpus cristi. **A**lteri autem le
proso potest bene dari. **S**acerdos etiam
leprosus non debet in presentia populi
celebrare. sed si ad partem et in secreto
vellet celebrare posset et ita intelligo il
la capitula extra de clericis egrotantibus
de rectoribus et tua nos. **D**uguitio etiam
dicit quod sacerdos leprosus etiam posset
celebrare alijs leprosis. **P**ānatis etiam
ad mortem pro criminibus suis nisi de
gratia speciali non datur corpus cristi si
cui illis qui suspenduntur vel comburū
tur vel quomodo libz aliter interficiunt.
Illis autem qui pro crimine heresis cō
buntur si cū deuotione et humilitate et re
uerentia petant debet dari corpus xpi.
sicut habetur extra de hereticis capitulo
super eo. libro sexto. **S**ed nunquid
existens in peccato mortali est corpus
cristi dandum. **D**icendum est quod pecca
tum aut est notorium aut est occultum.
Si est notorium puto quia est notoriū
us vsuarius vel notorius concubinari
us. vel quomodo libz aliter notoriū pec
cator nisi desistat. et scdm statuta eccle
sie condigne peniteat non est sibi dādū
corp? cristi quantumcūqz petat ymmo
est sibi dicendum. **A**mice non est bonū
sumere panem filiorum et mittere cani
bus. **S**i autem est peccatum occultum
teut iste petit corpus cristi tempore quo
Anetur communicari puta generalis
communione. vel quia est infirmus.

Lepro infirmus faciens quid

*Nota quid agendum cura de
natorum ad murem proferri gar
in re fupioris per sacramentum*

de recipientibus

eucaristiam

et sic de alijs casibus in quibus tenetur quilibet communicare. Aut petit alio tempore. si petat alio tempore quantum cunqz petat. in publico non tenetur sacerdos dare ipsum sibi sed debet ei dicere. Amice modo non est tempus comunicandi et ideo ego modo non darem tibi corpus cristi sed expecta tempus statutum. Si autem petit tempore quo tenetur communicare tunc aut iste petit corpus cristi in publico aut in secreto. Si petit in secreto non est sibi dandum ymo est monendus ne petat in publico. Sed si talis pertinax in malicia sua petat in publico sibi dari corpus cristi sacerdos debet sibi dare ipsum quia non debet eum proderi nec alius debet priuari iure suo quousqz declaratum sit ipsum amisisse ius illud. Et ideo cum quilibet parochianus habeat ius petendi corpus cristi a curato suo et curatus sit obligatus ad dandum isto tempore corpus cristi parochiano suis. et nullus fidelis priuatur iure isto nisi per peccatum mortale. nec debet priuari iure isto quousqz sit notorium ipsum peccatum mortale commisisse. Et ideo quantumcumqz sacerdos sciat subditum suum esse in peccato mortali nisi peccatum sit notorium non debet sibi denegare corpus cristi si tempore statuto et in publico petat ipsum sibi dari. Et ita legitur fecisse beatus bernhardus. Quia cum quadam die communicaret monachos suos quidam quem beatus bernhardus sciebat esse in peccato mortali inter alios accessit ad communionem. Et beatus bernhardus dedit sibi corpus cristi dicens submissa voce. Iudicet dominus inter te et me quasi velit dicere dominus scit quod tu indigne accedis et ego non possum tibi denegare et ipse iudicet inter te et me et statim ille miser recepto corpore cristi cecidit mortuus. Et ideo quilibet ca-

teat sibi ne indigne accedat non est noceret sacerdoti sed sibi ipsi. Et sacerdoti bene faceret si istud exemplum et similia subditis suis nuntiarent. Sed nunquid suspectis de crimine debet dari istud sacramentum. Dico quod triplex est suspitio. quia quedam est suspitio violenta quedam probabilis. quedam levis suspitio violenta est contra quam non admittitur probatio. sicut si aliquis inueniretur cum aliqua in lecto solus cum sola nudus cum nuda loco et tempore ad hoc statutum etate nec parentela nec aliquo alio obstantibus esset violenta suspitio vel presumptio quod cognouisset eam ita quod non admitteretur probatio in contrarium. Probabilis suspitio est illa que oritur ex aliquibus signis probabilibus sicut si aliquis inueniretur frequenter loquens cum aliqua in locis suspectis esset probabilis suspitio quod aliquid male agerent. Levis suspitio est que oritur ex fama et inordinata suspitione sicut si viderem aliquem bonum virum aliquam bonam inuenculam salutantem vel sibi ardentem nec loco nec tempore suspectis fatuum esse me presumere quod male agerent. Et de tali dicit salomō. Qui cito credit levis est corde. Quando ergo queritur utrum suspectis de aliquo crimine debeat dari corpus cristi. Dico quod si de aliquo habeatur suspitio violenta de aliquo crimine notorio. quod tali debet denegari corpus cristi. verbi gratia de aliquo habeatur suspitio violenta quod sit notorie hereticus vel usurarius vel concubinaris et sic de alijs. Dico quod ante quam sibi detur corpus cristi debet se purgare de huiusmodi crimine. extra de pur. capitulo. iij. Si autem habeatur de eo solus suspitio probabilis non debet sibi denegare corpus cristi quousqz esset probatum contra eum licet si notorie

*Exemplum beati Bernhardi
cuiusdam demonstans potestatem
magis innotuam*

haberetur talis suspitio cōtra eum esset monendum q̄ purgaret se anteq̄ accederet ad cōmunicandū. et si consentiret bene faceret. Si autē perseveranter insisteret et negaret crimen de quo probabiliter presumetur p̄tra eum. non credo q̄ ante p̄bationem esset priuand⁹ iure suo q̄d habet in peritō et accipiēdo corp⁹ p̄us crisi p̄sertim cum res sua agatur et si indigne suscipiat noceat sibi et non alijs. Tamen credo q̄ sacerdos ad terrorem potest et debet sibi dicere aliqua verba p̄minatoria dicendo Si digne accipis p̄ficiat tibi in salutē corporis et anime. Si indigne. inter te et me iudicet dñs. Si autem suspitio levis habetur p̄tra aliquem de quocunq̄ crimine propter suspicionem. cum sit levis et fatua non debet agi contra in speciali. In generali tamen esset bonum si sacerdos diceret aliqua verba ad ostendendum q̄ nullus debet presumi esse mal⁹ nisi constet pro certo. quia multi in tra loquuntur et q̄ quilibz debet se purgare et quo ad deum et q̄ ad populū anteq̄ accedat ad sacramentū. **S**ed nūquid excommunicatis debz dari istud sacramentū? Dico q̄ nō q̄dī sunt excommunicati diuisi sunt a perceptione sacramentorum et cōmunionē fidelium. **S**ed quid si aliquis excommunicatus est in periculo mortis et petit corpus xp̄i sibi dari? Dico q̄ iste aut excommunicat⁹ a canone siue a iure vel a iudice. Si est excommunicatus a canone siue a iure sacerdos debz eum absolueret si petat humiliter absolutionem. quia in periculo mortis simplex sacerdos potest absolvere a quacūq̄ sententiā excommunicationis lata a canone. etiā si absolutio esset sedī apostolice reservata. Debet tamen in quacūq̄ casu si absoluat absolui sub hac forma q̄ si dñs prestet sibi vitā q̄ statim

q̄ cito cōmōtē poterit vadat ad eū qui eum absolueret potest mandatum illius super illis p̄ quibus excommunicat⁹ fuerat humiliter recepturus. Et nisi faciat statim relabitur in eandem sententiā excommunicationis ipso iure et habetur extra de sententiā excommunicandi. eos qui libro sexto. Si autem est excommunicatus a iudice. aut est excommunicatus per contumaciam tantum aut pro aliquo delicto sicut pro debito vel quocunq̄ alio tali. Et quomodo cūq̄ sit debet absolui. si petat humiliter absolutionem. ita tamē q̄ det pignora vel cautionem ydoneam q̄ parebit et obediet mandatis ecclesie et satisfacet passis iniuriis. Et si nequit dare pignora vel cautionē iuret q̄ satisfacet q̄ cito poterit. Sed quid si aliquis existens in peccato mortali vel excommunicatus existens in periculo mortis mittit pro sacerdote ut confessionē ei⁹ audiat. et det sibi corp⁹ xp̄i et anteq̄ sacerdos veniat ad eū amittit loquelā. nūquid debet sibi dari corp⁹ xp̄i? Dico q̄ si intelligit aliquid monēdus est. si non potest loqui q̄ ostendat aliqua signa contritionis scilicet q̄ iunctas manus eleuet ad deum et percutiat pectus. et aliqua signa ostendat se petere absolutionem a peccatis et a sententiā excommunicationis. et parētes et amici eius debent loco et vice eius promittere et fideiubere et dare pignora si possunt: q̄ si deus prestet sibi vitā p̄sentabit se cōspectui eius qui eum absolueret potest mandatum eius humiliter recepturus. et sic debet absolui et communicari. Si autem nihil intelligit si constet et probari potest q̄ signa contritionis et penitentie precesserunt: debet absolui et communicari. receptis tamē prius cautionibus vel pignoribus vel certitudine aliqua vel iuramento a pa-

de modo

rentibus vel amicis per modum qui dic-
tus est.

De ritu misse.

Capitulum decimū.

Omnia honeste et secundum ordinem fiant. verbum est apostoli informantis et instructantis nos: quomodo ordinate et honeste opera nostra maxime illa que ad cultum dei pertinent faciamus inter que missa est principalior. Si ergo in alijs nostris operibus honeste et ordinate nos habere debemus multo magis in missa. Dicendum est ergo nunc de ritu misse et de modo quomodo debet dici missa. Sciendum ergo quod sacerdos armis spiritualibus armatus. id est sacris vestibus de quibus supra dictum est indutus debet procedere ad altare. Et quod dicit salomon sapiens in principio sermonis accusator est sui. Primo debet accusare seipsum in confessione faciendo confessionem generalem que valet ad remissionem peccatorum venialium et mortalium oblitorum. Sed de mortalibus de quibus recordatur debet antequam induat se. vel antequam accedat ad altare sacramentaliter confiteri. facta confessione procedat ad missam. Notandum quare istud sacramentum vocatur missa. secundum Augustinum missa dicitur quia dum istud sacramentum conficitur mittitur celestis missus et secundum quod exponit Innocentius Ille celestis missus est magni consilij angelus. et mittitur ad consecrandum iste. et iste est sacerdos invisibilis qui principaliter consecrat et conficit hoc sacramentum ubi cumque conficiatur. unde ipse est sacerdos et

celebrandi

sacrificium ut dicit augustinus. Aliam rationem assignat hugo dicens. quod ipsa hostia vocari potest missa. quia transmissa est primum a patre ut esset nobiscum. Postea a nobis patri ut pro nobis intercedat. Sciendum autem quod missa in tribus linguis celebratur scilicet hebreayca greca et latina. Nam alleluia amen osanna sabaoth sumuntur de hebreayca. Kyrieleyson cristeleyson sumuntur de greca. Reliqua omnia sunt latina. Dicitur autem missa in istis tribus linguis. quia titulus cristi in cruce pendens fuit scriptus hebreayce grece et latine. Dividitur ergo missa in quatuor partes scilicet in obsecrationes orationes postulationes gratiarum actiones. Prima pars protenditur a principio usque ad offertorium. Secunda pars protenditur ab offertorio usque ad finem orationis dominice id est usque ad finem pater noster. Tercia autem pars protenditur usque ad communionem. Quarta vero pars protenditur usque ad finem. Prima pars continet decem vel undecim partes. Nam primo dicitur introitus et dicitur introitus. quia tunc primo sacerdos ministraturus ad altare debet intrare. Et sciendum quod antiquitus loco introitus dicebatur totus unus psalmus et cantabatur a clero circa gradus altaris et ideo vocabatur graduale. sed iheronimus: qui ex mandato damasi pape ecclesiasticum officium pro maiori parte preter cantum instituit. ordinavit introitus diversos secundum diversitatem festorum et dierum et de illo psalmo qui loco introitus cantabatur accepit unum versum. Et est sciendum quod in diebus profestis introitus duobus modis canitur ad signandum quod in cristo domino nostro sunt due nature humana scilicet et divina In sollemnibus vero dicitur

ter ad designandum tria tēpora scilicet
tempus qd fuit ante legem. temp⁹ sub
lege et tempus gratie. **U**nde duabus
primis vicibus dicitur submisse. quia
in primis duobus temporibus non a-
perte nec clare loquebātur homines de
christo. **T**ercia autem vice dicitur alte
quia in tercio tempore in omnē terram
eruit sonus euangelij. **P**ost introitum
sequitur **Kyrieleyson** **Cristeleyson** **Kyrieleyson**. idem est qd domine miserere.
Cristeleyson id est cristem miserere. et di-
citur ter propter patrem et filium et spi-
ritum sanctum. dicitur nouem vicibus
propter nouem ordines angelorū qui
bus virtute misse associari petimus. **I**n
diebus solēnibus post kyrieleyson can-
tatur ymnus angelicus scilicet **Gloria**
in excelsis deo. quem ymnus angeli cā-
tauerunt in natiuitate cristi vsqz ibi. bo-
ne voluntatis. **R**eliqua omnia lauda-
mus etc. que sequuntur beatis hilariis
pictauincē. **E**piscopus apposuit et ad
missam cantari instituit. et debet cantari
iste ymnus in festiuitatibus apostolorū
martirum et confessorum in quorum ho-
nore dedicata est ecclesia. et in festis bea-
te marie virginis. **S**ed quando in die-
bus p̄festis cantatur missa de beata vir-
gine vel de spiritu sancto vel de quocūqz
alio sancto non debet in ea ymn⁹ an-
gelicus vel symbolum decantari. licz in
missa propria prefatio decantetur. et ra-
tio est vt dicitur extra de celebratione
missarum. capitulo consiliū. vt inter cō-
memorationem et solennitatem differē-
rentia ostendatur. **I**n sabbato autem
quando cantatur de beata virgine credo
qd debet dici gloria in excelsis quia illa
dies est specialit^r dedicata beate virgini
propter multa que non oportz hic dici
Dicto ymno angelico sacerdos cōuer-
sus ad populum dicit. dñs vobiscum.

que salutatio sumpta est de veteri testamēto scilicet de libro ruth quando dixit **Boos** messoribus suis. dñs vobiscum. **S**ciendum tamen est qd episcop⁹ loco dñs vobiscum dicit. **P**ax vobis. quia episcopus representat personā cri-
sti: qui quando salutabat discipulos suos dicebat. pax vobis. **E**t sciendum qd quis in ecclesia non sit nisi vnus semper tamen debet dicere sacerdos. domi-
nus vobiscum. quia loquitur toti eccle-
sie. **E**t respondetur **E**t cum spiritu tuo. que responsio fuit sumpta ab apostolo in epistola ad atim. post salutationem et responsum subiungit sacerdos **O**re-
mus loquēs quasi syndicus in persona totius populi. et dicto oremus dicit ora-
tionem. et ista oratio vocatur collecta. quia olim sacerdos siue episcop⁹ omni populo collecto dicebat istam oratio-
nem. quia vero temporibus nostris nō possumus ita populum colligere dicim⁹ orationem que generali et antiquo voca-
bulo retento vocatur collecta. **E**t scien-
dum qd iste orationes debent dici sub cer-
to numero. ita qd dicatur. vna vel tres vel quinqz vel septem. quando dicatur vna signat vnitatem eēntie que est in tri-
bus personis. quando dicuntur tres sig-
nificant trinitatem personarū. nam pri-
ma significat personam patris. secunda filij. tertia spiritus sc̄i. vel dicuntur tres quia cristus in passione sua cuius illud sacramentum est memoriale ter legitur orasse. **P**rimo quando orauit qd transi-
ret ab eo hora passionis. **S**ecundo quā-
do dixit. **P**ater ignosce illis quia ipsi nesciunt quid faciunt. **T**ercio quando dixit in manus meas commendo spiritum meum. **Q**uinqz quando dicuntur signat memoriam quinqz vulnerum cri-
sti. **S**eptem dicuntur ad denotandum qd sacerdos si dicit digne missam exau-

distur pro omnibus septem petitionibus
que in oratione dñica continentur vel ad
signandum qd peti septem dona spiri-
tuali sibi et alijs: pro quibus dicit mis-
sam per virtutem misse infundi. Et ut
dicit magister iohānes Beletb. non
debet dicere ultra septē. Et est sciendū
qd quando dicitur missa pro viuis non
debet dici aliqua collecta pro defunctis
nec econuerso. s. in missa pro defunctis
non debet dici oratio pro viuis. nisi illa
cōmunis scilicet Omnipotens sempit-
erne deus qui viuorum etc. Si autem
in missa pro viuis aliquo casu dicatur
collecta. pro mortuis nō debet dici vlti-
ma sed penultima vel antepenultima.
quia finis debet respondere omni princi-
pio. Et dictis collectis respondet amen
ad confirmationē. Collectis finitis di-
citur epistola. et dicitur ad populi infor-
mationem. Et dicitur epistola ab epiz
qd est sup et stolon qd est missio quasi
supra missa qz eplē fuerunt supra misse
euangelio. Et nota qd nullus debet di-
cere in missa epistolā nisi sit subdyaco-
nus. vnde melius est qd sacerdos legat
eam qd puer qui iuuat eum ad missā et
post epistolam dicitur responforius qd
sic nominatur. quia versu suo eplā debet
respondere. Versus vero dicitur a ver-
tendo qz illi qui dicūt ipm debent se ver-
tere ad orientē. Postea dicit alleluia
cum versu suo qd est cāticum leticie. vñ
tempore ieiuniorū quod est tēp⁹ luctus
non debz dici alleluia nec eadem ratio-
ne in missa pro mortuis In magnis so-
lennitatibz post alleluia debet dici sequē-
tia. i. prosa que etiam est canticū leticie
q est tñc in eccia et signant duo isti. Leni-
tiā glie paradisi ad quam virtute misse
etiam deuenire speramus. post hoc ime-
diate dicitur euangelium. et in princi-
pio ille qui legit euangelium salutat po-

pulum vt reddat ei attentum ad audi-
endum ipm. Dicitur autem euangelium
ab eu. qd est bonum et angel⁹ qd est nū-
cius quasi bonus nūcius quia in euāge-
lio nūciatur crīstus qui est magni consi-
lij angelus. Vel quia in eo nūciantur
omnia que pertinent ad salutem nostrā
Et nota qd quando euangelium sumit⁹
de principio dici debet in initio sancti euā-
gelij sicut in euangelio Liber generatio-
nis et in euangelio Fuit in diebus hero-
dis regis. et in euangelio In principio
erat verbum. quando autē euangelium
non sumitur de principio debet dici Se-
quentia sancti euāgelij. et est sensus. ver-
ba sequētia sunt verba sancti euāgelij
Notandum etiam qd dicto titulo euā-
gelij debet responderi Gloria tibi dñe.
quia in euangelijs agitur de gloria dei.
et nostra qualiter videlicet crīstus dyab-
olum vicit et nos redemit. et victor ad
gloriam patris ascendit. et ideo euāge-
lij auditores letantes ad laudem sui re-
demptoris exclamāt dicentes Gloria
tibi dñe. quasi dicant. dñe gloria tua
que in euāgelio predicatur nobiscum si-
ne fine permanet et semper crescat. Not-
andum etiam qd quando legitur euāge-
lium duo cerei debent accendi in signū
qd dñs misit discipulos bīnos et bīnos
ante faciem suam predicare euangelium
Illud notandum qd qd cito incōbat⁹
euangelium tam cito tam clerus qd lay-
cus tam pferens qd audiens debent se
munire signo crucis in fronte in ore et
in pectore In fronte quia frons est loc⁹
verecundie. vnde homines inuerecun-
dos effrontes dicimus id est sine frōte
p hoc ergo qd fronti signū crucis imponi-
mus significamus qd non erubescimus
credere in crīstum crucifixum et eum ve-
rum deum et hominem confiteri. In b⁹
autem qd os et pectus signamus signat

nos audacter et simpliciter confiteri ore
et fideliter et firmiter credere xpm cruci-
fixum cuius liber legitur deum et domi-
num nostrum esse. Sacerdos itaque vel
diaconus euangelium lecturus se sig-
nat in fronte in ore et in etiam pectore/
quasi dicat non erubescio euangelium. ip-
sum ore predico et corde. librum etiam
signat ac si dicat. hic est liber crucifixi.
Dum autem legitur euangelium cum/
cta deponunt velamina capitum propter
duo. Primo ad ostendendum quod euan-
gelica doctrina omnino velamina legis
antique remouit. Secundo ad signan-
dum quod omnes quinque sensus debent esse
aperiti ad audiendum euangelium. Et
est sciendum quod ille qui dicit euangelium
debet habere faciem ad aquilonem in si-
gnum quod virtute euangelii debemus nos
munire contra insidias dyaboli que ve-
niunt ab aquilone. quia ut dicit Hiero-
nimas. Ab aquilone pandit omne ma-
lum. Finito etiam euangelio quilibet de-
bet se munire signo crucis contra dyabo-
lum ne rapiat sermonem euangelii de
corde eius. post euangelium immedia-
te sequitur symbolum. s. Credo in vnuz
quod non debet dici nisi in diebus solē-
nibus. non tamen in omnibus sed solū
in illis de quibus fit mentio in simbolo
Unde debet dici in omnibus diebus do-
minicis. et in festo sancte trinitatis. et in
natali. et in circūcisione. et in epiphania
in pascha. in ascensione. in penthecostes
in festo omnium sanctorum. in transfigu-
ratione domini. in festis beate Marie vir-
ginis semper. et omnium apostolorum.
et sancte crucis. In alijs autem solēni-
tibus non debet dici. Dicto simbolo
sequitur offertorium quod dicitur ab of-
ferendo. quia tunc offerimus ea que sunt
necessaria ad missam. s. panem et vinum
et aquam. et sacerdos offert ista duo vi-

cens. Suscipe sancta trinitas etc. et facit
signum crucis super panem et vinum ad
hoc ut deus ea sanctificet. Et nota quod sa-
cerdos benedicit aquam et non vinum.
quia aqua significat populum qui indi-
get benedictione dei Vinum significat
xpm qui est super omnia benedictus. et in
hoc terminatur prima pars misse. que est
ad populi instructionem et preparatio-
nem ad tantum sacramentum. Sequitur
secunda pars que est ad materie con-
secrationem. et ista habet quatuor par-
tes. Prima dicitur secreta. Secunda
prefatio. Tercia canon. Quarta domi-
nica oratio. Recepta oblatione sacer-
dos lauat sibi manus. et rediens ad alta-
re inclinat se profunde dicens In spiri-
tu humilitatis etc. ad tenotandum quod
mundiciam et innocentiam vite et humi-
litem et contritionem cordis efficitur
quis dignus minister huius sacramen-
ti. et erigens se venit ad populum dicens
Orate fratres etc. Et ideo illi qui audi-
unt debent orare pro eo. dicendo illum
psalmum Exaudiat te dominus in die
tribulationis etc. vel dicendo. Domi-
nus sit in ore tuo et in corde tuo: et susci-
piat sacrificium de manibus tuis et de
ore tuo. pro tua et nostra omniumque sa-
lute. Tunc sacerdos dicit sub silentio
secreta. Et est sciendum quod tunc sem-
per et eodem ordine: et de eisdem de-
bet dici quot collecte precesserunt an-
te in exordio misse ante epistolam. et
non plures neque pauciores. Dicitur
autem secreta quoniam secrete pronun-
ciatur. cum tamen olim alta voce dice-
retur. unde etiam ab omnibus laicis sci-
ebatur. fin autem quod narrat magister Jo-
hannes beletus in summa sua. Contigit
semel ut quadam die pastores quidam
super lapidem quendam ponerent panem
et dicerent secreta et verba alia canonis

super panem: qui ad verborum illorum
prolationem in carnem conuersus est.
in quos diuinitus acerzima vindicta fa-
cta fuit. nam omnes ictu fulminis mor-
tui sunt. Et ideo statutum fuit vt de ce-
tero ista sub silentio dicerentur ita qd ne
sciantur a laicis. Alia ratio est ne vile
seant sicut sacra scriptura tradita est ob-
scure ne vilescat. postea sacerdos dicit
alta voce. Per omnia secula seculorum
et responso amen. Sacerdos vero non
vertens se ad populum salutat ipsius di-
cento. Dominus vobiscum. de qua sa-
lutatione et eius responsione dictum est
supra. Et quia in isto sacramento requi-
ritur magna eleuatio mentis ad deum.
ideo dicit sacerdos. Sursum corda:
quasi dicat habete corda eleuata iuxta
verbum apostoli Pauli dicentis. Que
sursum sunt querite. Et populus quasi
obediens dicit habemus scilicet corda
eleuata ad dominum. Et quia pro om-
nibus que deus nobis contulit grates
ei reddere debemus subiungit sacer-
dos. Gratias agamus domino deo no-
stro. Et populus quasi consentiens re-
spondet. Dignum et iustum est. Pos-
tea sequitur prefatio. et dicitur prefat-
io quasi prelocutio id est ad misterium
preparatio itaqd ibi nominantur aliqui
angelorum ordines: quos in missa cre-
dimus assistere sacerdoti. pfationi quo-
qz subiungitur cantus angelorum scili-
cet Sanctus sanctus etc. sabaoth. id est
exercituum. etc. Osanna id est salua ob-
secro. Et dicitur ter sanctus ad designan-
dum trinitatem personarum. et dicitur
primo sanctus pro persona patris. secun-
do pro persona filij. tercio pro persona
spiritus sancti. Et dicitur dominus de-
us in singulari ad ostendendum qd vna
est essentia in tribus personis. Et sumi-
tur istud de Ilaya. Ilayas enim dixit

vidisse se seraphim clamantia. Sanctus
sanctus sanctus etc. Unde nos cantica
angelorum cantamus: quia per hoc sa-
crificium homines sumi ad angelorum
ordines non dubitamus. Et ideo cum
eis in excelsis saluari clamamus. Post
dicitur alius versus scilicet Benedic-
tus qui venit in nomine etc. qui versus
sumitur ex euangelio quod est liber cru-
cifixi. Et in isto versu significamus chri-
stum in mundum venisse et ab eo salua-
ti clamamus. Postea sequitur canon.
et incipit canon Te igitur. et durat vsqz
ad pax domini sit. etc. Et dicitur ca-
non quod est nomen grecum et vult di-
cere in latino regula. et ideo dicitur ca-
non item qd regula. quia per huiusmo-
di verba regulariter fit huius sacramen-
ti consecratio. Vel quia celebrans in
omnibus regulariter se debet habere et
totum quicquid continetur in isto cano-
ne excepto Pater noster qui es in celis
sanctificetur nomen. etc. dicitur sub file-
nio. Et huius causa est triplex. Prima
est quia deus non attendit clamorem
oris sed cordis. unde dicit ille melliflu-
us doctor beatus Bernardus. Non cla-
mor sed amor intrat in aure dei. Secun-
da enim causa est ne minister qui cum
summa deuotione et reuerentia et recol-
tione mentis debet dicere et pferre om-
nia verba canonis longo clamore deficiat
vel impediatur a sua deuotione.
Tercia quidem causa est ne per frequen-
tem et quotidianum vsu verba vile-
seant et in locis etiam non competentibus
non dicantur et sic fiunt in ruinam
vt etiam supra de pastoribus dixi. In
quodam enim decreto prohibetur sub
anathemate vt nullus nisi sacris vesti-
bus indutus et in libro et etiam super al-
tare consecratum proferat verba cano-
nis sacri. Et ideo quia vir pollutus

Osanna, salua obsecro

labijs ego sum et ista sacratissima verba sunt archana ideo non licet ea loqui mihi tanq[ua]m homini peccatori. De ipsis ta[m]en hoc tamen dico q[uo]d nulli propria auctoritate nisi domino pape licet de eis aliquid subtrahere vel addere. **N**otandum tamen q[uo]d canon signanter incipit per illam litteram .i. que antiquitus fiebat per modum crucis quoniam sacrificium: quod virtute verborum istorum perficitur est memorarium domine passionis. Unde christus quando instituit hoc sacramentum dixit. Hoc facite in meam commemorationem. Et quoniam verba ista habent efficaciam a passionem christi. unde ymago crucifixi debet ibi depingi. In istis etiam sacratissimis verbis fit oratio generalis pro ecclesia sancta catholica. et pro papa: qui est caput ecclesie. et pro episcopo. et credo q[uo]d debet intelligi de episcopo in cuius dyocesi dicitur missa. et de episcopo etiam qui ordinavit celebrantem. Oratur etiam pro rege qui est dominus temporalis. Oratur etiam pro omnibus orthodoxis id est christianis catholice et apostolice fidei cultoribus. que verba exponuntur in tertia parte huius operis q[uo]niam agitur de credo in deum. Sed per ista verba excluduntur scismatici et heretici indei saraceni pagani. Postea fit oratio specialis pro illis quibus obligatus est sacerdos. Et credo q[uo]d sicut eis est obligatus ex ordine charitatis ita tenetur eos ordinare ita q[uo]d primo ponat illum cui primo est obligatus. et sic de alijs. Ita tamen q[uo]d si specialiter dicit missam pro aliquo q[uo]d virtutem sacrificij referat ad ipsius. et propter hoc non excluditur quin possit et debeat orare pro alijs. Et tamen circa istam orationem aduertendum q[uo]d debet esse mentalis et vocalis. Et ratio potest assignari quo ad nunc

duplex. Prima vt sacerdos sit magis recollectus et attentus quia sermo aliter quotiens impedit attentionem. Secunda ad ostendendum q[uo]d deus non attendit clamorem oris sed cordis vt dictum est. **N**otandum etiam q[uo]d nullus fidelis cuius memoria occurrat debet excludi ab ista oratione. ymmo quilibet cuius occurrat memoria est deo specialiter commendandus vel sacerdos peccaret. **N**otandum etiam q[uo]d sacerdos anteq[uam] dicat missam potest dicere mentaliter deo. Domine deus ego in missa intendo tibi recommendare istum et istum. Postea in missa sufficit q[uo]d dicat mentaliter. Memento domine illorum quos antea tibi recommendavi. postea nominantur multi sancti et sancte qui omnes pro christo se sacrificauerunt exponendo se morti. Et ista quo ad nunc sufficiant quantum ad verba canonis. Sed dicendum est aliquid de signis que fiunt in canone. **U**nde sciendum est q[uo]d sicut dicit dominus Innocentius in libro de missa crucis. Signationes que fiunt in missa sunt viginti quinque. et fiunt in septem vicibus. et significant expresse passionem domini nostri Iesu christi. Prima vice fiunt tres dicendo illa verba. **H**ec dona hec munera. etc. et significant trinam traditionem christi. Nam primo fuit traditus a deo patri qui eum in mundum misit. Secundo a iuda proditore: qui eum vendidit. Tercio a iudeis: qui eum dylato ad crucifigendum tradiderunt. In secunda vice fiunt crucis quinque dicendo illa verba. **B**enedicam etc. et significant quinque personas que fuerunt in passione domini nostri Iesu christi. videlicet. persona christi venditi. persona iude vendentis. et persone eminentium que fuerunt tres. scilicet pontifices. pharisei. et scribe. In tertia

Nullus excludatur

vice fiunt due dicendo illud verbum benedixit. quod verbis dicitur primo super panem. secundo supervinum. et fiunt iste due cruces propter conversionem duplicis materie. scilicet panis et vini. In quarta vice fiunt quique dicendo ista verba. hostiam puram hostiam sanctam etc. et significant quinque vulnera que pertulit in cruce. In quinta fiunt due. una super corpus. et alia super sanguinem: dicendo illa verba. sacrosanctum filij tui corpus etc. et significant vincula quibus christus fuit ligatus et flagella quibus fuit flagellatus. Additur tertia qua sacerdos seipsum signat super illud omni benedictione quia christi vulnera nostra sunt medicina. Vel per has tres cruces significatur triplex oratio quam christus immolavit suo patri ante passionem. Vnde vicesimo sexto. In sexta fiunt tres dicendo illa verba sanctificas vivificas etc. et significant tres crucifixiones domini nostri Iesu christi. Primo namque fuit crucifixus linguis iudeorum. Secundo fuit crucifixus sententia Pilati. Tercio fuit crucifixus manibus milium. In septima fiunt quinque. tres cum corpore super calicem et due a latere. et significant tres cruciatus. scilicet passionis pro passionis et compassionis. et aquam et sanguinem qui fluxerunt de latere christi et sic fiunt in universo viginti quinque qui est numerus cubicus ad designandum quod quantumcumque multiplicatur sacrificium semper est unum. Et istud sufficiat de signis et per consequens de secunda parte misse que est de materie misse consecratione. Sequitur tertia pars: que est ad sacramentum susceptionem. Et in ista parte primo sacerdos frangit hostiam in tres partes quarum una significat corpus christi mysticum id est fideles:

qui peregrinantur in hoc mundo. **S**ecunda illos qui sunt in purgatorio. **E**t tertia illos qui sunt in paradiso. **E**t dicto per omnia secula seculorum. et responsus amen. **D**icit sacerdos. Pax domini sit semper vobiscum faciendo tres cruces cum parte hostie. et signat quod per mortem christi fuit pax inter deum et hominem reformata. **E**t dicitur agnus dei ab agnon quod est pium. quia christus sua pietate nos redemit. **V**el dicitur agnoscere ab agnosco. quia solo balat matrem suam agnoscit. sic christus in passione matrem suam agnouit. **E**t ideo dicitur iter agnus dei quia christus Iesus in cruce pendens tria agnovit. scilicet. patrem suum ei obediendo. et matrem virginem virgini commendando. et genus humanum redimendo. **E**t dicitur bis miserere nobis. et ultimo dicitur dona nobis pacem ad ostendendum quod in mundo isto et in purgatorio indigemus misericordia dei. et in paradiso habebimus pacem et requiem opulentam. In missa pro defunctis dicitur dona eis requiem quia missa pro eis dicitur ut veniant ad requiem paradisi. **P**ostea ponit etiam partem hostie in calice et signat ut dictum est mortuos qui sunt inebriati gloria paradisi. **S**in illud ps. Inebriabuntur ab ubertate domus tue et torrente voluptatis tue potabis eos. **P**ostea accepto pacis osculo **S**in quosdam ab eucharistia. **S**in alios a calice. **S**in alios ab altari dat pacem dyacono. et ille subdyacono. et sic per istos descendit ad alios ad designandum quod pax dei que erupit rat omnem sensum per christum descendit ad prelatos. et per prelatos ad subditos. **E**t signat etiam quod omnes qui continent esse participes fructus istius sacramenti debent esse vinculo pacis et caritatis affecti. **P**ostea dicta quadam

oratione sacerdos recipiat istud sacramē-
tum sacratissimum sub specie panis et vi-
ni. Laycis autem non datur sub specie vi-
ni propter periculum effusionis. Post
sacramenti susceptionem scilicet corpo-
ris et sanguinis debet sacerdos aliquando
recipere de vino et abluere os nisi esset
alia missam alius celebraturus. Et
sic terminatur tertia pars misse. **S**e-
quitur quarta pars que pertinet ad gra-
tiarum actionem. In qua primo cantat
tur communio. Et dicitur a con quod est
simul et unio quasi simul unio. ad deno-
tandum quod virtute huius sacramenti su-
mus per charitatem uniti deo et proximo.
Postea dicitur postcommunio id est quel-
dam oratio que sic vocatur quia dicitur
post communionem et debent dici eod-
em ordine et eodem numero quibus fue-
runt dicte collecte ante epistolam et eo-
dem modo terminari. Postea salutato
populo et responso. Et cum spiritu tuo.
dicit sacerdos. **I**te missa est. et est sensus
Ite post me ad christum et sequimini
eum quia missa est hostia pro nobis ad
deum patrem placandum. Vel ite ad p-
pria quia missa est completa. Et nota quod
ite missa est. non debet dici nisi quando
dicit gloria in excelsis. sed debet dici be-
nedicamus domino. Et in missa pro mor-
tuis **R**equiescat in pace. **S**i queratur
quare non in fine cuiuslibet misse dicatur
Ite missa est. responso. Corpus christi
misticum quod est ecclesia est triplex. I.
quod est in celo glorificatum id est sancti
qui sunt in paradiso. Aliud quod adhuc
in teris ambulat id est fideles qui sunt in
mundo isto. Aliud quod iam recessit de
hoc mundo nondum tamen adhuc est in
paradiso id est fideles qui sunt in purga-
torio. Licet ergo quolibet missa totum
corpus christi misticum recipiat. sicut pa-
tet per triplicem hostie partitionem. tamē

in istum triplicem differentiam conue-
nit missas tripliciter appropriare. **Q**ue-
dam enim celebrantur ad honorem san-
ctorum et quia ipsi iam sunt coram deo
ideo in talibus missis licentiam popu-
lus et dicitur. **I**te missa est quasi dicatur
festinate ingredi in illam requiem. **Q**ue-
dam specialiter celebrantur ad salutem
viventium. et quia non sumus certi de sa-
lute nostra ideo debemus esse solliciti ne
per nostram ignaviam in nobis misse
efficacia evanescat. **I**deo dicitur in mis-
sis istis in fine. **O**mnino tempore benedi-
camus domino. In illud prophete **B**e-
nedicam domino in omni tempore. **Q**ue-
dam dicuntur specialiter ad requiem de-
functorum in illis dicitur. **R**equiescat
in pace. Et nota quod sacerdos convertit
se quinque ad populum et septies eum
salutat. **Q**uoniam quinque convertit se ad
populum signat quod christus quinque ap-
paruit in die resurrectionis sue. **P**rimo
Marie magdalene in orto. **S**ecundo
mulieribus cunctibus vel reclinatis de
monumento. **T**ercio beato Petro sed
ubi vel qua hora nescitur et ideo quando
tercio convertit se sacerdos non loquitur
alte. **Q**uarto apparuit discipulis quan-
do intravit ad eos ianuis clausis et tho-
mas non erat cum eis. **Q**uinto appa-
ruit duobus discipulis cum eis in emaus.
Quoniam autem septies salutat populum sig-
nat quod in virtute misse salutem consequi-
tur eternam in qua habemus septem do-
tes quatuor a parte corporis et tres a p-
te anime. **N**ota etiam quod cum sacer-
dos incipit missam in dextera parte al-
taris et postea vadit ad sinistram et iterum
redit ad dexteram. signat quod christus de
dextera patris venit ad sinistram mundi
di. et iterum rediit in die ascensionis
ad dexteram patris iuxta illud **J**ohan-
nis. **E**xii a patre et veni in mundum.

iterum relinquo mundum et vado ad patrem. Si autem queratur utrum cano debeat dici tarde vel cito. id est an debeat sacerdos multum morari in canone dicendo vel non. Dicendum quod sacerdos debet cum bona maturitate et cum magna attentione dicere omnia verba canonis non tamen debet ibi morari multum ne misce morientes. id est dyabolice temptationes perdant suavitatem vnguenti. id est suavitatem huius sacrificii. quia voluntas hominis mutabilis est et nunquam eodem statim permanet. Et ideo sub figura est dictum filiis israel quod comederent agnum pascalem festinanter. Notandum etiam quod missa nunquam debet dici sine lumine ad significandum quod ibi tractatur de vera luce illuminante omnem hominem venientem in hunc mundum. Job. primo ca. Et ista sufficiant de ritibus missae licet multa alia possent dici.

Quomodo occurrendum est defectibus qui possunt accidere in missa. qui sepius contingunt ex negligentia ipsorum sacerdotum. Ca. xi.

Si maius periculum intendit ibi est plene periculum. Et quia in celebratione missae nisi debito modo fiat imminet periculum maximum. Ideo defectus qui possunt in celebratione missae contingere debent summo peccato precaveri. Et si contingant sunt ut melius poterit corrigendi. Potest ergo defectus esse in missa ante consecrationem vel in ipsa consecratione vel post consecrationem. Ante consecrationem potest esse defectus si non ministratur debita materia puta si loco vini mistetur aqua. Unde ponatur quod sacerdos vel ille qui servit sibi in missa ponit in calice aquam

quam credens esse vinum album quid debet facere sacerdos. Dicendum quod sacerdos aut percipit istum errorem ante consecrationem aut post. Si percipit ante consecrationem debet aquam eijcere et ministrare vinum cum aqua et sic peragere ministerium suum. Si autem advertat post consecrationem corporis aut advertit antequam sumat corpus aut postquam sumpserit corpus. Si antequam sumat corpus debet ministrare vinum cum aqua in calice et reicere ab illo loco. Simili modo postquam cenatum est et prosequi totum usque in finem. Si autem advertit post sumpcionem corporis debet administrare etiam hostiam non consecratam et ponere vinum cum aqua in calice et reincipere a principio canonis secundum quosdam. tamen credo quod sufficeret reincipere ab illo loco. Communicantes et memoriam venerantes et perficere ministerium suum. Et si dicas quod forte iste non percipit istum errorem quousque sumpserit aquam que loco vini fuit posita in calice et sic non est ieiunus et sic videtur quod non debet celebrare. In isto casu sic dico quod istud est tenendum per regulam generali quod quaecumque sunt duo precepta fortius magis obligat circa celebrationem missae sunt duo precepta. Unum preceptum est quod missa dicatur a ieiuno. Aliud preceptum quod sacramentum integrum perficiatur. id est quod celebrans semper consecret sub utraque specie. scilicet panis et vini. Constat autem quod preceptum de integritate sacramenti fortius est quam preceptum quod sumatur a ieiuno cum illud respiciat essentiam sacramenti. Istud usum sacramenti. quare quantumcumque iste sumpserit aquam et sic non est ieiunus. nihilominus tamen debet facere sicut dictum est quod habeat scilicet hostiam non consecratam et vinum et aquam et reincipiat a

principio canonis vel ab illo loco **C**ommunicantes etc. Et sic totum prosequatur usque in finem. Sed quid de illo qui ministravit vinum in calice et non apposuit ibi aquam quid faciendum est in hoc casu. Dico quod si sacerdos aduertit istud ante consecrationem sanguinis debet ponere aquam in calicem et sic consecrare. Si autem aduertit post consecrationem sanguinis debet contineri in negligentia et procedere in missa quia vinum est propria materia huius sacramenti. non aqua ut dictum est supra. debet tamen admisceri ex quadam congruitate. Sed quid si sacerdos aduertit venenum esse immixtum in calice vel araneam vel muscam ibi cecidissent quid debet sumere. Certe quantum ad venenum et araneam dico quod non. ne calix vite fiat sibi calix mortis. Sed sanguis ille debet poni in aliquo vase mundo et apto et ponitur inter reliquias cum aliqua scriptura notificante ibi esse sanguinem christi et quod non sumatur ab aliquo quia speciebus illis est admixtum venenum et ubi sacerdos sumpsit corpus debet ponere aliud vinum in calice cum aqua et reincipere ab illo loco. Simili modo. Si autem iaz sumpsit corpus debet habere aliam hostiam ut dictum est supra. Quantum autem ad muscam dico quod propter muscam non debet dimittere quoniam sumat. non tamen credo quod debet transglutire muscam. sed sufficit quod lauetur et lotio sumatur. Si autem timeatur de vomitu comedat aliquid prohibens vomitum et musca comburatur et cinis in sacratio reservetur. Et idem dico de aranea. quod scilicet debet comburi et cinis in sacratio reservari. Sed pone quod quando sacerdos elevat hostiam apparet sibi species pueri vel carnis quid fiet tunc. Dico quod aut apparet ita omnibus aut sacerdos

non tamen. aut populo tamen. Si apparet ita omnibus aut sacerdoti tamen in isto casu debet effundi orationes ad deum ut reuertatur ad speciem panis et si fiat debet sumi si autem debet haberi alia materia et consecrari et sumi. Si autem non appareat sacerdoti. sed populo tamen debet sumi a sacerdote. Sed quia potest contingere quod calix cadat et sanguis effundatur. quid ergo faciendum est tunc. Dicendum quod quicquid agendum est in isto casu docemur ex quodam decreto patris pape. in quo decreto dicitur. Si per negligentiam aliquid stillauerit in terram lingua lambatur et tabula radatur. si non fuerit tabula ut non conculcetur locus radatur et igne consumatur. et cinis inter altare condatur et sacerdos. xl. diebus peniteat. Si super altare stillauerit calix sorbeat minister stillam et tribus diebus peniteat. Si super linteamen altaris stillauerit et ad aliud stilla pervenerit quatuor diebus peniteat si usque ad tertium diem stillauerit. id est stilla pervenerit novem diebus peniteat. Si usque ad quartum. xx. diebus peniteat et linteamina que tetigerit stilla tribus vicibus minister abluat calice supposito et aqua ablutionis sumatur vel in aliquo vase iuxta altare condatur. Si quis per ebrietatem eucharistiam euomuerit si laycus est. xl. dies peniteat. Clerici vel monachi dyaconi vel presbyteri. lxx. diebus peniteant. Episcopus. xc. Si vero infirmitatis causa euomuerit septem diebus peniteat. Ista habentur de consecratione dist. ij. ca. si per negli. et c. si quis per ebrietatem. et materia illius vomitus debet accipi et comburi et cineres iuxta altare recondi. Que penitentia debet esse ista. Dicunt aliqui quod omnibus diebus illi penitentia debet ieiunare in pane et aqua et cessare a communione. Alii dicunt quod fuit

Si fusa in terra conditur

ficit q̄ faciat aliquam abstinētiā vel dicat aliquas orationes. Sed pone aliquis sacerdos induit se ad missam et p̄ q̄ iaz p̄cessit in missa recolat se aliquod peccatum mortale cōmisisse de quo non fuit confessus. vel recolat se excomunicatum fuisse: quid faciet iste sacerdos si p̄cedat. videtur peccare mortaliter. q̄a iudicium sibi manducat et bibit. Si autem ex toto dimittit magnum scandalum in populo generat. Dicunt quidā q̄ talis sacerdos non debet dicere verba consecrationis. sed simplicem hostiam debet sumere. sed istud non est verū ymmo est erroneum. quia faciendo sic videtur graviter peccare. quia talis videtur deum illudere faciendo irreuerentiam sacramento et populo: decipit quē facit ydolatrā et ita ei se asirigit. Ita habetur extra de celebra. missa. capi. de homine. Et ideo dico q̄ si iste non possit dimittere missam absq̄ scandalo q̄ doleat et peniteat et p̄teratur d̄ peccato suo. Doleat etiam quia ita tarde penitet et p̄ponat confitei q̄ cito poterit habere oportunitatem et consecret in nomine domini. quia in isto casu summ⁹ sacerdos absoluit eum. Et licet quidam dicat simile esse in sententia excommunicationis. An credo q̄ si sacerdos in isto casu nō processit ad consecrationē debet dimittere fingendo se ipsum infirmum et habere aliquam legitimā necessitatem. et si non potest dimittere doleat et proponat se absolui facere et credo q̄ quātum ad illum punctum est absolutus a summo sacerdote et hoc quātum ad culpā. Utrū autem sit absolutus quātum ad penam irregularitatis: non determino quo ad nunc. Sed pone q̄ sacerdos habet conscientiam q̄ omisit aliquid de verbis canonis nunquid debz ea repetere. Dico q̄ aut habet conscientiam p̄babilem et

quasi certam aut habet conscientia leuē et scrupulosam. Si habz conscientiam certā vel multum p̄babilem q̄ dimisit aliquid de verbis canonis. debz repetere potissime si habeat talē p̄sciētiā de verbis p̄secrationis. q̄ si intelligit iteratū quod dubitatur supple p̄babiliter vel nescitur esse factū. vt d̄ de p̄se. dis. iij. cum nulla. et de p̄sbi. non bap. c. veniens. Debz tamē vt credo sacerdos hēz istam intētiōem. si dixit ista verba nō intendo ea repetere cū intētiōe considerandi. sed si non dixi nunc dico ea extra de bap. et eius effectū. c. ij. Propter autē leuē et scrupulosam conscientiam non debent iterari huiusmodi verba. Et ideo sacerdos multū debet esse attentus et relictus q̄n dicit hec verba. Sed pone sacerdos quādo missam dicit faciendo signacū hostia forte propter frigus vel p̄pter inaduertentiā vel aliquid aliud cadit hostia in sanguinem quid debz fieri. Dico q̄ debz eā dimittere ibi ne extrahat eā inde. s̄ sumat eā cū sanguine q̄ signa et fractiones q̄ sūt cum hostia magis sunt in significatiōe q̄ sint de essentia misse. Pone etia q̄ p̄pter frigus sanguis p̄gelatur in calice tunc sacerdos tñ debz exalare in calice q̄ liquefiat tamen credo q̄ tñus eēt q̄ calix inuolueretur pannis calidis et si non p̄ficeret q̄ poneret in aqua feruēti cauendo tñ ne aqua intraret. Et pone sacerdos q̄n dicit missaz mori aut p̄cuti aliqua infirmitate ita q̄ non p̄t finire missā quid faciendū est in isto casu. Dico q̄ circa istam materiā est vna regula generalis. s̄. q̄ semper ille qui dicit missam debet sumere et perficere illud sacramentum si possibile sit et si non potest alius debet sumere et perficere loco eius. In casu ergo p̄posito. dico q̄ sacerdos aut moritur vel impedit ante in

reptionem canonis aut post. si ante nō est curandum. si post. aut ante consecrationem aut post. si ante. alius sacerdos debet se induere et incipere ubi ipse dimisit. Sed si moriatur vel impediat per consecrationē alius sacerdos debet supplere quod remanet supplendus et suscipere sacramentū. Sed ponatur quod moritur vel impeditur postquam sumpsit corpus et antequam sumat sanguinem. In isto casu dico quod alius sacerdos debet sumere sanguinem et complere officium missae. **S**ed pone quod mus vel alia bestia sumat species consecratas. Dico quod si possent extrahi ille species ab illo animalis deberet aperiri et species ille reuerenter poni in sacrario. et animal comburi et cineres intra altare recondi. Sed pone quod aliquis sacerdos per tū tempus reliquit illas species quod sunt iam putrefacte vel corrupte quid debet fieri de istis speciebus. Dico quod istud in hac materia habendum est per regulam generali quod tam diu manet sub istis speciebus corpus et sanguis Christi quod diu manet substantia panis et vini. et tam cito sub istis speciebus definit esse corpus et sanguis Christi quod cito definit esse substantia panis et vini. Et ideo si ille species venerint ad tantam corruptionem quod substantia panis et vini non manet sub eis. iam non est ibi corpus et sanguis Christi. et ideo non debent sumi sic consecrate. Sed sacerdos postquam sumit in missa corpus Christi sumat eas reuerenter sed non ut consecratas. Si autem non reuerunt ad tantam corruptionem quin sub eis posset manere et maneret substantia panis et vini deberent sumi ut consecrate. Sed quid si ex illis speciebus corruptis sint generati vermes quid debet fieri ex illis vermibus. Dico quod debent comburi et cineres intra altare recondi et sacerdos ex cuius negligentia acciderit de-

bet grauitur puniri. Et ideo sacerdos debet cauere ne nimis longo tempore relictus eucharistiam nec quod referuet eam in loco nimis humido. Ita quod ille species possent de facili corrumpi. **D**ec circa sacramentū eucharistie et eius ministeriū et ornamenta perstrinxi breuiter ut simplices in aliquibus certitudinem inuenerent et in alijs longum tractatū exigunt ut daretur eis occasio dubitandi cogitandi et interrogandi.

Continuatio ad subsequentia

Ordinē in huius libelli principio positū prosequendo dicto de sacramentis que producunt promouent et conseruant hominē in esse spiritali. quod sunt baptismus confirmatio et eucharistie sacramentū. Dicendum est nunc de sacramentis que si ceciderit homo faciunt ut resurgat et ista sunt penitentia que sanat hominem a peccato et sacramentum extreme unctionis que sanat reliquias peccatorum. Verum quia in secunda pericula huius opusculi agitur de confessionum audientia et penitentiarum impositione. Ideo tractatus de sacramento penitentie usque tunc differatur ne oporteat reiterare eadem. Quia etiam dignius debet precedere minus dignum. Sacramentum autem ordinis est dignius sacramento extreme unctionis. Ideo primo dicendum est de sacramento ordinis. Quod de sacramento extreme unctionis.

Tractatus quintus prime partis de sacramento ordinis.

Quia conferre sacramentū ordinis dicitur et regulariter ad solos episcopos pertinet. qui unctionum sacramenta que eos teste beato Iohanne de omnibus edocet receperunt. Ideo circa materiam sacramenti ordinis pauca dicam. Cum sanctos et venerabiles episcopos sic habeo tanquam patres et dominos et habere de fide in magistros. Quia quia sacerdotibus omnibus tota eorum potestas in collatione ordinum tribuitur. ideo aliqua de sacramento ordinis expedit eos scire que sub breui perpendio comprehendam. Et hec quo ad nunc ad quinq; possunt reduci. de quibus per ordinem est agendum. Primo quid est ordo. Secundo quot sunt ordines. Tercio in quo ordine imprimatur character. Quarto quo actu imprimatur character cuiuslibet ordinis. Quinto que requiruntur in suscipiente ordines. **Quid est ordo.** **Ca. primū**

Ordo ab huiusmodi de sancto victore describitur sic Ordo est signaculum in quo et per quod spiritalis potestas seu officium tribuitur ordinato. Et ponitur ibi potestas quo ad ordines proprie dictos. sed officium ibi ponitur quo ad ordines communiter dictos. **Quot sunt ordines.** **Ca. ij**

Numero ordinum diversificantur doctores canonice et theologi. Doctores autem canonice dicunt quod sunt novem ordines scilicet Psalmistatus. Hostiariatus et Lectoratus. Exorcistatus. Acolitatus. Subdiaconatus. Diaconatus. Presbyteratus et episcopatus. Et forte ratio que movet do-

ctores canonice est quoniam cum in quolibet ordine tribuatur spiritalis potestas vel officium ubi est spiritalis potestas vel officium ibi est spiritalis ordo. Sed in episcopatu tribuitur spiritalis potestas et in psalmistatu spiritalis officium. ideo episcopatus est spiritalis ordo et etiam psalmistatus. ut ergo militans ecclesia correspondeat triumphanti. sicut in triumphanti ecclesia novem sunt ordines angelorum. ita in militanti sunt novem ordines ministrorum et est ista satis apta congruentia. Doctores vero theologi multi et quod plures ex eis tenent quod non sunt nisi septem quia ponunt quod psalmistatus non est ordo nec etiam episcopatus ut sic septiformi gratie spiritus sancti respondent septem ordines. Quicquid sit de hoc satis puto quod psalmistatus non est ordo sicut nec prima tonsura. de qua magis videretur cum psalmistatus conferatur a simplici sacerdote. **Prima autem tonsura ordinarie ab episcopo confertur.** Unde ut dicunt doctores prima tonsura non est ordo sed dispositio ad ordines dispositio in qua non necessitatis sed congruentie. De episcopatu vterque sit specialis ordo dubito et ideo istud dimitto determinationi maiorum. Thomas autem in quarto suo dicit quod ordo dicitur tripliciter. Uno modo ordo est nomen officii. et sic psalmistatus est ordo. Alio modo est nomen dignitatis et sic episcopatus est ordo. Alio modo est nomen cuiusdam specialis potestatis. et sic non sunt nisi septem ordines tantum. Et isto modo possunt concordari iura et opiniones doctorum. Numerus autem et sufficientia istorum septem ordinum sic potest communiter haberi a doctoribus. Omnis ordo ideo dicitur ordo. quia ordinatur ad corpus christi. put in sacramento eucharistie continetur.

De impressione

Si in quolibet ordine imprimitur
caracter. Unde notandum qd caracter
nominat aliquam virtutem qua quis po-
test actum aliquem efficaciter perficere
sicut prius dictum ē. **Capitulum. iij**

Quod dictum est supra cum ageretur
de sacramentis in generali character sit
dam spiritualis potestas per quam reci
piens sacramentum imprimens sibi ca
racterem potest facere vel recipere aliqd
quod non potest ille qui non recipit hu
iusmodi sacramentum. Et ideo recipi
ens quemlibet ordinem potest facere al
quid spirituale quod non potest ille qui
caret ordine illo. Sicut presbiter po
test consecrare: quod non potest facere
qui non est presbiter. Ideo in quolibet
ordine imprimitur character. Et si dicas
quod si ordinatus potest facere ea que sunt
ordinis. sicut non accolis potest preare
hostiam et potest portare viceolos ad
altare. non valet quia secundum quod dicitur co
muniter illud possumus quod de iure pos
sumus. nullus autem potest de iure ea
que sunt ordinis nisi sit ordinatus. No
tandum tamen quod characteres omnium or
dinum presupponunt characterem bap
tismi. Cum enim baptismus sit ianua et fun
damentum omnium sacramentorum et secundum
apostolum. ubi fundamentum deest su
per edificari non potest. nullus nisi sit bap
tismus potest esse capax alicuius sacra
menti extra de presb. non bap. ca. xxi. sed
nunquid character alicuius ordinis
presupponit characterem alterius ordi
nis. id est utrum ille qui non est subdiaconus
potest ordinari in diaconum vel non
diaconus in presbiterum. Dico quod de
necessitate character unius ordinis non
presupponit characterem alterius ordinis.
Unde non subdiaconus potest ordinari
in diaconum et non diaconus in sacer
dotem licet non debeat ymo de rigore iu
ris debet deponi si ex malicia vel igno
rantia aliquem ordinem pretermisit.
sed ex negligentia episcopi imposta ei

penitētia pro eo q̄ sic ignoranter vel negligenter medium ordinem pretermiſit. ad ordinem pretermiſſum poteſt promoueri interim a ſuperioris ordinis executione ſuſpenſus. **Gregori⁹.** Ordinate ad ordines eſt accedendum. nā caſum appetit qui ad ſummi loci faſtigia poſtpoſitis gradibus querit aſcenſum. diſtinctiōe. xlvij. Sicut olim. extra de cle. per ſal. promo. capi. vnico. **S**z nunquid caracter ordinis preſupponit tonſuram vel caractereꝝ confirmatiōis licz hugo dicit q̄ nullus niſi habeat primam tonſuram poteſt ordinari in ſacerdotem ar. quadrageſima diſtin. **S**icne tamen doctores communiter dicunt q̄ caracter ordinis non preſupponit neceſſitate primam tonſuram nec confirmatiōem. immo non tonſuratus vel non confirmatus poſſet ordinari: licet non debeat fieri. **D**ictum eſt enim ſupra q̄ tonſura eſt diſpoſitio ad ordines congruentie tantum. non autem neceſſitatis. **N**otandum tamen ſcōm illos qui ponūt q̄ epiſcopatus eſt ordo q̄ caracter ordinis epiſcopalis preſupponit caracterem ſacerdotalem. quia non ſacerdos nullo modo poteſt eſſe epiſcop⁹ iſtud videtur ſentire illud capi. extra de cele. prelato. capitulo ex litteris **O**rdo enim ſacerdotalis eſt quaſi ſubſtantiale fundamentum ordinis epiſcopalis

In quo actu imprimitur caracter in quolibet ordine. **C**api. iij.

Ubi loquod in quolibet ordine imprimitur caracter. videndum eſt in quo actu imprimitur caracter in quolibet ordine. **E**t eſt ſciendum q̄ cum in ſacramento ordinis caracter fit res ⁊ ſa

cramentum oportet q̄ ad impressioneꝝ caracteris concurrant duo que requiruntur in omni ſacramento ſcilicet aliquod ſenſibile ſignū quod eſt materia ſacramenti ⁊ aliqua verba determinata que ſunt forma ſacramenti. **I**n actu ergo in quo imprimitur caracter in ſacramento ordinis oportet q̄ ſint iſta duo ⁊ iſta ſunt traditiō alicuius ſacramenti deputati ad executionem illius ordinis. ⁊ prolatio aliquorum verborum. **I**n ordine ergo ſacerdotij imprimitur caracter ſcōz thōmam in traditiōe alicuius cum panis ⁊ vino ⁊ prolatiōe verborum que tunc dicit epiſcopus. ſc̄z accipe poteſtatem conſecrandi ⁊ c. **A**lij dicunt q̄ in victione manuum imprimitur ſibi caracter. **P**rimum tamen reputo verius. **I**n dyacono imprimitur caracter in traditiōe libri euangeliorum cum verbis ad hoc deputatis. **S**ubdyacono imprimitur caracter in traditiōe calicis tamē ſine panis ⁊ vino. **A**cólito enim imprimitur caracter vt dicunt quidam in traditiōe candelabri. **T**homas vero dicit in traditiōe vireoli. **E**t iſtud reputo veri⁹ quia vireolus directius reſpicit eucharistiā q̄ candelabrum. **E**xorciste imprimitur caracter in traditiōe libri exorcismorum. **L**ectori imprimitur in traditiōe libri lectionis prophetarum. **D**oſtarijs imprimitur in traditiōe clauis eccleſie. ita tamen q̄ in quolibet ordine dicantur ſimul cum traditiōe inſtrumenti verba ad hoc deputata. quia ſine verbis nihil fieret. **C**redo etiā q̄ non ſufficit q̄ epiſcopus porrigat huiusmodi inſtrumenta. immo oportet q̄ ordinandus corporaliter tangat ea quz iſtō videantur ſonare verba forme quam preſert epiſcopus dum porrigit huiusmodi inſtrumenta. **U**nde dicit. **A**ccipe. **E**t credo aduertat circa hoc diligenter

quilibet ordinandus.

Que requiruntur in suscipiente or
dines.

Capitulum. v.

Quoniam se

cundum philosophum in
secundo de anima Actus actiuorum nō
sunt nisi in patiente disposito. Ideo ut
ordines digne recipiantur. Sciē
dum qd ad hoc qd ordines rite et legiti
me et digne recipiantur in generali. re
quiruntur quatuor. Primum est se
xus debitus scilicet qd sit masculus.
Unde mulier non posset ordinari nec e
tiam posset recipere characterem alicuius
ordinis clericalis. ut dicit beatus Am
brosius super epistolam ad thimothē
um et habetur distinctione vicesimaquar
ta. Mulier. vicesima tertia questione
prima. Mulierem. extra de senten. ex
cōmū. De monialibus. Ratio autem
quare mulier non potest recipere caracte
terem alicuius ordinis est. Quia chris
tus qui fuit institutor sacramenti ordi
nis non promouit aliquam mulierem
ad aliquem sacrum ordinem. Licet er
go beatissima virgo maria dignior et ex
cellentior fuerit apostolis vniuersis nō
tamen illi. sed istis dominus clauēs re
gni celorum commisit. extra de peniten
tia et remissione. Noua. Et si forte in al
liquo capitulo inueniatur mulier vocat
ri dyaconissa. vel presbitera. intelligen
dum est qd illa vocatur dyaconissa sup
quam fundebatur aliqua benedictio ra
tione cuius consequbatur aliquod be
neficiū spirituale forte legendi omeli
am in matris. vel aliquid aliud quod
non liceat alijs monialibus. Presbite
ra autem appellabatur. quia scdm mo
rem primitiue ecclesie erat vxor presbi
teri vel aliqua vidua de rebus ecclesie

turam habens ad instar matris familias
vocatur presbitera. Et ita exponenda
sunt omnia capitula que loquuntur de
ista materia. Secundum quod req
uitur est etas legitima. circa quod sciē
dum licet doctores sacraz canonum fa
ciant arengas circa materiam istam ta
men videmus oculata fide nostris tem
poribus ad ordines promoueri pue
ros imberbes immo videmus aliquos
ad dignitates personatus. et etiam ad
episcopatum ad cardinalatum infra tē
pus taxatum. ad subdyaconatus susce
ptionem promotos. qd quia ex dispen
satione fit sedis apostolice: que spiritu
sancto dirigitur non debet ab aliquo re
probari. Istud tamen regulariter est te
nendum qd nisi in fauorem religionis fi
at nullus debet promoueri ad ordines
subdyaconatus. nisi ipse compleuerit
vicesimum annum. nec etiam ad ordi
nem sacerdotij nisi attigerit vicesimum
quintum annum. Credo autem qd domi
ni episcopi si necesse fuerit possunt in
hoc dispensare. et dispensant quotidie
prout exigit ecclesie necessitas que in o
nibus istis debet attendi. Tercium
quod requiritur est morum honestas.
Cum enim porte dignitatum vel ordi
num infamibus et suspectis patere non
debeat ut octuagesima distinctione dic
tum. extra de iure iurando. Relatum. sup
omnia requiritur in promouēdo ad or
dines seu ad ecclesiasticas dignitates.
qd sit ille bone fame et honestus moribz
et vita. Et cuius conditionis sit et quos
mores debeat promouendus ad sacros
ordines habere ostēdit apostolus in epi
stola ad thimothēum et in epistola ad
titum ita dicens. Oportet episcopum
sine crimine esse vni? vxoris virum so
brium prudentem pudicum ornatū ho
spitalem doctorem non violentum non

perculforem sed modestum non litigio-
sum non cupidum. nec neophitum. to-
muli sue bene prepositum. Et licet ista au-
toritas videatur intelligi de episcopo ta-
men secundum Augustinum et Ambrosium ex-
tendenda est ad alios ordinandos. d.
octogesima quarta Cognoscamus.

Notandum etiam quod de singulis condi-
tionibus positis in auctoritate predicta
multa essent dicenda tamen quia requi-
rerent magnū tractatum quasi superfici-
aliter pertrāsunt pauca dicam. Dic-
ergo primo sine crimine: quod non est in-
telligendum de omni crimine cum ne-
mo sine crimine uiuat. ut dicit Ihero-
nimo sine crimine uiuat. ut dicit Ihero-
nimo. Res pene contra naturā est ut aliquis
sine peccato sit. Et ideo intelligendum
est de crimine enormi. siue quocumque
mediocri. vulgato et notorio. Et nota
quod exis in peccato mortali quicumque siue
manifesto siue occulto peccat mortali-
ter recipiendo ordines sacros. sicut in reci-
piendo alia sacramenta. d. xl. multi. d.
xco. illud. xi. q. iij. audi. Et ideo quilibet
debet confiteri antequam recipiat sacros or-
dines. Secundo dicit unus uxoris
viz. Et istud intelligendum est negative
id est non plurium. d. lxxij. Posuisti.
Quia si intelligeretur affirmative seque-
retur quod virgines et qui nullam habu-
issent uxorem non possent promoueri quod
esset absurdum. Et loquitur apostolus
secundum morem primitiue ecclesie in qua licitū
erat ordinatis habere unā uxorem dum mo-
do habuissent eam virginem. modo au-
tem non est licitum cum votum castitatis
sacris ordinibus sit annexum. De bi-
gamiis quare non promouentur quid
est bigamia et quod modis contrahitur.
quo ad nūc taceo quia excederet metas
huius tractatus. Alię conditiones sci-
licet sobrium prudentem et ceterę sanę
sunt note. et ideo de eis nihil dico.

Notandum autem quod de diuersis capi-
tulis de corpore decretorum et decretali-
um colliguntur alię conditiones: que
non debent esse in ordinando videlicet
quod non sit sollemniter penitens. non curi-
alis. non seruus. seu ad ratiocinia obli-
gatus. non corpore viciatus. non de pē-
bitero vel alias illegitimē natus. nō ad-
ultus in egritudine baptizatus. non pe-
grinus vel ignotus. non minoris etatis.
De quolibet istorum prosequi exigeret
maiorē tractatum quā p̄sens opusculū
exposulet. Quartum quod requiri-
tur est peritia litterarum. Unde ordi-
nandus et promouendus ad regimen
animarum debet habere notitiā et per-
ritiam sacre scripture ad animas info-
rmas mandas. Et propter hoc statutum est
ut in ecclesijs metropolitanis teneantur
doctores theologie. et quod clerici exe-
untes prouinciam ad audiendum the-
ologiam. percipiant integra stipendia
sua et si non sufficiunt eis. ecclesia debet
eis necessaria et stipendia ministrare. ex-
tra de magistris. quia nonnulli. Debet
etiam habere peritiā scripturarum se-
cularium et hoc ad eruditionem ut pos-
sit discernere verum a falso et per eas ha-
bere adiutū ad sacram theologiam. Id
statutum est ut teneantur magistri arti-
um liberalium in singulis ecclesijs cat-
hedralibus et alijs: quarum possunt
sufficere facultates. qui earundem ec-
clesiarum clericos et alios scolares pau-
peres gratis instruant. propter quod al-
liquod comperens beneficiū magistro
assignet in ecclesia. extra eodez. capi-
p̄allegato. Et intelligo de scientijs
triuialibus. scilicet grammatica. logica
rethorica. et maxime de grammatica.
Quia quadruuiales scientie scilicet Ari-
smetrica Geometria. Musica Astrono-
mia Parum antequam nihil faciunt ad sci-

*Quia si intelligeretur affirmative seque-
retur quod virgines et qui nullam habu-
issent uxorem non possent promoueri quod
esset absurdum.*

entias pietatis. vt ait sanctus Iheronimus tricesima septima distinctione. Si quis grammaticam. **De** hoc scilicet quam scientiaz debent sacerdotes habere. require supra in probemio huius libri. Et licet multa alia circa materiaz sacramenti ordinis possent dici. ista tamen sufficiant ad hoc quod presens libellus exposulet.

Tractatus sextus prime partis. de extrema unctione.

Hinc de ^{sacri} ^{me} to extreme unctionis dicendum est. Circa quod consideranda sunt septem. **Primo** que est eius materia. **Secundo** que est eius forma. **Tercio** quis est eius minister. **Quarto** quis est eius effectus. **Quinto** quibus debz dari. **Sexto** in quibus partibus corporis debet fieri. **Septimo** utrum debeat iterari

De materia huius sacramenti. Capitulum primum.

Materia ^{sacra} ^{menti} extreme unctionis est oleum oliuarum ab episcopo benedictum. Et ratio quare oleum oliuarum est materia huius sacramenti est institutio xpi qui instituit illud sacramentum fieri in oleo quando apostolos misit oleo ungere infirmos et sanare eos. Et huic concordat promulgatio beati Jacobi apostoli: qui dicit. Infirmatur quis ex vobis inducat presbiteros ecclesie et orent super eum ungentes eum oleo sancto. Et est sciendum quod quando inscripturis inuenitur simpliciter oleum. intelligi debet de oleo oliuarum. quia illud est simpliciter oleum. alia autem non sunt. sed fuerunt inuenta vel propter defectum

in istis sicut oleum nucum. et olenz lini. et similia. Vel propter aliquam medicinam. sicut oleum amigdalorum vel oleum laterum. et similia. Ratio autem congruentie quare tale oleum est materia huius sacramenti est. **Proprietas** huius olei maxime conuenit effectui huius sacramenti. Est enim oleum mitigatum doloris. Ideo ponitur in vulneribus sanciant. vt dicitur in luca. Sed effectus istius sacramenti est mitigare dolores et spiritualem et corporalem vt dicitur infra quando agitur de effectu sacramenti quare oleum oliuarum est materia proprie huius sacramenti. **Notandum** autem quod ad hoc quod oleum oliuarum sit propria et conueniens materia huius sacramenti. oportet quod sit primo ab episcopo benedictum et istud innuit beatus Iacobus quando dicit. Ungentes enim oleo sancto. id est sanctificato. Ratio istius quare scilicet oportet quod sit sanctificatum posita est supra in tractatu de confirmatione capi. ij. vide eam ibi.

De forma sacramenti extreme unctionis. Capitulum secundum.

Forma istius sacramenti sunt verba que dicit sacerdos quando inungit infirmum ista. Per istam sanctam unctionem et suam precissimam misericordiam indulgeat tibi deus: quicquid soliquisti per visum per auditum. etc. Item quod in ista forma tangitur virtus istius sacramenti. De qua virtute dicitur infra. quando dicitur de eius effectu. Et sciendum quod discretio est inter formas aliorum sacramentorum et istius quod forme aliorum sacramentorum sunt indicatiue et discurrente per singulas. sed forma istius sacramenti est optatiua vt per aspicietur. **Notandum** autem quod in missali ambrosiano inuenitur ista forma. Ungo oculos tuos vel

aures tuas etc. et per istam sanctam unctionem etc. de hoc autem non est curandum sed forma qua unctioni romana ecclesia est observanda. Si autem aliquis querat quare in forma istius sacramenti magis unctioni romana verbo optativo quam in alijs formis. Dicendum quod istud est idem quia videtur dicuntur infra. istud sacramentum non debetur nisi propinquis mortis qui iam sunt in recessu a quibus optatur salus. ita ecclesia in forma ista optat salutem recedentibus ex hac vita.

De ministro extreme unctionis
Capitulum tertium

Minister huius sacramenti est presbiter et non alius. unde nullus nisi

si sit presbiter potest ministrare istud sacramentum. Et istud patet ex inducta auctoritate beati Jacobi. Infirmatur quis ex vobis inducat presbiteros ecclesie etc. Ratio quare solus presbiter est minister huius sacramenti est. quia ille qui habet dispensare sacramenta corporis christi ministri oportet quod habeat potestatem super corpus christi verum. sed iste est solus presbiter. quare solus presbiter habet ministrare sacramenta. nec est instantia de baptismo. quia baptismus est sacramentum maxime necessitatis. Ideo oportet quod habeat ministrum maxime communem. Unde hoc supra de baptismo. ca. iij. Utrum autem oporteat quod sint plures presbiteri vel sufficiat unus videtur ex auctoritate allegata quod sint plures quia dicit presbiteros in plurali.

Thomas in quarto suo videtur dicere quod si non possint haberi plures sufficit unus cum ministris. Ita tamen quod semper debet inungere et dicere verba. Et si ante hoc perfecerit moriatur vel aliter impediatur alius debet perficere illud quod

remanet perficiendum.

De effectu sacramenti extreme unctionis. ca. iij.

Effectus istius sacramenti est iste. sicut effectus in infirmitate corporali. ita suo modo debet esse in infirmitate spirituali. In infirmitate autem corporali sic est quod posito quod aliquis sit curatus ab infirmitate adhuc remanet in eo quedam debilitas corporalis proveniens ex pristina infirmitate. Ideo indiget duplici medicina. Una que sit egrotudinis sanatio. Et alia que sit debilitatis que emanet reparatio. Sic est spiritualiter. Infirmitas spiritualis est peccatum. unde psalm. i persona peccatoris. Miserere mei domine quoniam infirmus sum. Medicina sanatio istius infirmitatis est penitentia. sed postquam homo sanatus est ab ista infirmitate adhuc remanet in eo quedam debilitas spiritualis et contra istam debilitatem ordinatur istud sacramentum. Est et alius effectus quia per ipsum venialia peccata et oblita mortalia remittuntur. et gratia habita augetur vel nova confertur. Est etiam alius effectus quia si sit expediens anime suscipientis sanitas corporalis sibi restituitur virtute istius sacramenti. probantur omnia ista per auctoritatem inductam. Infirmatur quis ex vobis inducat presbiteros ecclesie et orent super eum. ungentes eum oleo sancto et alleviabit eum dominus a languoribus suis. et si in peccatis sit dimittetur ei.

Quibus debet dari extrema unctio
Capitulum quintum

Ex predicta auctoritate colligitur quod istud sacramentum non debet dari nisi infirmis

De extrema

quando dicitur. Infirmitas quis ex vobis
Non autem debet dari quibuscumque in-
firmis sed solum illis qui sunt in pericu-
lo et sunt propinqui morti qui cum deuotio-
ne ante perierant istud sacramentum: pos-
to etiam quod sunt frenetici. Cum istud sacra-
mentum non sit sacramentum nisi ex unum
non debet dari nisi ex unum vel illis qui
sunt parati ad exitum ab hac vita.

In quibus partibus corporis debet hoc
inungi. Cap. vi.

Quia purga-
ta materia medicina debet
applicari particule patienti
Ideo materia purgata per penitentiam
istud sacramentum quod est medicina ut
dictum est contra debilitatem derelictam
ex peccato debet applicari membris que
sunt organa sensuum per quos morbus
peccati in animam intrat. unde in sacra-
mento isto debet inungi oculi aures os
et nares manus et pedes et tenes. Ita
quod ad oculos dicat. per istam unctionem et
suam piissimam misericordiam indulget
at tibi deus quicquid deliquisti per visum
ad aures per auditum. ad os per gustum
ad nares per odoratum. ad manus per tactum
ad pedes per gressum. ad tenes per
ardores libidinis premittebo in singulis
per istam unctionem etc. Sed quid fiet
ceco a natiuitate qui non peccauit per vi-
sum. vel etiam de furto a natiuitate qui
non peccauit per auditum. vel de claudo
qui non peccauit per gressum debet inungi
in istis membris. Dico quod si licet cecus
non peccauerit videntem: tamen peccauit
forte inordinare visum appetendo. Et
item dico de furto et claudo. Esto etiam
quod aliquis non habeat oculos vel alia me-
bra in quibus ista unctio debet tamen in-
ungi in locis circa vicinis propter rationem

unctione

onem iam dictam.

Utrum extrema unctio debet iterari
Capitulum septimum

Quia in isto sa-
cramento non imprimitur ca-
racter manifestum est quod istud
sacramentum iterari potest. cum homo
possit multotiens ad mortem infirmari
Utrum autem in eadem infirmitate ho-
mo possit multotiens inungi. Dico quod
infirmitatum quedam sunt breuis termi-
nationis sicut sinochal vel sinachus vel
causon et sic de alijs. et in talibus infirmi-
tatibus non debet istud sacramentum ite-
rari. tamen si recidivaret aliquis cum re-
cidivum sit alia infirmitas a prima pos-
set iterato inungi. Alie sunt infirmitates
diuturne sicut prius febris ethica. et sic
de alijs que durant per annum vel plus
et sic cum in talibus infirmitatibus possit
homo multotiens venire ad punctum
mortis in talibus potest istud sacramentum
iterari. Ista est sententia Thomae in quar-
to suo Dicit tamen quod si inveniatur sen-
tentia alicuius doctoris in contrarium
non condemnat eam. Illud autem quod
dicunt quidam quod ille qui fuit inunctus
si curetur non debet postea se balneare
est quedam famitas quia sequeretur quod
episcopus cuius caput fuit inunctum
crismate non deberet lavare caput cum
eius unctio sit dignior ista. tamen quan-
do infirmus inungitur debet esse ibi ali-
quis minister qui cum stupa abstergat
locum unctionis et postea stupa illa de-
bet comburi. Continuatio ad subse-
quentia videlicet.

Tractatus septimus prime partis
de sponsalibus.

Expedito cum
dei adiutorio tractatum de sa-
cramentis
e i

De contractu

tramentis que generant vegetant nutriunt. promouent et reparent hominem in vita spirituali. Restat tractandum de sacramento quod hominem producit et generat in esse et vita corporali. scilicet de sacramento matrimonij. Quia vero libellus iste inuentus est propter simplices qui non sunt multum in iure periti. allegatioque multorum iurium que tam de iure canonico quam civilis in ista materia plus quam in alijs preceterminibus adducuntur simplicibus et minus proventis confusionem inducat. Idcirco ab huiusmodi allegationibus quantum potero abstinere cum simplices huiusmodi allegationes nec legere nec intelligere scirent. Quia autem secundum philosophum sicut dispositio precedit formam sic sponsalia precedunt matrimonium. Ideo primo de sponsalibus est agendum. Circa que consideranda sunt quinque. Primo quid sunt sponsalia et unde dicantur. Secundo qualiter contrahantur. Tercio qua etate debent contrahi. Quarto quis sit effectus sponsalium. Quinto in quibus casibus dissoluantur.

Quid sunt sponsalia.
Capitulum primum.

Sponsalia sunt futurarum nuptiarum promissio. Ex qua diffinitione que communis est canonistis et legistis patet quod sponsalia precedunt nuptias sicut presentens precedit futurum. Dicuntur autem sponsalia a spondeo des. quod idem est quod promitto.

Quot modis contrahuntur sponsalia.

Capitulum secundum.

Contrahuntur sponsalia quatuor modis. Uno modo nuda promissione

sponsalium

sicut quando dicitur. accipiam te in uxorem et accipiam te in virum. Alio modo datis aris sponsalicijs scilicet pecunia vel aliquibus alijs rebus. Alio modo autem subarratione et istud vulgariter dicitur desponsatio. sed proprie subarratio nuncupatur. Alio modo interueniente iuramento. ita tamen quod semper sint verba de futuro ut dictum est. quod si essent verba de presenti iam non essent sponsalia sed sacramenta.

Qua etate possint contrahi sponsalia

Capitulum tertium.

Post septimum id est etatem septem annorum: tam pueri quam puellae incipiunt iam habere discretionem que requiritur in sponsalibus contrahendis ideo post septimum possunt contrahere sponsalia. Si vero ante septimum ipsi vel parentes eorum nomine eorum contrahunt sponsalia nihil agunt nisi cum venerint ad septimum incipiant eis placere quia si convenirent ad septimum incipiant eis placere et tunc valent. Ita quod licet sponsus non cognoscat ipsam corporaliter. cum sanguinea tamen eius non poterit habere in uxorem nec econverso. Et nota quod etas apta contrahendi matrimonium in puella est duo decim annorum. In puero. xiiij. et si ante contrahant non est matrimonium sed sponsalia tantum nisi fuerint ita etati nubili propinqui quod possint carnaliter commisceri: cum tunc etate videatur malicia supplere.

Quis sit effectus sponsalium.

Capitulum quartum.

Sponsalia contrahuntur duobus modis quia quandoque contrahuntur sub conditione: quandoque pure. Si enim contrahantur sub conditione

apposita hoc potest esse multis modis. quoniam
 conditio apposita aut est possibilis aut impos-
 sibilis aut necessaria. Si sit impossibilis
 puta quod dixit contraham tecum si tige-
 ris digito celum. aut si sit necessaria pu-
 ta quod dixit contraham tecum si sol oria-
 tur cras. debent haberi pro non adiectis.
 id est non appositis. Si autem conditio
 sit possibilis. aut est honesta aut inhonesta
 Si sit honesta puta quod dixit contraham
 tecum si pater meus voluerit: vel si de
 centis marcas. non tenet matrimoni-
 um nisi conditio sit impleta. etiam si in
 contrahendo sponsalia fuerint appositum
 iuramentum. et istud intellige nisi carna-
 lis copula fuerit subsecuta inter eos. quod
 tunc dicitur verum esse matrimonium
 inter eos. quia videtur a condicione ap-
 posita recessisse. Si vero conditio sit in-
 honesta et sit contra naturam et substantiam
 matrimonij. puta quod dixit contra-
 ham tecum si pecures tibi venena sterilis-
 tatis vel per pecunia adulterandam te tra-
 das. vel donec inueniam aliam pulchri-
 orem. Ista conditio viciat contractum
 ita non sunt sponsalia nec matrimonij.
 Si vero conditio sit inhonestas sed non
 contra naturam matrimonij. puta quod dix-
 it contraham tecum si homines interfeceris
 vel si furtum feceris vel similia. pro
 non adiectis debent haberi et abijcienda
 et tenent sponsalia. Notandum tamen
 quod licet dictum sit quod sponsalia possunt con-
 trahi sub additione promissae pecuniae: non
 tamen potest promitti pecunia in modum
 pene. Et si promissa fuerint non tenet pe-
 ne. promissio nec debet peti. ut si dicatur sic
 nisi contraxero tecum tibi dabo centum
 marcas. non valet additio pene cum li-
 bera debet esse coniunctio. ff. de ver. obli. c.
 de sponsa. velut Si autem contrahant
 sponsalia pure. id est sine condicione et sint
 ambo apti ad contrahendum matrimoni-

um si in sponsalibus interuenit iuramen-
 tum compellendi sunt per excommunicationem
 summam matrimonium: nisi
 forte timeatur de proxicidio vel aliquo
 periculo. Sed si alter eorum praverit
 cum alio per verba de presenti iniungent
 ei penitentia de periurio et fide mentita
 et absoluetur ab excommunicatione. Si
 autem non interuenit iuramentum mo-
 uendi sunt consummare matrimonium
 non cogendi. quod inuita nuptie malos so-
 lent habere pueros Si autem neuter
 est in etate nubili tenentur expectare do-
 nec pueniant ad annos etatis legitimos
 ad matrimonium contrahendum. Et idem
 dico si vnus est in etate legitima et al-
 ter non. quod ille qui est in etate nubili tene-
 tur alius expectare. vel si se mutuo absol-
 uerint poterunt iudicio ecclesie separari.

In quibus casibus solvuntur sponsa-
 lia. Capitulum quintum

Ex quo sponsa-
 lia semel contracta ligant
 ita quod si contrahat postmo-
 dum sponsalia cum alia: et non est proces-
 sum ad carnalem copulam compellendus
 redire ad primam. Si vero cognouit car-
 naliter secundam. cum iam matrimoni-
 um dicatur. debet remanere cum secun-
 da et non redire ad primam. Soluuntur
 autem sponsalia in octo casibus. Pri-
 mus est si alter eorum vult transire ad re-
 ligionem quod potest facere altero iuni-
 to etiam si fuerit matrimonium per ver-
 ba de presenti contractum dummodo
 non fuerit per carnalem copulam con-
 summatum. et ille qui remanet in secu-
 lo remanet absolutus a vinculo spon-
 salium et hoc quando alter fuit professus re-
 ligationem illam. Secundus est quando
 sponsus non inuenitur quia transfert se

Inuita nuptie

Solvunt sponsalia in
 octo casibus

29

e ij

ad aliam regionem. recepta tamen prius
 us penitentia de peccato vel fide non ser-
 uata si per eam steterit quo minus matri-
 monium fuerit consummatur. Tercius si
 alter eorum post contracta sponsalia in-
 currit lepram vel paralysim aut oculos
 aut pedem aut manum amisit seu aliquid
 ei torpius euenit. Quartus si superueni-
 at affinitas. puta quod sponsus cognouit
 consanguineam sponsae vel econuerso. et
 ad hoc probandum sufficit sola fama. Qui-
 tus si mutuo se absoluerint. quidam ta-
 men non recipiunt istum casum. unde vi-
 cunt quod illa decretalis extra de spon. pre-
 terea. non est decretalis vel loquitur de per-
 missione compatia. Sextus si alter eo-
 rum fuerit fornicatus. Septimus quan-
 do sponsus de facto cum alia vel sponsa
 cum alio contrahit per verba de presenti
 vel per verba de futuro et sequitur carna-
 lis copula tunc soluuntur prima sponsalia
 propter maius vinculum superueniens. sed
 debet agere penitentiam de fide vel de per-
 missione mentita. Octavus quando mi-
 nor venit ad etatem legitimam et petit ab-
 solui a vinculo sponsalium et dare sibi li-
 centiam nubendi alio. Et nota quod omnes
 isti casus preter primum quando scilicet vult
 transire ad religionem intelligendi sunt
 de sponsalijs de futuro que proprie dicun-
 tur sponsalia. Nota etiam quod in duobus
 casibus de predictis ipso iure soluuntur
 sponsalia. scilicet quando intrant religionem
 vel quando contrahit matrimonium cum
 altero vel cum altera. In certis vero ca-
 sibus soluenda sunt per iudicium ecclesie

Incipit tractatus septimus prime par-
 tis de matrimonio.

Dest tractatum
 de sponsalijs dicendum est
 de matrimonio. Circa hoc

consideranda sunt octo. Primo quid
 est matrimonium et unde dicatur. Sec-
 undo qualiter contrahitur matrimoni-
 um. Tercio quando et ubi et quibus
 bis fuit matrimonium institutum. Quar-
 to que fuit causa institutionis matrimo-
 nij. Quinto qui possunt contrahere ma-
 trimonium. Sexto quot modis dicitur
 matrimonium. Septimo quot sunt bo-
 na matrimonij. Octavo que impediunt
 matrimonium.

Quid est matrimonium.

Capitulum primum.

Matrimonium

a doctoribus diffinitur sic.

Matrimonium est viri et
 mulieris coniunctio indiuiduam vite
 consuetudinem retinens. non dicit vi-
 ri et mulierum vel virorum et mulieris.
 quia non unus vir plures mulieres nec
 una mulier plures viros habere potest.
 Dicit indiuiduam vite. hoc est quod neu-
 ter absque consensu alterius potest conti-
 nentiam profiteri vel orationi vacare.
 et quod inter eos dum viuunt vinculum per-
 manet conjugale. Aliiter diffinitur sic.
 Matrimonium est viri et femine comuni-
 catio. consortium communis vite. diuini
 et humani iuris communicatio. Di-
 citur matrimonium de mater matris et
 munio munis. Unde matrimonium qua-
 si matris munium id est officium. quod
 dat mulieribus esse matres. vel ideo ma-
 gis denominatur a matre quam a patre. quod
 eius officium magis apparet in matre quam
 officium viri.

Quomodo contrahitur matrimo-
 nium.

Capitulum secundum.

Solo consen-
 su contrahitur matrimonium.
 qui si solus velit: certa

De sacramento

etiam cum ipso coitu frustratur. Ex quo enim vir per verba de presenti consentit maritali affectui in mulierem et mulier in virum suis verbis consuetis dicit. Accipio te in meam. et illa respondet. Accipio te in meum. vel sic. Volo te de cetero habere in uxorem. et illa respondet. Volo te habere in virum. vel quibusvis verbis vel signis exprimat consensus statim est matrimonium. et dico signis quod surdus et mutus possunt contrahere matrimonium. Verumtamen si loqui possunt contrahentes: verba sunt necessaria quantum ad ecclesiam consensum mutuum continentia vel exprimentia.

Ubi et quoniam fuit institutum matrimonium

Capitulum tertium.

In paradiso terreftri fuit matrimonium institutum et etiam ante peccatum. Quibus autem verbis fuit institutum. dicunt aliqui quod illis. Crescite et multiplicamini et replete terram. Sed non credo istud esse verum. fuerunt enim verba illa potius benedictio nubentium. Unde dico quod verbis ad prophetico ore prolatis fuit institutum: quando dixit. hoc nunc os ex ossibus meis et caro de carne mea. propter hoc dimittet homo patrem et matrem et adheret uxori sue. et erunt duo in carne una. Unde hoc supra de sacramentis in generali. c. primo.

Que fuit causa institutionis matrimonij.

Capitulum quartum.

De sunt principales cause matrimonij: et que sunt secundarie. Principalis causa et prima est susceptio sobolis. et propter hanc causam deus instituit matrimonium in paradiso ante pec-

matrimonij

catum inter primos parentes quibus dixit. Crescite et multiplicamini. Secunda causa est evitatio fornicationis. et ista habet locum post peccatum. unde de ista dicit apostolus. Propter fornicationem unusquisque uxorem suam habeat et unaqueque virum suum. Cause secundarie sunt multe. scilicet. pacis reformatio. pulchritudo uxoris et diuine et similia. Ita tamen quod intentio principalis illorum qui contrahunt non feratur ad ista sed ad duo prima.

Qui possunt contrahere matrimonium.

Capitulum quintum.

Non homo qui potest consentire in conjugalem affectum et carnalem copulam exercere nisi expresse prohibeatur potest contrahere matrimonium. Dico quod consentire potest quoniam licet puer infra etatem legitimam constitutus. hoc est infra. xij. annos: et puella infra duodecim dicat apta verba ad matrimonium contrahendum. tamen quia consentire non potest nullum est matrimonium. Similiter ille qui insanus est vel furiosus dicat illa verba non contrahit. quod consentire non potest. et verum est quod diu est in furore constitutus quoniam si aliquo modo habeat lucida intervalla et aliquo modo redijt ad sanam mentem habere potest et testari et oia que alij possunt potest et ipse. ut C. de codicillis. nec codicillos. vij. q. i. quamvis triste. Dixi carnalem copulam exercere et ideo ille qui caret utroque testiculo vel est frigidus naturaliter contrahere non potest. Dixi etiam nisi expresse prohibeatur quia edictum de matrimonio contrahendo est prohibitorium. id est omnibus qui non prohibetur admitti et contrahere potest. Prohibentur enim aliqui

De sacramento

matrimonii

propter votum propter ordinem. et ita de aliis impedimentis: de quibus dicitur infra. Et nota quod matrimonium contrahi potest inter absentes per procuratores sicut fuit factum inter dominum regem oragosi. et dominam reginam que nunc est.

Quot modis dicitur matrimonium
Capitulum sextum

Matrimonium dicitur multis modis. Nam matrimonium aliud legitimum aliud clam destitutum. Matrimonium legitimum est quando ab his que super feminam potestatem habent exoritur et a parentibus sponsatur et legitimum dicitur ac a sacerdotibus ut mos est benedicuntur a parantibus custoditur et solenniter accipitur. non tamen intelligas quin sine solennitatibus istis possit esse verum matrimonium. Sed sicut est in aliis sacramentis quod quedam sunt de necessitate sacramenti. quedam de sollemnitate tantum. ita et in matrimonio quedam sunt pertinentia ad substantiam matrimonij sicut consensus per verba de presenti expressus. et iste solum facit matrimonium. quedam sunt ibi ad sollemnitatem et decorem sicut sollemnitates predictae sine quibus est verum et legitimum matrimonium quantum ad virtutem licet non quantum ad honestatem. Clam destitutum matrimonium est quod fit sine sollemnitatibus predictis. et qui sic contrahunt exponunt se magno periculo. posset enim alter alterum dimittere quando vellet et de facto cum alio vel cum alia contrahere: et sic in adulterio manere. unde talibus consilendum est in foro penitentiae et de novo in facie ecclesie contrahant. Item matrimonium aliud initiatum aliud

consummatum. Initiatum per verba de presenti. perfectum siue consummatum per carnalem copulam. Notandum tamen quod matrimonium potest esse perfectum duobus modis. uno modo sanctitate. alio modo significatione. Matrimonium ergo potest esse perfectum sanctitate ante carnalem copulam. Unde beatus Augustinus scribens ad quamdam que simul cum viro suo votum emiserat castitatis dicit sic inter cetera. non quia pariter temperabitis a commixtione carnali ideo maritus tuus esse desiderat. immo tanto sanctius coniuges manebatis quanto sanctiora concorditer placita servabatis. Sed matrimonium non est perfectum significatione ante carnalem copulam. coniunctio enim corporum viri et uxoris significat coniunctionem nature divine et humane in persona filij dei. vide de hoc supra de sacramentis in generali. cap. 1. Et sic soluitur illa questio. utrum inter beatam virginem Mariam et Ioseph nutricium domini nostri Iesu Christi fuit perfectum matrimonium quia fuit perfectum sanctitate sed non significatione. Qui dam dicunt matrimonium initiatum per sponsalia de futuro ratum per consensum de presenti. consummatum per carnalem copulam. Item matrimonium aliud legitimum et non ratum. aliud ratum et non legitimum. Matrimonium legitimum et non ratum est inter fideles. et dicitur legitimum quia legali institutione vel prouincie moribus non contra iussionem domini contrahitur. sed non est ratum matrimonium: quia sine fide fit. Augustinus. Non est ratum coniugium quod sine deo est ratum. sed non legitimum est quod inter legitimas personas fideles fit sed sine legitima sollemnitate contrahitur.

agrimo Capiti

Clam destitutum

Mariaa
Ioseph

De impedimento

matrimonij

Ratum & legitimum matrimonium ē inter legitimas personas cuꝝ debita solemnitate contractum.

Que sunt bona matrimonij.

Capitulum septimum.

Bona matrimonij principaliter sunt tria scilicet fides proles & sacramentum. In fide attenditur ne post vinculum conjugale cum alio vel cum alia coeat. In prole amanter suscipiatur religiose educatur. In sacramēto ut coniugium non separetur: & nota q̃ prima duo bona quādoq; sunt in matrimonio quādoq; non. Tercium vero inseparabiliter adheret matrimonio.

De impedimentis matrimonij.

Capitulum octauum.

Impedimenta matrimonij sunt duodecim que impediunt matrimonium contrahendum & dirimunt iā contractum. si tamen ipsa vel aliqua ipsorum precedant matrimonium quoniam am consensum conjugalem excludunt. Si vero sequatur matrimonium nullū prestant impedimentum. sicut patet per ista exempla. furiosus non potest contrahere matrimonium. tamen si postq̃ contraxerit efficiatur furiosus non propter hoc soluitur matrimonium. Item qui habet utrūq; testiculum sectum nō potest contrahere matrimonium. Si vero post contractum matrimonium sectetur non propter hoc soluitur matrimonium. Et ita intendendum est de alijs impedimentis. Que autem sunt impedimēta matrimonij his quatuor versibus continentur. Error. conditio. votum. cognatio criminē. Cultus disparitas vis ordolis ligamen honestas. Si sis affinis si

forte coyre nequibis. Nec facienda verant conubia facta retractant. Preter ista duo decim sunt alia duo impedimēta que impediunt & dirimunt matrimonium contrahendum sed nō dirimunt iā contractum. scz tempus feriarum & in dictū ecclesie. vnde verius. Ecclesie vetum nec non tempus feriarum. Impediunt fieri permittūt facta teneri. Quaaliter intelligi debeat dicēdum ē de vnoquoq; eorum.

De impedimento erroris.

Numeratis omnibus impedimentis & quolibet eorum dicendum est. Et primo de impedimento erroris persone qui ex sui natura non ex cōstitutione ecclesie sicut pleraq; impedimēta matrimonialē consensum excludit quoniam qui errat non consentit. vt. ff. de iure omnium. si per errorem & errantis voluntas nulla est. vt. C. de iure & facti igno. cum per testū non idcirco. Unde si vir vel mulier errat in matrimonio contrahendo nullus est consensus qui solus facit matrimonium. Nota tamē q̃ triplex potest esse error circa personam. Unus ipsius persone vt si de petro credatur q̃ sit guilbelmus erratur circa personam. Alius est error fortune vt si de paupere credatur q̃ sit diues. Alius error qualitatis vt si de ignobili credatur q̃ sit nobilis. vel de corrupta q̃ sit virgo. Vnde error persone impedit matrimonium. vt si credens contrahere cum Barbara contrahit cum Maria nullus est matrimonium. Error autem qualitatis & fortune non impedit matrimonium. verbi gratia. Aliquis contrahit cum aliqua credens eam esse virginem: vel filiam regis: & tamen ipsa est meretrix

Impedimentum Erroris

h. error in pna

De impedimento

matrimonij

vel filia rustici tenet matrimonium vel credit contrahere cum diuite et contrahit cum paupere tenet etiam matrimonium. tricesima nona questione prima. Dis ita. x.

De impedimento conditionis.

Impe-
dimen-
tum conditionis inductum
est ab ecclesia in fauorem li-
bertatis. Et de hoc sciendum est quod si mu-
lier contrahit cum seruo scienter. vel li-
ber cum ancilla tenet matrimonium et
validum est. Si vero libera contrahit
cum seruo ignoranter quem credit esse
liberum. vel liber cum ancilla nullum est
matrimonium inter eos nisi postquam co-
gnouit vir eius conditionem esse talez
consentiat in eaz verbo vel facto vel car-
nali copula. Nota tamen quod error dete-
rioris conditionis impedit et dirimit
matrimonium non autem error paris
vel melioris ut si seruus contrahit cum
ancilla quam credit liberam vel cum li-
bra quam credit ancillam. quia non de ci-
pitur nec habet quod obijciat ei. De co-
ditionibus apposis matrimonio vide
supra de sponsalibus. cap. quarto. quia
idem iudicium est ibi et hic.

De impedimento voti.

Circa impe-
dimen-
tum voti nota quod in-
telligitur de voto continen-
tie siue de voto castitatis. Et circa hoc e-
notandum quod duplex est votum conti-
nentie. Nam quoddam est simplex quod-
dam est solenne. votum simplex impe-
dit matrimonium contrahendum sed

non dirimit iam contractum. votum au-
tem solenne impedit contrahendum et
dirimit iam contractum. Quod autem vo-
tum sit solenne licet olim fuerit alterica-
tio inter doctores. tamen hodie est de-
claratum per dominum Bonifacium
octauum. extra de voto et voti re. capi-
tulo quod votum. libro sexto. ubi dicitur
quod votum solennizatur quantum ad
dirimendum matrimonium duobus
modis. Uno modo per suspensionem
sacri ordinis. scilicet. subdiaconatus.
diaconatus. et presbiteratus. Alio effi-
modo per confessionem expressam vel
tacitam factam alicui de religionibus
approbatis. promoti ergo ad sacros or-
dines: vel etiam religiosi non possunt
contrahere matrimonium. Nota quoque
quod penalem constitutionem in constitu-
tionibus venerandissimi patris domi-
ni Clementis contra religiosos con-
trahentes de facto. scilicet. quod sunt ex-
communicati et irregulares: nec etiam
potest cum eis nisi per sedem apostoli-
cam dispensari.

De impedimento cognationis le- galis.

Cognatio est
triplex. Quedam enim co-
gnatio est carnalis. quedam
est spiritalis. et quedam legalis. Et
primo quidem videndum est de pgnatione
carnali: que quidem cognatio naturali-
ter precedit alias cognationes. et ista
carnalis pgnatio appellatur consanguini-
tas. Videndum est ergo quid est co-
sanguinitas et unde dicatur consanguini-
tas. Quid est linea consanguinitatis
et quot sunt linee: et quot sunt gradus:

De impedimento

cognitionis

et quomodo computantur. et usque ad quem gradum prohibeatur matrimoni-
um. **C**onsanguinitas est vinculum per-
sonarum ab eodem stipite descendenti-
um carnali propagatione contractum.
Stipitem dico illam personam a qua a-
liqui duxerunt originem. Sicut adam
fuit stipex cayn et seth et filiorum qui ex
eis descenderunt. Dicitur consanguini-
tas a con et sanguine quasi communem
sanguinem habentes vel de vno sanguine
procedentes. **L**inea est ordinata colle-
ctio personarum in consanguinitate con-
iunctarum ex eodem stipite descenden-
tium diuersos gradus continentium.
Linee sunt tres scilicet Ascendentium.
Descendentium et Transuersalium.
Prima linea est ascendendum scilicet
illoz de quibus traximus originem
sicut pater. mater. auus. auia. proauus.
proauia. abauus. abauia. **S**ecunda li-
nea est descendendum. scilicet illoz
qui duxerunt originem a nobis. sicut fi-
lius. et filia. nepos. neptis. pronepos.
proneptis. abnepos. et abneptis. **T**er-
cia linea est transuersalium siue colla-
teralium. id est illoz a quibus non
duximus originem. nec ipsi a nobis
ut frater. soror. filij duorum fratrum qui
dicuntur fratres patruales. **F**ilij dua-
rum sororum qui dicuntur fratres con-
sobrini. et eorundem filij et nepotes usque
ad quartum gradum. notantur ista vi-
cesima quinta questione quinta. primo
gradu. **E**t nota quod due linee descenden-
tes faciunt vnam transuersalem ut ap-
paret in hoc exemplo. **F**ilij duorum fra-
trum attinent sibi linea transuersali. et
quilibet eorum recta linea descendit ab
auo eorum communi qui fuit stipex co-
munis a quo traxerunt originem. et sic
de omnibus alijs est intelligendum.
Nunc ergo videndum est quid est

gradus. et nota quod aliter computat gra-
dus canonister et aliter legiste. **N**am fin
canonistas due persone in linea trans-
uersali faciunt vnum gradum. **S**ecundum
autem legistas quilibet persona gra-
dum vnum facit. ut puta duo fratres
sunt pariter in primo gradu secundum cano-
nistas: qui secundum legistas sunt in secun-
do gradu. **F**ilij duorum fratrum secundum
canonistas sunt in secundo gradu: qui
secundum legistas sunt in tercio gradu et sic
de singulis. **S**ed quia istud parum aut ni-
hil facit ad propositum. ideo dimittat-
ur et videamus quid est gradus. **G**ra-
dus enim est habitudo distantium per-
sonarum qua cognoscitur quanta gene-
rationis distantia due persone inter se
differunt. **G**radus ita computantur in
linea ascendenti. **P**ater mater sunt in
primo gradu. **A**uus auia in secundo.
Proauus proauia in tercio gradu. **A**b-
auus abauia in quarto. **I**n descendenti li-
nea computantur sic. **F**ilius et filia sunt
in primo gradu. **N**epos neptis in secun-
do. **P**ronepos proneptis in tercio. **A**b-
nepos abneptis in quarto. **I**n transuer-
sali vero linea computantur sic duo fra-
tres sunt in primo gradu. **F**ilij duorum
fratrum in secundo. **N**epotes eorum. id
est duorum fratrum. in tercio. **P**ronepo-
tes in quarto. **U**ltra quem gradum nulla
consanguinitas protenditur quantum ad
impedimentum vel impediendum vel
dirimendum matrimonium. licet anti-
quitas protenderetur usque ad septimum
gradum. **V**idendum est ergo qualiter
secundum istam doctrinam consanguinitas
inuenienda est: et computanda est in-
ter aliquos. **C**um igitur vis scire de aliquo
puta bartolomeo et berta quoto gradu
consanguinitatis attineant sibi accipe aliquem
eodem parente a quo ambo traxerunt origi-
nem. **A**bigla. petrus generat iacobum et ioban-

Gradus

Gradus

*Consanguinitas quo
memoranda*

nem qui fuerunt fratres. ecce primus gradus vel si non potest scire quis fuit pater eorum dicas Jacobus et Johannes fuerunt fratres. Hoc autem dico quod semper fratres ponendi sunt in primo gradu vel frater et soror vel due sorores. Procede ergo in computatione sic Jacobus et Johannes fuerunt fratres qui ut dictum est faciunt gradum primum Jacobus genuit andream. ecce secundus gradus. Andreas genuit philippum. ecce tertius gradus. Philippus genuit bartholomeum. ecce quartus gradus de quo nunc agitur. Modo reuertaris ad Johannem qui fuit frater Jacobi et procede sic. Jacobus et Johannes fuerunt fratres ut dictum est. Johannes genuit thomam. Thomas genuit bertam de qua nunc agitur. ecce tertius gradus. Vides ergo quod bartholomeus et berta attinent sibi ex una parte in quarto gradu et in alia in tercio et hoc loquendo usualiter. quia secundum veritatem non attinent sibi nisi in quarto gradu. et sic non potest esse matrimonium inter eos. Idem faciendum est de illis qui magis vel minus vicini sunt in consanguinitate dicendo in tali gradu et tali attinent sibi. et quod ita computate sunt et numerante persone colligitur satis expresse ex illis duabus decretalibus extra de consan. et affini. tua nos. et extra de testibus licet ex quadam. Sed pone due persone que attinent sibi ex una parte in secundo vel in tercio gradu. et ex alia parte in quinto gradu nunquid poterunt contrahere matrimonium inter se. Dico quod sic quia semper standum est remotiori in consanguinitate. extra de consan. et affini. capit. ultimo. In hoc enim casu remotior persona extra metam consanguinitatis consistit. Unde non attinent sibi ex quo consanguinitas non est inter eos. quia sicut antiquitus omnis consan-

guinitas terminabatur in septimo gradu. ita hodie omnis consanguinitas terminatur in quarto gradu. Ex predictis potest patere quod consanguinitas impedit et dirimit matrimonium usque ad quartum gradum consanguinitatis inclusive et non ultra.

De cognatione spirituali.

Uiso de cognatione carnali videndum est de cognatione spirituali. unde videndum est quid est cognatio spiritualis et quot eius species quomodo impedit matrimonium in quibus sacramentis contrahatur. Cognatio spiritualis est propinquitas pueniens ex sacramenti ratione vel ab intentione. ut ubi gratia. Sacerdos baptizat puerum in suscipis eum uterque vestrum est pater spiritualis istius pueri et compater parentum eius. Species spiritualis cognationis sunt tres. una dicitur compaternitas. Et dicitur compaternitas a con quod est simul et paternitas quasi simul paternitas vel quasi communis paternitas. Nam unus compater semper est pater spiritualis pueri et alter carnalis. Alia dicitur paternitas et ista attenditur inter eum qui suscipitur et illum qui suscipit. id est inter puerum et patrum. Alia dicitur fraternitas que attenditur inter filium matris spiritualis et filios matris carnales. Restat ergo videndum quid iuris sit de matrimonio talium. et primo dicendum est de compaternitate. Notandum ergo quod duplex est paternitas. quia quedam est directa scilicet illa quam ego contraho per meipsum et ista impedit et dirimit matrimonium. et si ego suscipio filiam berthe et ipsa filium meum. nunquam potero eam habere

De cognatione

bere in uxorem. Et si accepero eam. set
parandum est matrimonium. Ita di-
citur extra de cognatione spirituali c. ve-
niens. Alia dicitur compaternitas in-
directa siue emergens scilicet illa quan-
do vnus coniugum postq̃ sunt vna cal-
to effecti contrahit per actum alterius.
sicut illa quam contrahit per actum ux-
oris mee postq̃ est a me carnaliter cogni-
ta sicut si uxor mea filium aliorum susci-
pit ambo parentes pueri sunt compres
meisquānis ego non suscipiam eum q̃
nūq̃ communicant sibi coniuges ad in-
uicem actiones Et de hoc ponitur exem-
plum euidentissimū in quadam decreta-
li extra de cogn. spi. capitulo Martin⁹
ubi dicitur sic. Martinus duxit Ber-
tam in uxorem ⁊ lotharius tabergam.
Postmodū lotharius leuauit de sacro
fonte filium martini ⁊ berte. Demum
mortuus est lotharius ⁊ berta ⁊ reman-
serunt Martinus ⁊ taberga cui maritus
suus Lotharius compaternitatem ac-
quisierat per filium Martin⁹ querebat
vtrum Martinus possit contrahere ma-
trimonium cum dicta Taberga. Et re-
spondet papa q̃ nullo modo. ⁊ sic patet
q̃ compaternitas tam directa q̃ indi-
recta impedit matrimoniū contrahen-
dum ⁊ dirimit ism contractum. modo
videndum est de paternitate que atten-
ditur inter susipientem ⁊ illum qui su-
scipitur. i. patrum ⁊ matrum ⁊ filio-
rum. ⁊ est dicendum q̃ nūq̃ potest ee
matrimonium inter tales si contraxerint
de facto sunt separandi. **¶** Ultimo vi-
dendum est de fraternitate spirituali q̃
attenditur inter filium ⁊ filiolam ⁊ fi-
lios ⁊ filias carnales compatrum. Et
licet doctores antiquaria dixerint cir-
ca materiam istam. tamen firmiter ⁊ si-

spirituali

ne omni dubitatione est tenendum qd̃
nes filij duorum compatrum siue ante
compaternitatem geniti siue post post
sunt legitime matrimonialiter copula-
ri. excepta illa persona mediante qua
uentum est ad compaternitatem. Nam
illa nūq̃ potest copulari matrimonia-
liter alicui filiorum sui patris spirita-
lis. **¶** Item nota q̃ compater licite
potest in uxorem accipere filiam com-
patris sui nisi sit illa qua mediante com-
patres sunt effecti. Solet autem du-
bitari vtrum aliquis posset habere duas
commatres in uxores scilicet vnam
post aliam. Ad quod dicendum est q̃
refert. vtrum commaternitas precedat
matrimonium vel sequatur. Si prece-
dat matrimonium licite potest habere
duas commatres in uxores. Verbi gra-
tia. Maria ⁊ Berta sunt due comma-
tres. Postea Martinus contrahit cū
maria ⁊ eam carnaliter cognoscit. Ca-
morta possit contrahere cum Berta.
Et est causa. Quia per vñionem car-
nis sequentē non transitur ad vñionem
spiritus precedentem. **¶** Si autem
commaternitas sequatur matrimoniū
supple per carnalem copulam consum-
matum. tunc distingue. Quia si vx-
or tua suscipit filiū alterius. Tunc ista
cuius filius suscipitur efficitur comma-
ter tua per factum uxoris tue. Et morta-
a uxore tua non poteris illam habere
uxorem ⁊ eandem compaternitatem
intelligas acquiri uxori per maritum.
¶ Si vero filium uxoris tue quē filium
de alio genuit aliqua mulier de sacro
fonte baptismatis leuauerit. vel ad con-
firmationem coram episcopo tenuerit.
Illa mulier est commater uxoris tue ⁊
non comater tua. Quia nō fuit tibi cō-

Immora

De impedimēto

maternitas acquisita. vñd mortua vxore ma poteris eam habere in vxorem. Idem est si filius tuus quez de alia muliere genuisti suscipiatur ab aliquo. q̄a non est acquisita paternitas vxori tue. Et in hoc casu sicut in alio potest aliquis habere duas commatres in vxores et aliqua duos compadres in maritos et istud potes scire per quatuor versus. scilicet istos. **Q**ue mihi vel cuius natum de fonte leuauit. **N**ec mea com mat fieri mea non valet vxor. **S**i qua mee natum nō ex me fonte leuauit. **H**ac post fata mee non inde vetabor habere. **N**otandum etiam q̄ laycus non potest contrahere matrimonium cum illa quam baptisauit. et si de facto contraxerint est matrimonium dissoluendum extra de cog. spi. capi. ne dum. libro sext. Item nota q̄ filius sacerdotis vel aliterius viri qui baptisauit puellam nō potest contrahere euz dicta puella in capitulo preallegato ne dum. **N**otandum etiam q̄ solum per sacramentū baptisimi et confirmationis contrahitur spiritualis cognatio que impedit matrimonium contrahendū et dirimit iam contractum. per cathedismū autem licet iaz contrahatur talis cognatio que impedit at contrahendum non tamen contrahitur talis que dirimit iam contractum. extra de cognatōe spiri. per cathedismū libro sexto.

De impedimēto cognationis legalis

Quia cognatio legalis que adoptio dicitur vix aut nunq̄ habetur in vsu et parum tractatur de ea in iure canonico. iō de hac superledeo quo ad nunc. **D**e impedimēto criminis.

criminis

Criminū que dam impediunt matrimonium contrahendum sed non dirimunt eā contractum sicut incestus vxorici dium raptus aliene vxoris solēnis penitētia et si quis infidando matrimonio priuū filium de fonte suscepit possit eaz priuare carnali debito et copia sui. **I**te homicidiū presbiteri. **O**mnia ista crimina et forte multa alia impediunt matrimonium vt dixi contrahendum. sed nō dirimunt iam contractū. immo si sint adulescentes et timeatur de eoz in continētia ecclesia debz eis dare licentiā nubēdi. **S**unt autem tria crimina que nō solum impediunt matrimonium contrahendum immo dirimunt iam contractum. **P**rimū est quāto aliquis adulteratur cum aliqua coniugata et iste vel ista machinatur in morte viri adultere cū effectu vel in morte vxoris viri vt simul contrahant in hoc casu contrahere non dicitur et si cōtraxerint sunt separandi. **S**ecundum si adulter prestet fidē adultere vt ducat eaz post mortē legitimi eius mariti vel post mortem vxoris viri adulteri. **T**ercium quāto non prestat fidē de ducendo eam. sed simpliciter eam ducit. quia vt dicit Celestinus papa **P**l^{us} est ducere q̄ fidem dare de ducendo. et istum casum intellige quāto primū matrimonium est verū et legitimū. quomā si nō fuerit verū sed putabatur esse verum nullum prestat impedimentū secūdo matrimonio. **S**i vero nullus istorū casuum intenerit bene potest quis contrahere cum ea quā polluit per adulterium. **N**ota etiā q̄ si mulier q̄ perabit cū coniugato scit eū esse coniugatum nunq̄ potest eum habere post mortem vxoris. **S**i si ignoret eū esse coniugatū imo crederet ipm esse solum non obstante eo

q̄ contraxit cū eo viuentē vxore legitima poterit cū eo contrahere post mortem legitime vxoris

De impedimento disparis cultus.

Ad hoc quod

matrimonium sit ratum et legitimum oportet q̄ vterq̄ coniugum sit fidelis. Et non potest fidelis contrahere matrimonium cum iudea vel saracena vel gentili vel pagana. Et si contraxerit de facto nullum est matrimonium. Sponsalia potest tamē fidelis cum infideli contrahere sub ista forma. q̄ infidelis conuertatur ad fidem christianam. Infidelis tamen potest contrahere cum infideli dummodo sint eiusdem ritus scilicet Iudeus potest contrahere cum iudea. Saracenus cū saracena. Sed pone alter coniugum conuertatur ad fidem. alter remanet in infidelitate: quid fiet de istis? Dico q̄ infidelis non vult habitare cum infideli. Vel si vult cohabitare. non tamē vult cohabitare sine contumelia creatoris. vel absq̄ hoc q̄ trahat eum ad infidelitatem. vel ad peccatum mortale. In istis tribus casibus contumelia saluatoris soluit ius matrimonij quantum ad fidem. Et potest fidelis licite contrahere. nec est differentia quantum ad hoc vtrum conuersus fuerit iudeus vel paganus. quoniam idem ius est hodie in vtriusq̄. Si autem infidelis vult cohabitare fidei sine aliquo predictorum. et si fidelis vult habitare secum bene facit vt dicit apostolus in priā epistola ad corinth. Si autem non vult habitare secum non est compellendus tamen illo vel illa viuentē non poterit contrahere cum alio vel cum alia q̄ diu durat matrimonium. Sed quid si vnus iudeus vel pagan⁹ contraxerit cū

consanguinea sua fin ritum suum et conuertantur ad fidem. nunquid post conuersionem remanebit tale matrimonium. Dico q̄ dummodo non contraxerint in gradibus diuina lege prohibitis qui ponuntur Leuiti. decimo octauo quia infideles non arantur canonicis institutis et per sacramentum baptismi non soluuntur coniugia sed crimina dimittuntur. Item vnus paganus plures habens vxores conuertatur ad fidem nunquid retinebit omnes vel quā ex eis retinebit. Dico q̄ solum retinebit illas que fuit primo eius vxor. quia nulla alia fuit vere vxor eius. Si autem alter coniugum labatur in heresim vel in infidelitatem qui manet in fide non potest contrahere et tenetur continere quoniam licet in isto casu sit contumelia creatoris sicut in principio. tamen matrimonium fidelium ratum est et nullo casu superueniente potest dissolui. matrimonium autem infidelium non est ratum et ideo dissolui legitime potest.

De impedimento violentie.

Violentia de sui natura etiam sine constitutione ecclesie impedit matrimonium. quia excludit consensum liberum qui solus facit matrimonium. Nam vbi metus vel coactio interuenit non potest consensus locum habere. Sed quia magna est differentia inter vim et vim. et metum et metum. Ideo videndum est quid sit vis siue coactio et quid metus et que violentia excuset et quis metus. Vis siue violentia est maioris rei impetus q̄ repelli non potest. Metus est instantis vel futuri periculi euentus trepidatio. Vis siue coactio vel violentia pro eodem accipio. Alia est levis. et alia violenta. Levis coactio non excludit

consensum matrimonialem. sed vio-
lenta excludit. **V**iolenta coactio est
cum quis rapitur trahitur vi vinctus.
ducitur vel ligatur. Item metus ali-
us cadit in constantem virum alius non.
Ille qui cadit in constantem virum ex-
cusat et excludit consensum matrimoni-
alem. Quis autem sit metus qui cadit
in constantem virum. Dicendum quod me-
tus mortis cruciatibus corporis servitu-
tis stupri et de hoc sunt verius. Excusa-
re metus hos posse putare pauescis.
Supri siue stans verberis atque necis.
Notandum etiam quod iste metus posset
cadere in una persona et non caderet in re-
ge. quia non est verisimile hominem clare
dignitatis in rebe dimisisset vel quod rex me-
tu parvi militis timeat semper quod metus
causa non est verisimile. Verum tamen
si apertissimas probationes de metu ha-
beret repellitur presumptio que contra
eum est ut dicitur ibidem. Et sic iudex
secundum diversitatem personarum et locorum
iudicabit qualis sit metus et secundum hoc iu-
dicabit pro matrimonio vel contra.

Notandum tamen quod qualiscumque sit
metus vel violentia si mulier quod allegat
metum vel violentiam steterit per annos et
dimiduum cum viro vel si consenserit
in carnalem copulam non debet postea
audiri si allegat metum vel violentiam.

De impedimēto ordinis.

Ordinum ut
dictum est supra. quidam
sunt minores scilicet hospitalitatis. exor-
cistatis. lectoratis. acolitis. et isti
non impediunt matrimonium contra-
bendum. nec dirimunt iam contractum.
Alii autem dicunt maiores scilicet sub-
diaconatus. diaconatus. presbiteratus.

et isti impediunt matrimonium con-
trahendum et dirimunt iam contractum.
quia istis ordinibus est votum solenne
annexum.

De impedimēto ligationis alteri.

Impedimētum sci

licet cum quis est alligatus alteri uxori
et adeo semper fuit validum quod antequam
alia constitutio ecclesie super hoc emana-
ret nunquam alligatus uxori potest vel po-
tuit aliam recipere nec unquam licuit hoc
absque speciali dispensatione dei qui fuit
institutor matrimonij. Sicut dispensa-
uit abraham et iacob et alijs patriarchis.
Sed quoniam aliquis potest esse ligatus
mulieri per sponsalia tantum. et alius
quod per matrimonium. Videndum est
quid iuris sit in utroque. Et ideo notan-
dum quod si aliquis contraxit sponsalia cum
aliqua per verba de futuro non debet con-
trahere cum alia. nec cum alio. Et si con-
traxit cum alia sponsalia etiam per verba
de futuro debet dimittere secundam et
redire ad primam. Si autem contraxe-
rit cum secunda sponsalia per verba de
presenti vel per verba de futuro et fuerit
secuta carnalis copula debet stare cum
secunda etiam si sponsalia contracta cum
prima fuerint cum iuramento vallata.
sed debet agere penitentiam de periurio
et fide mendata. Si autem in est matri-
monialiter ligatus uxori. si non est secuta
inter eos carnalis copula potest alter al-
tero invito religionem intrare et qui re-
manet cum alia vel cum alio contrahere.
Si autem fuerit inter eos secuta copu-
la carnalis: nunquam quod diu vixerint pos-
sunt se dimittere nisi causa fornicatio-
nis. et tunc si se diuiserint vel reconcili-
entur vel maneant innupti. Quia secundum
verbum saluatoris. Si alteri nupsierit

De affinitate

mebantur. **S**ed ponatur uxor et
dit maritum mortuum et contrahit cum
alio. dico quod quodam ita credit nec ille re-
uertitur: excusatur ab adulterio et forni-
catione propter ignorantiam facti. et si
hij si quos ex secundo suscepit iudicant
legitimi. Sed statim cum reuertitur
primus: debet a secundo recedere et re-
dire ad primum. Quod si non facit ad-
ulteratur et adultera iudicatur. Sed quid
si non reuertitur credit tamen eum vi-
dere quid faciet. Non exigit debitum a
marito quem accepit reddat tamen exi-
gendi. Illud concilium datur sibi extra
de secundis nuptijs dominus et redem-
ptor. **I**tem pone vir iuit in exercitijs
contra sarracenos vel in regionem lon-
ginquam non reuertitur. nescit utrum
sit uiuus vel mortuus quid faciet uxor
Dico quod quantumcumque sit iuuenula
contrahere non potest donec ipsa sit cer-
ta de morte mariti eius. **S**ed quali-
ter certificabitur. Respondetur quod per iu-
ramentum illius sub quo militauit vel
etiam sociorum qui mortem ipsius no-
uerunt. Et secundum leges adhuc debet
expectare per annum antequam nubat.
Secundum canones statim post iuramentum
presumptum contrahere potest extra de se-
cundis nuptijs Super illa

De publice honestatis iusticia.

Publice hōe-
statis iusticia est impedimen-
tum ab ecclesia inductum.
et hoc propter eius honestatem. Cu-
ius due species erant antiquitus. nunc
autem est una tantum que contrahitur
ex desponsatione puta si aliquis despon-
sauit puellam septem annorum. licet et-
iam non cognoscat. nullus tamen de co-

personarum

sanguinitate eius poterit eam habere
uorem. nec ipse aliam de consanguini-
tate eius. **I**deo dixi septem annorum
quia si ante septem annos sponsalia pu-
ta et certa. i. sine conditione contrahā-
tur nullius sunt momenti nec aliquod
prestant impedimentum nisi post septem-
nium sponsalia approbauerint. **N**ota
eniam quod declaratum est hodie de
iure nouo quod licet sponsalia sint nulla ra-
tione consanguinitatis vel affinitatis.
aut fœternitatis. aut religionis. aut
quacumque alia ratione dummodo non
sunt: nulla ratione etatis prestat imp-
edimentum publice honestatis iusticie.
extra de spon. libro sexto.

De affinitate

Affinitas est
proximitas personarum ex
carnali copula proueniens
omni carens parentela. **E**t dixi ex car-
nali copula. quia tam per fornicariam
quam per matrimonialem copulam contra-
bitur affinitas. **E**t licet olim tria es-
sent genera siue tres modi affinitatis.
tamen hodie primum genus tantum
stat secundum tertium de medio sublatum.
Nota ergo quod primum genus affini-
tatis contrahitur ex persona addita con-
sanguinitati per carnalem copulam. iux-
ta illam regulam generalem: que di-
cit quod persona addita persone per car-
nis propagationem mutat gradum at-
tinentie. sed non mutat affinitatis ge-
nus. **S**ed persona addita persone
per carnis coniunctionem mutat genus
attinentie. sed non mutat gradum.
Unde versus. Mutat nuptia genus:
sed generata gradum. Et ut illud me-
lius intelligatur ponatur exemplum.

Ego et soror mea sumus vna consanguinitas accipiat soror mea maritum sine amasum scilicet petrum. Iste petrus qui est persona addita consanguinitati mee per carnis coniunctionem mutat genus at tinentie sed non gradum quia petrus non est consanguineus meus. sed est mihi affinis et sic mutat genus at tinentie. sed non mutat gradum. Quia sicut soror mea est consanguinea mea in primo gradu. Ita petrus est mihi affinis in primo gradu. Ita etiam intelligas de maritis vel amasibus omnium consanguinearum mearum. quia in quoto gradu consanguinitatis. ipse at tinent mihi in toto gradu affinitatis. mariti vel amasibus earum at tinent mihi. Et quod dixi de maritis consanguinearum mearum. Idem per omnia intelligas de vxoribus consanguineorum meorum. quia in quoto gradu ipsi sunt mihi consanguinei. in toto gradu sunt ipse mihi affines. Nam si aliquis est mihi consanguineus in secundo gradu vxor sua est mihi affinis in secundo gradu. et sic de alijs gradibus.

Idem dico de consanguineis vxoris mee. quia in quoto gradu sunt consanguinei sibi. in toto sunt affines mihi. Et omnes consanguinei mei sunt affines sororis mee. in illo gradu in quo sunt mihi consanguinei. Et ideo nota quod sicut consanguinitas vltima ad quartum gradum inclusiue supputantur: im pedit matrimonium contrahendum. et dirimit iam contractum. Ita affinitas etiam vltima ad eundem gradum facit hoc idem. Notandum etiam quod cum gradus in affinitate habeat ordinem ex consanguinitate cum dubitatur de affinitate aliquorum recurrendum est ad illam personam qua mediante fuit venimus ad affinitatem et requirendum est quoto gradu distat ab illa persona de qua agimus

secundum modum assignatum supra de consanguinitate ubi dictum est quomodo gradus sunt computandi in consanguinitate. quoto gradu distat in consanguinitate tanto distat in affinitate.

Notandum etiam quod licet vxor consanguinei mei sit affinis mihi. filius quem suscipit ex consanguineo meo non est mihi affinis sed consanguineus. sed si haberet filium ex alia qui nihil mihi attingit ille filius nec est mihi affinis. nec consanguineus. Filius autem consanguinei vxoris mee erit mihi affinis sicut suus parens. sed in illo gradu. quia si parens est in primo. filius erit in secundo et sic de alijs. Nota etiam quod licet moriatur consanguineus mediante quo contrahitur affinitas. persona tamen que superuivit remanet mihi affinis. Notandum etiam quod licet dictum sit quod affinitas contrahitur per concubitum fornicarium intelligendum est si fiat ordine nature. quia si aliquis cognoscerit aliquam contra naturam. hoc est si extraxerit debita aliquis polluerit aliquam quauis tamen talis pollutio sit execrabilis et criminosa et damnable. nulla tamen ex tali concubitu contrahitur affinitas. Quia talis concubitus non facit sanguinis vel seminis mixturem. nec carnis unitatem per que contrahitur affinitas. Et idem videtur mihi dicendum si aliquis inuasit claustrum pudoris alicuius vel posuit virgam virilem infra membrum mulieris. non tamen peruenit ad consummationem operis quia ex hoc nulla contrahitur affinitas. Ita dicunt Raymundus et Hostiensis. quia commixtio seminum requiritur ad affinitatem.

De impotentia coeundi.

*Affinitas ad quam est
gradus impedit matrimonium
gradus ad quem est
gradus ad quem est
gradus ad quem est
gradus ad quem est*

Inter alia impedimenta matri-
monij impotentia coeundi ob-
tinet maximum locum. quia
contrahitur directe et ex natura sui fini
matrimonij: quod ordinatur ad proles
suscipiendam. vel ad fornicationem vi-
tandam. et utriusque istorum contrahitur
impotentia coeundi. Quia vero non o-
mnis impotentia coeundi hoc facit vidē-
dum est quid est impotentia coeundi.
que eius species que impedit matrimo-
nium et que non. Impotentia coeundi
est vicium animi et corporis vel utrius-
que: quo quis impeditur alteri carnali-
ter commisceri. Species istius impote-
tie sunt multe: quoniam alia naturalis
alia accidentalis. Naturalis ut frigidi-
tas in viro. artatio in muliere. defectus
etatis in puero. Accidentalibus ut castra-
tio maleficii quod fit per quedam ma-
leficia: que dicuntur sortes siue facere
Item naturalis impotentia alia tem-
poralis alia perpetua. Naturalis impo-
tentia si est temporalis impedit matri-
monium per tempus quo durat sicut ē
defectus etatis in puero qui a quodam est
minoris etatis: non potest contrahere
matrimonium. vide supra de sponsalibus.
capitulum tertio. Naturalis impotentia
scilicet frigiditytas in viro si sit perpetua
impedit matrimonium contrahendum.
et dirimit iam contractum. De artatio-
ne que est in muliere dicas ita: quomodo
si potest ei subueniri beneficio medici-
ne vel per assiduū vsum cum homine co-
ueniens stare non impedit matrimo-
nium cum illo a quo potest cognosci car-
naliter. Et nota quod si per artationem se-
paretur ab illo qui eam cognoscere non
potest: et per vsum alterius cui se copu-
lauit sit facta ydonea primo separanda
est a secundo et reddenda primo. Si ve-
ro sit talis artatio quod ei subueniri nullo

modo possit beneficio medicine impe-
dit matrimonium contrahendum et di-
rimit iam contractum. Si queras quo-
modo sciatur quod sit temporale aut perpe-
tuum. Dico quod a principio omne male-
ficiū reputatur temporale. sed ex quo
triennium cohabitauerint dantes stu-
dium et operam copule carnali si adhuc
durat impedimentum reputatur male-
ficiū perpetuum. Si autem sit impo-
tentia accidentalis sicut est castratio sic
inter tenendum est quod impotentia im-
pedit matrimonium contrahendum. et
dirimit iam contractum. De maleficio
autem distingue: quia aut est tempora-
le aut perpetuum. si sit temporale nul-
lum prestat impedimentum in matrimo-
nio. Si perpetuum impedit contrahendum
et dirimit contractum. **M**orandum
tamen quod id quod dictum est de castra-
tione et maleficio: intelligendum est quod
precedunt matrimonium: quia si super-
ueniant matrimonio: nullum prestant
impedimentum. Idem intelligo de quod-
libet alio impedimento. et intelligo om-
nia que dixi de matrimonio fidelium.
De matrimonio quod est inter infidel-
les nihil ad nos. De diuortio quod fit
propter impedimenta non dico aliquid:
quia istud pertinet ad officiales seu p-
latos. Non autem ad curatos quibus
dirigitur presens libellus.

De tempore feriarum.

Dico de impedimentis: que im-
pediunt matrimonium contra-
hendum et dirimunt iam contractum.
Dicendum est de impedimentis que
impediunt matrimonium contrahendum
sed non dirimunt iam contractum. Et
go circa tempus feriarum est notandum
quod in tempore feriarum possunt contra-
hi sponsalia. et etiam matrimonium.

quod consensu contrahitur, sed traditio uxoris nuptiarum solemnitas et carnalis copula prohibentur. Et nota quod tempus feriatum est ab aduentu domini usque ad octavas epiphanie Et a septuagesima usque ad octavas pasche, et tribus diebus ante ascensionem domini usque ad octavas penthecostes. Et de his habentur versus. *Aspicis veterem: cum quasi quis benedicta. Non licet hic licet hic. hic non licet. hic licet hic non.* *Aliter. A domine septuages: vetant rogatio nuptum. Octava stelle: pasche penthecostis relaxant.*

De impedimento ecclesie.
Ista interdictum ecclesie est firmiter tenendum illud quod quando aliquis prohibetur contrahere cum aliquo: ut quod forte dicitur esse consanguinea eius vel affinis vel forte sponse alterius non debet contrahere. Sed si contrahant nisi aliud impedimentum quod interdictum ecclesie impedit potest similiter manere et non sunt separandi nisi ad tempus ut agant penitentiam quod mandatum ecclesie contempserunt. Et ita intelligendi sunt omnes canones qui dicunt eos esse separandos: quod exponendum est non simpliciter sed ad tempus. Hanc ut diversis circa matrimonium pericula evitentur statutum fuit in consilio generali ut cum matrimonia fuerint contrahenda in ecclesiis a presbyteris publice proponatur competentis terminus prefinito ut infra illum qui voluerit et valuerit legitimum impedimentum opponat et ipsi presbyteri nihilominus inuestigent utrum aliquod impedimentum obfistat. Cum autem apparuerit probabilis coniectura contra matrimonium contrahendum contractus prohibeatur expressse donec quid sit faciendum super eo

manifestus apparuerit seu confiteretur conveniens. Si autem parochialis sacerdos illud facere contempserit vel qui libet regularis qui clam destino matrimonio interfuerit per triennium ab officio suspenditur gravius puniendus si culpe qualitas postulaverit. Sed et his qui taliter copulare presumpserint etiam in gradu concessio condigna pena iungatur. Si quis autem contra matrimonium maliciose impedimenta obiecit preter penitentiam quam debet agere de peccato canonici non debet efugere excommunicationem. Et istud optime observatur in ecclesiis gallicanis ubi presbiter solennes antequam contrahitur matrimonium in ecclesia publice indicatur quod si aliquis sciat aliquod impedimentum quare matrimonium non debeat fieri, proponat illud. Et vocantur bannum in franciis. Et quicumque istis bannis pretermisus contrahunt sunt excommunicati. Quare tamen ecclesia in suo sensu abundat secundum quod habet in usu.

ExPLICIT prima pars huius opusculi.
INCIPIT secunda pars huius opusculi.

Tertius ac pius samaritanus dulcis iherusalem qui vinum et oleum infudit in vulneribus sauciatum a iherusalem in iheronico descendente: qui incidit in latrones statim ruinamque peccati eiusque medellam et remedium insigni ac mirabili parabola declaravit. Iherusalem enim que est visio pacis dicitur innocentia baptismalis per quam bethsabec que puteus sacietatis interpretatur. id est anima cuiuslibet christiani baptismalis aque puteo faciat a vero ac pacifico salomoni pio. scilicet iherusalem qui est pax nostra facietis utrumque vinum. Iuxta verbum prophete. desponsa